Előfizetési feltételek

EISLER G.-féle kölcsönkönyvtárból

Budapest, Andrássy-út 31. sz.

Az előfizetési árak naponként egyszeri cserélés mellett is igen olcsóra vannak szabva, úgymint:

Egy kötetért:		*Két műért:*		*Három műért:*	
1 hónapra korona	2.—	1 hónapra korona	3.20	1 hónapra korona	4.—
6 „ „	11.—	6 „ „	17.—	6 „ „	22.—
1 évre „	20.—	1 évre „	32.—	1 évre „	40.—
Biztositék 4 korona.		**Biztositék 10 korona.**		**Biztositék 15 korona.**	

1. Az előfizetés a hónapnak bármelyik napján történhetik.

2. Biztositék, melyet minden t. olvasó az előfizetéskor letesz, az előfizetés megszünte után vissza adatik.

3. *Az olvasási díj mindig előre fizetendő.*

4. *A könyveket lehet az egész hónapon át tetszés szerinti időben, sőt naponként is egyszer változtatni.*

5. *Egy könyvet egy hónapnál tovább visszatartani nem szabad.*

Mindaddig, míg az előfizető a könyveket bármily ok miatt magánál tartja, az előfizetési kötelezettsége is tart.

8. Miután csakis művelt olvasókra számitunk: az úgy is nagy költségbe kerülő könyvekkel való kiméletes bánásmódot mindenkiről föltételezzük. — Ha azonban a könyv netalán mégis piszkosan, széttépve, vagy valami más módon megcsonkitva adatnék vissza: ez esetben annak teljes bolti ára lesz megtéritendő. — Minden t. olvasónak tetszésére lészen hagyva, a könyvek ujbóli megszerzését bármelyik könyvkereskedés utján eszközöltetni.

9. Minden könyv bekötése, mely a t. olvasó hibája folytán — megsérülés vagy bepiszkolás által használhatlanná vált, *egy koronával téritendő meg.*

10. Az előfizetés elfogadása által mindenki egyszersmind hallgatva kötelezi magát ezen előfizetési feltételek elismerésére és megtartására.

8017. MARKUS SAMU, BUDAPEST.

Betyárok

Történetek az alföldi rablóvilágból

Gróf Ráday korában

Ára 1 frt.

EISLER G. könyvkereskedése.

Budapest.

BETYÁROK.

TÖRTÉNETEK AZ ALFÖLDI RABLÓVILÁGBÓL GRÓF RÁDAY KORÁBAN.

IRTA: RIÓ.

SZEGED.
GÖNCZI I. JÓZSEF KÖNYVKERESKEDŐ KIADÁSA.
1897.

TARTALOM.

A másli.

Furcsa másli volt az. Laucsik kötötte a szegedi várban. (Ott, a hol most a fényes paloták állnak.) Akkor ha istent emlegett a jámbor utas a futóbetyár előtt (a ki véletlenül Rózsa Sándor bandájából való volt), a betyár nevetve fogta rá a puska csövét. Istennel ijesztgetni betyárt! Mikor volt egy másik hatalom, a ki a pusztákon jobban imponált, mint az isten. A jámbor utas, ha ezt a nevet emlegette: Laucsik, a betyár, mondják, megremegett.

Laucsik „karpereczé"-ről, „kisérteté"-ről, „fürdőcellájá"-ról krónikáztak már. Hanem sok érdekes dolog van még, a mit elmondani érdemes azokról az emberekről, a kik ott laktak a Szêchenyi-téri paloták fundamentumai alatt.

Itt van mindjárt Laucsik „máslija".

Ott kezdődik a kecskeméti sikság egyik nyárfaerdőjénél, a mikor egy napon, 1850-ben hiába várta haza szegény Simándiné az urát meg a fiát. Simándi arról volt nevezetes ember a sikságon, hogy

a legszebb juhai voltak. Maga volt a saját nyája számoló juhásza. Legény-fiát pedig maga mellé vette bojtárnak. Könnyü volt a legszebb nyájat nevelni, mikor Simándi éjjel-nappal maga etette juhait, elbarangoltak a nagy messzeségbe egy kis kövér legelőért.

Egyszer aztán a Simándiék elvesztek, elveszett a legszebb nyáj is. Mintha az a nyárfaerdő nyelte volna őket el, a hol utóljára látták.

A szegény asszony véresre sirta a szemét, ugy járt helységről helységre kutatni az ura meg a fia után és panaszkodni a biráknak. Hasztalan volt minden. Egy lábnyom sem maradt utánok sehol, semerre.

Hát sirt a szerencsétlen Simándiné, sirt, elhagyatva, egyedül, a mikor egyszer azt hallja, hogy Szegeden van a „királynak“ egy „embere“, a ki mindent tud, a ki mindent lát s igazságot tesz. Hátha tudja a „király embere“ azt is, hová lett az ő férje, hová lett egyetlen fia? Hátha tudja!

Megjelent az asszony a szegedi vár nagy kapuja előtt. Könyörgött, hogy ereszszék be a méltóságos Ráday grófhoz. A kir. biztos ajtaja nyitva volt minden panaszosnak. Az özvegy asszony is bevánszorgott a nagy ur elé. Csak azt, egyebet nem tudott sirva mondani, hogy elveszejtették a haramiák az urát és fiát.

— Menjen Laucsikhoz! — szólt a kir. biztos. A siró asszony itt ujra elmondta panaszát. Laucsik csóválta a fejét.

— Hát senkire sincs gyanuja, szegény asszony?

— Senkire, nem vétettünk senkinek, nem volt haragosunk.

Laucsik gondolkozott.

— Hát azt megtudná-e mondani, hogy a határban valami nehéz életü ember lakik-e?

— Nehéz életü? Betyárt tetszik gondolni? Az ott nem lakik, hanem távolabb, de az nagyon messze van tőlünk.

— Ki az?

— Gajdor János.

A vizsgálóbiró csöngetett s kiadta a rendeletet.

— Gajdor Jánost a kecskeméti határban kézre kell három nap alatt keriteni. Hat ember indul utnak hajnalban.

Az első lépést a véletlen is segitette. Ott a kecskeméti sikság nyárfaerdejénél a juhászkutyák egy homokdomb alól kikaparták a meggyilkolt Simándinak és fiának holttestét. A szegény özvegy ráismert övéire.

Az öreg Simándi nyakán még ott lógott a kötőfék, a mivel gyilkosai megfojtották.

Ez a kötőfék Laucsik kezébe került akkorára,

a mikor jelentették, hogy Gajdor Jánost beszállitották a szegedi várba.

„Nehéz életü!“ Ez volt mindössze a gyanu, a vád, a miért Gajdor Jánost elfogták. Laucsiknak fejtörést okozott, hol kezdje, milyen irányban a vallatást. Semmi alap. A vallatás nagymestere panaszkodott is, hogy itt cserben hagyja találékonysága. Semmi ötlet, semmi fonál, pedig már három hete feküdt Gajdor János odabent a sötét czellában a subáján.

A város egyik mulatóhelyén együtt ültek a kir. biztosság emberei egy este. Éjféltájban Laucsik hirtelen fölállt helyéről, hogy neki menni kell. (Senki se gondolta, micsoda terv született meg a rettenetes ember agyában.)

Egyenesen a várba ment, a mi persze nem volt ott föltünő, mert Laucsik többnyire éjjel vallatott. Az őr nagyot nézett a parancsokra, a mit a nagyságos ur kiadott. Négy szál gyertyát gyujtatott az asztalán, oda tette közepére a feszületet és azt a kötőféket, melyet a meggyilkolt öreg Simándi nyakán találtak.

Aztán kiadta a rendeletet, hogy Gajdor Jánost föl kell hozni.

A betyár, egy tagbaszakadt, izmos alak, nagy bajuszszal, megrázkódott a subában, a mint belépett. Olyan sok gyertyát a templomban (ha ugyan volt benne valaha) vagy halottas háznál szokott látni.

Laucsik komoran, de nem fenyegető hangon fordult a rabhoz:

— Hát Gajdor János, tudja-e kend, mért hivattam?

— Majd megmondja a nagyságor ur, ha akarja.

— Megmondom én. Hát nem egyébért, János, hogy nagyon rosz álmom volt az éjszaka. Az hajtott ide, hogy kenddel beszéljek.

A betyár megmozdul s babonás félelemmel mereszti ki a szemét.

— Hát hogy mért épen én velem beszéljen a nagyságos ur?

— Már azt én nem tudom, János, azt se tudom, mi köze kendnek a dologhoz, de az a rosz álom csak igy parancsolja. Alig aludtam el, valahonnét a sötétségből elém vánszorgott két véres ember, egy öreg meg egy fiatal. Rám szóltak, hogy megálljak. Az öreg olyan hangon, mintha valami homokdomb alól szólt volna . . .

A betyár megrázkódott a subában.

Laucsik észrevette a hatást és folytatta:

— Mondom, az öreg mintha valami homokdomb alól szólt volna, elkezdett panaszkodni, hogy őt meg a fiát, a ki mellette állt fehéren, megölte Gajdor János.

A rab fölkiált:

— Az nem igaz! Nem öltem én senkit.

A vallató biró ügyes fordulattal folytatja:

— Hát én elhiszem, János, nem is mondja azt senki, csak az a rosz álom. Megkérdeztem aztán azt a véres öreget, hogy mi a neve. Simándi Istvánnak hivnak, ez meg a fiam! — szólt, azután ideadta ezt a kötőféket.

Laucsik fölállt s fölvette az asztalról a kötelet. A rab szinte megtántorodott.

— Hát mi közöm énnekem ehhez? — kiáltott föl.

— Én nem tudom, János, de nem is kérdezem. Én csak megakarok szabadulni az olyan éjjeli vendégtől, mint az öreg Simándi. Már pedig azt mondta a véres öreg, hogy eljön hozzám álmomban minden éjjel, ha én ezt a kötelet rá nem kötöm Gajdor János nyakára.

— De mikor én nem vagyok a gyilkos!

— Mondtam már, János, hogy tudom én azt. De látja kend, muszáj ezt a kötelet a nyakára tenni, mert különben nekem gyülik meg a bajom a véres öreggel.

A betyár irtózva hátrál a kinyujtott kötél elől.

Laucsik csöngetett, két őr lépett elő s kiadta a parancsot.

— Máslit kössetek a nyakára.

És Gajdor Jánosnak a kötőfékből csokoralaku máslit kötöttek a nyakára, a kezeit hátrakötötték, hogy a máslit le ne oldhassa, aztán levezették a

legsötétebb börtön fenekére, a melynek köveinél a Tisza hullámai morogtak be kisértetiesen.

Hajnal van már. Zörget a rab a börtönajtón, hogy a nagyságos ur elé kivánkozik.

— No János, mi baj? — fogadja Laucsik, a ki fönt virrasztott.

— Tessék levenni a kötelet. Nem érdemlem én ezt, mikor én nem vagyok a gyilkos.

— Hát mi baja kendnek azzal a kötéllel? Nem szoritja a nyakát, hiszen tágra van hagyva? Jól áll kendnek az a másli.

Aztán az őrökhöz fordult:

— Vigyétek vissza.

Másnap éjjel ujra zörgetett a rab, hogy vezessék a biró ur elé. Rettenetesen megviselte az az egy nap. Az a másli.

De azért csak könyörgött most is, hogy vegyék le a nyakáról a kötelet, mert nem ő a gyilkos.

Mikor negyedszer kérezkedett föl, halálsápadtan, összetörve, már csak alig vánszorgott.

— No, mi lesz János?

A rab nagyot nyögött.

— Már látom, igy is, ugy is meg kell halni. Vegye le a nagyságos ur ezt a kötelet. Én öltem meg a Simándiékat.

Laucsik erre a vallatásra mindig büszke volt. (Tán még most is!)

A töredelmes vallomás után a gyilkos odalépett a biróhoz.

— Hát ugy-e, nagyságos uram, most már engem fölakasztanak?

Laucsik fölhasználta a félelemnek ezt a kérdését.

— Már alighanem ugy lesz, János. Hanem attól függ az mégis, mert a törvény ugy rendeli, hogy van-e idebent kendnél nagyobb bünös? Ha találkoznék, ha tudna olyat kend, hát az kerülne kötélre.

A gyilkos fölkiált:

— Itt benn van-e Muzslai János?

Muzslai, a hires rablógyilkos, épen kéznél volt.

— Miért, János?

— Mert ez nagyobb bünös, mint én. Együtt öltük meg a félegyházi ispánt is . . .

Laucsik szembesitette a két rablógyilkost s ekkor vitte keresztül azt a mestervallatást, melyről sokat irtak már.

A két gyilkos egymásra liczitált. Gajdor Muzslaira 14, Muzslai Gajdorra 17 gyilkosságot és rablást vallott ki.

Gajdor erre vadul fölkiáltott:

— Csak már mégis Muzslai lett volna a nagyobb bünös!

Játék a pusztában.

Egy nyárfavesszővel megfenyitette az egész pusztát, a hol megjelent a „nagy paraszt.“ Az alföldön „kegyelmes paraszt“, „nagy paraszt“ volt sok helyen a neve Rózsa Sándornak. Hanem hivták őt Sándor bácsinak is.

Annyi mindenféle romantikus bolondságot irtak már össze a rablóvezérről, hogy bizony csak nevetne azon őkelme vastag bajusza alól, ha megjelenhetne még egyszer széttekinteni a puszták csöndje felett.

Odaállitották az emberek elé a sötét tekintetü, mindig a föld felé tekintő „kegyelmes paraszt“-ot, mint valami mesebeli nagy jellemü hőst, a ki soha sem ölt. Ha megtudná ezt az öreg odalent, csontkezét kivetné a behorpadt hant fölé . . . . Aztán odaterelné karikás-ostorával azokat a csontvázakat, melyekből az ő véres keze verte ki a lelket. Ez volna ám csak a szép kompánia.

S a temető siri csendjében, az összeverődő, susogó fagalyak zenéje mellett hallani lehetne azt a dörgő diskurzust, a hogy a vén betyár a bandát ránczba szokta szedni.

— Czigány Marczi!

Egy rövid dereku csontváz tátogatja az álkapczáját.

— Hier!

— No, Marczi, miért is fektettelek le hanyatt ebbe a gödörbe, mi?

A csont-legény fölemeli a kezét s odatapogat a mély, üres szemüregbe. Az istenadta a könyeit keresi.

— Megvesszőztem a tanyán egy uri asszonyságot.

A „kegyelmes paraszt" haragra lobban.

— Pedig ugy-e bizony megparancsoltam, hogy az asszonyhoz nyulni tilos! Kotródj vissza és aludj, mert végig vágok rajtad.

— Csamangó Peti!

Egy óriási csontváz üti össze a bokáját s a hogy szalutálva megmozdul, nagy ropogás hallatszik.

— Jelön!

— Kend is kutya legény volt. Van-e pihenése kendnek, he?

A csont-óriás vállat von.

— Biz' én, Sándor bátya, csak hánykolódok.

— Emlékszik-e kend a kezemre?

— Érzem most is itt a nyakam körül.

— Már nem csoda, ha az embert ilyen nagy alvás után elhagyja az emlékező tehetsége. Miért is szedtem csak villára kendet?

Az óriási csontváznak lebukik a koponyája.

— Belőttem egy gyerek szivébe.

A haramia-vezér megrázza az öklét.

— Hej, pedig megmondtam kendteknek, a gyerekhez egy ujjal se nyuljanak. Sipircz vissza a gödörbe!

Ezután tiz, tizenkét csontvázat lódit el maga előtt. Zsandárok, apró betyárok, kik utjában jártak. Megkellett halniok, nehogy veszélyeztessék a vezér szabadságát hitvány apróságaikkal. Meghunyászkodva surrannak vissza a földbe.

Ujabb csapat bujik elő.

— Megállj! Ki vagy? — kiált a vén betyár, utját állva két egyforma csontalaknak. — Már nem emlékszem rátok.

A két csontváz odaszögeződik a temető-röghöz. Hosszu kezeik össze vannak fogózva, remegve simulnak egymáshoz.

— A Meszes-testvérek felsővárosról.

— Aha, az árulók! No, gyönyörü fiuk, együtt alusztok?

— Együtt ám!

— Menjetek, menjetek, már most megbocsájtom, hogy árulkodtatok ellenem.

Katonás lépésekkel közeledik három csontalak. A haramiavezér „halt“-ot kiált.

— Hát ti itt egy glédába hárman?

Az első kitátja állkapczáját.

— Müller zsandár . . . őrmester vagyok, ezek itt társaim.

A haramia megrendülve hátrál, kiejti kezéből a karikás-ostort, leszegzi a tekintetét a rögökre, nagyot mordul:

— Rátok nem szivesen emlékszem!

Ezután belebukik a gödörbe.

Ilyen kompánia az, melynek hüvelyéből a „kegyelmes paraszt“ kiverte a lelkeket . . .

Hát azt akarom én elmondani, a mire a vén betyár lelke nem szivesen emlékezett vissza.

A puszták „nagy paraszt“-ja játszott a zsandárokkal, a katonákkal, a kikből századokat küldtek a nyakára. Ugy játszott velök, mint macska az egérrel.

A rengeteg rónaságon felséges volt egy ilyen játék. Valamikor a gladiátor harczjáték volt ilyen. Tánczoló lóhátról, játszva kergették a zsandárokat a — másvilágra.

Mint a Mülleréket. (A mire Rózsa Sándor soha sem emlékezett vissza szivesen.)

Nyár volt, délibáb bujkált a pusztaság rengetegségében, a hol az égbolt leereszkedik. S 1856-ot számláltak.

A haramia-vezér összehuzta szemöldökét s körülötte a banda főbbjei: Fazekas Gábor, Osznovics Pista, Móró és Halász Gazsi aggodalmasan összesugtak, hogy baj van.

— Karikás-ostoromat! — kiált Rózsa Sándor s leomlik barna karjáról a bő ingujj, a mint fölemeli és megrázza öklét. Erei vastagra dagadtak, izmai rángatóztak. Igy szokott lenni, mikor haragos. Most pedig szörnyü haragos volt. A Meszesék felsővárosról elárulták. Ezt megtudta s néhány percz mulva lóháton vágtatott a négy haramia a puszták „nagy paraszt"-ja után.

Az áruló vadakat hajszolták fel. A két Meszes ott remegett a haramiák tánczoló paripái előtt a rónaságon. Akár csak a mindszenti ispán marháit hajtották volna.

Aztán jött az itélet.

A haramia-biróság lóháton a bekeritett s lakatlan Rónay-tanyában tánczolta körül a földre bukott árulókat. A főbiró-haramia kibontotta karikását, intett, hogy a biróság álljon félre, mert ő kivánja az itéletet végrehajtani.

A Meszeséket agyon korbácsolta.

Mielőtt a tekintetes haramia-biróság elvágtatott,

a főbiró, összehajtva kedves korbácsát, igy vett bucsut a halálra vert árulóktól:

— Aztán ha odafönt szalonnát esznek kendtek, megtörüljék ám kendtek a szájukat.

A legszebben szinezett a délibáb, déli harangszó bugott át a szomszéd Dorosmáról a pusztára. A dorosmai járáson az ördög hajtotta tán elő épen most a czirkáló őrséget. Müller zsandárőrmester, egy zsandár-czimborája és két uhlános katona fölfegyverkezve csörtetnek a szürke por-bundában előre.

Az országuton, az árok bozótjában valami rongy megmozdul.

— Nem rongy az, hé, hanem ember! — rikolt az őrmester.

Egy gyanus vándorló-legény volt. Irása se volt. Egy uhlánus legénynek be kellett kisérni Dorosmára. Az ördög akarta ezt igy, hogy az őrség még kisebb legyen.

Közel esett a Lajkó-tanya. Müller őrmester oda vezényelt, hogy a negyedik czimborát ott visszavárják. Leszereltek s épen a tarisznyához ültek, a mikor egy kanászgyerek lohog be nagy lihegéssel.

— Jaj, jaj, ne bántsanak engem, én nem tehetek róla!

— Miről, te fiu?

— Rózsa Sándorék tiszteltetik magukat és azt üzenik, hogy itt vannak nem messze a kiserdőben.

Mindig igy kezdődött a játék. Ez volt a kihivás. Bátor ember volt Müller, a betyárok szerették az ilyen embert.

Kint az erdőszélen vad zsivaj támad, lódobogás zug végig a harasztos földön, a zsandárok győzelmeseu üzik a betyár-csapatot, melynek nyomában golyó sivit élesen. Ej, hát igy a csizmaszárba szorult a „nagy paraszt“ bátorsága, hogy fut, hátra se néz, pedig már elérik, mindjárt elérik a dorosmai népes tanyákat, akkor pedig lánczra kerülnek. Ezt hitték már a győzelmes zsandárok.

Hanem nem hallották a betyárok nevetését. Hiszen ez a kezdete a játéknak a pusztában. Ez a csel. Rózsa Sándor a dorosmai határnál megforgatja karikását hirtelen s megfordult a játék. A zsandárok kilőve minden puskaport, elől, a haramiák játszva utánuk. Két csapatra oszolva, közrekapják a menekülőket, mintha szállnának a paripák, tajtékot verve, de nem közelednek hozzájuk, nem lőnek rájuk, csak — játszanak, mint macska az egérrel.

Ebből a játékból azonban nincs egérut. Ha adnak is, csak cselből. Mikor a tüzelő nap alatt a játékot már megunták, a hab kiverte a prüszkölő paripákat, vagy tán egyik-másik meg is sántult belé, akkor nyitnak utat a játék végének.

Mikor a zsandárok agyongyötört kis csapata ezen az utolsó uton bemenekült a Miskolczy-tanyába, bezárkóztak az istállóba.

A betyárok nevetve döngették meg az ajtót.

— Hát ilyen gyávák a király legényei?

Nem nyitották ki.

Föl akarták gyujtani az istállót, de Miskolczy gazda összetett kezekkel könyörgött:

— Ne tegyék kigyelmetek!

— Hát mért ne? Nem vesz kend belé. Föl kell gyujtani.

— Ne tegyék kigyelmetek. Édes anyám nagyon beteg!

A betyárok elhallgattak.

Csak három lövés hangzott még el az udvaron. Rózsa Sándor itélete hajtatott végre. A zsandárok holttestét kocsira tették, a bakra Miskolczy gazdát fölültették s a puszták „kegyelmes paraszt"-ja dörgő hangon kiadta neki a parancsot:

— Beviszi kend a holtakat a főkapitánynak és azt mondja kend, tiszteltei Rózsa Sándor, temettesse el őket tisztességgel, mert a kötelességök teljesitésében vesztek el . . .

S a mint leborult az este, a haramia-kompánia ott vacsorázott hangos kedvvel Pálfy polgármester tanyáján.

A parasztvezér.

A Rádayék keresték ezt a nagytekintélyü parasztot sokáig. A legnagyobb macskáját küldte ki Csanádba annak idején Laucsik ezért a veszedelmes és eddig sehol nem talált egérért, de a ravasz macska mindannyiszor az egér nélkül jött vissza.

Pedig ennek a banditának a keze folyton dolgozott. A rablások és fosztogatások, a mik ekkor Csanádban egymást érték, egy és ugyanazon bünös kéz mesterkedésére vallottak.

Bizonyos rendszer volt e bandita-munkában. Ez a rendszer a nyomoknak össze-vissza kuszálásában rejlett és mindenütt keresték az ügyes kezü, roppant fortélyos és óvatos rablómestert, csak ott nem, a hol volt, a hol fölemelt fejjel járt-kelt, polgártársainak tiszteletét, becsülését birva és parolázott a téns főszolgabiró urral, mint városatya.

Klemm Jusztin kellett ennek is.

Ráday grófnak és Laucsiknak meg kellett előbb Klemm Jusztint találni, hogy a Csanádmegyében ördögi ügyességgel és láthatatlansággal garázdálkodó banditát megtalálja.

A fiatal csendbiztos, mikor ennek a láthatatlan és névtelen banditának a kézrekeritésére felszólitotta Laucsik, azt mondta: megpróbálja. Aztán mindjárt ott kezdette, hogy kitanulmányozta a csanádmegyei rablások bünlajstromát: hogy voltaképen miben dolgozik „legnagyobb“ passzióval az ördöggel czimboráló betyár?

A sorjában egymást követő rablásokból főképen az tünt fel Klemmnek, hogy a rabló nagyon szereti a — szép paripákat.

Hm, ez valamennyire még nyom is lehet. A rendőri bravour-stratégiának a második része az volt, hogy a fiatal csendbiztos ügyesen, alattomban megismerkedett azoknak a hires, nagy gazdáknak a nevével, a kik Csanádban nagy lócsereberélők, lónevelők, a kik szeretnek adni-venni, szóval a lókupecz természetü gazdákat figyelgette: kinek mije van, mije volt? Mert néha ez is nagyon fontos dolog.

Egyszer csak jártában, amint erre-arra is kutatgatott, vizsgálódott a lónyomokon: hát megakad a szeme egy hatalmas termetü „uri“ paraszton Makón. Nagy móddal élt, négy lovat is befogott

néha, de milyen négy paripát: szárnyaik voltak, mint a sárkányoknak. Cserepes háza módis ámbitussal, nagy hambárja, földje, tanyája és hat ökre szántotta a rétjét.

De a világra nem a hat ökörrel jött, sem ezekkel a szárnyas paripákkal, meg a cserepes házzal; olyan ördöngösséggel összeszerezgette, mintha kincset talált volna.

A fiatal csendbiztos a nyomába nézett. Az emberek, még a téns tanácsbeli urak is nagyokat köszöntek be a keritésen keresztül annak a cserepes háznak az ámbitusa alá. Ej, tán mégis rossz nyomokon jár. De csak mégis megtudná már: ki legyen hát ez a nagytekintélyü gazda, ni?

— Az, az — mondták neki, — a Vér Tóni, a parasztvezér, a ki a városi gyülésbe is elől szónokol a város ügyébe-bajába.

A fiatal csendbiztos leverten távozott. De valami maradt benne, a mi azt mondta neki: Csak ezen a nyomon tovább, ez a parasztvezér rejtélyes egy ember.

Hát ezután is csak a lopott lovak lábnyomát kereste Klemm Jusztin arra a tekintélyes paraszt tanyája, földje, háza felé s egy napon bement Laucsikhoz jelenteni:

— Hát nagyságos uram, ma átmék Makóra azért a nagy — kutyáért.

(Laucsik szokta volt ugy mondani, hogy valami „nagy kutya van ott Csanádban.“)

Levetette a fiatal csendbiztos a sarkantyus csizmát, a vitézkötéses dolmányt és felöltözött lókupecz ruhába, hosszu bagaria csizmába, kurta zekébe, bárány-bőrös hajtókával, aztán ott termett még aznap a makói nagy korcsmában, könnyü kocsi elé fogott két szép pej lóval.

Különös idők voltak ezek. Néha még a csendbiztos se bizott a másik csendbiztosban. A Korhecz Jancsik, a kik paroláztak és bugyillárist cseréltek a zsiványokkal — akkor nem mentek itt az Alföldön ritkaságszámba.

Ilyen nagytekintélyü „fogás“-sal szemben védekezni kell — gondolta Klemm — és nem a városházán jelezte, hogy ő most megy tőrbe csalni Vér Tónit, a nagyeszü, gazdag városi képviselőt, hanem fölment egyenesen a főispánhoz jelenteni.

— Méltósagos uram, én a Ráday biztosa vagyok, bejelentem, hogy Vér Antiért jöttem, a kit ma elszállitok a szegedi várba.

A főispán nagyot nézett. Alig akart hinni a füleinek. A város legtekintélyesebb, egyik leggazdagabb polgárát viszik be a szegedi várba: aztán miért?

Klemm Jusztin hajmeresztő dolgot mondott a méltóságos urnak. Az pedig nem akarta elhinni,

lehetetlennek tartotta. Hiszen az az ember mindig itt van a szemeik előtt. Soha gyanuba nem jött, soha senki följelentést nem tett ellene.

— Meg van annak is az oka, méltóságos uram, én tudom, mi.

— Micsoda?

— Az, hogy Vér Tóninak csak egy büntársa van: a felesége. A többit eltette láb alól. Az a szokása. A feleségével végzi a rablásokat, meg a béreseivel, már két bérese pusztult el.

A főispán rázta a fejét, hogy alig hihető.

— Tegye, a mit jónak lát, de legyen óvatos, mert az állásával játszik, ha alaptalanul meghurczolja a város legtekintélyesebb polgárát.

Klemm Jusztin meghajtotta magát és igy szólt:

— Csak két megbizható csendlegényt kérek. De megbizhatót, méltóságos uram.

S miután a főispán e kérelme iránt rendelkezett, a fiatal csendbiztos távozott és a dolog után látott. A két csendlegényt, a kik persze nem tudták, kire vezeti rá őket a szegedi vár csendbiztosa, beállitotta a nagyvendéglő istállójába:

— Itt várjatok fiuk, mig visszajövök. Ott az ágy, heverjetek le . . . S egy-egy szivarral kinálta meg őket.

Aztán a következő utasitást adta nekik:

— Ha az udvarról behalljátok a hangomat,

huzódjatok oda a szénagyüjtő mögé, a honnét csak akkor ugorjatok ki, ha azt kiáltom: „No most!“

A csendlegények nagyot néztek. Ilyen csendbiztosuk se volt még, a ki „helybe hozza“ nekik a zsiványt.

Klemm Jusztin ezután a revolverét hátra lökve a zeke alá, elsietett. Egyenesen a vásárba és ott szép pej lovakat keresett. Egy kesejlábunak kellene különösen méltó párja.

— Kinek vannak itt Makón szép lovai? — kérdezősködött a vásárba.

— Kinek? Hát azt se tudja. A Vér Tóninak.

— Hát melyik az?

— Ahun van ni!

Klemm Jusztin egyenesen odament Vér Antalhoz, a ki egy saroglya mellett állott. Nyiltan, barátságosan köszöntötte és aztán csakhamar belemelegedtek a beszédbe.

— Hát épen lesz az istállómban ahhoz a kesejlábu pejhez való. Gyüjjön, nézze meg.

Elmentek Vér Antal portájára. Klemm Jusztin benne volt a farkasveremben. Bevezette Vét Antal az istállójába és megmutatta szép paripáit, Klemm Jusztin kiválasztott egyet, hogy ez lesz jó az ő keselylábujához, de annak a csikónak 1000 frt az ára.

— Bánja az ördög, — felelt a csendbiztos — csak méltó legyen az enyémhez.

Ezzel fel volt keltve Vér Antal érdeklődése a csendbiztos hires peje iránt.

— Hát csakugyan olyan szép állat az? No már arra kiváncsi vagyok, — szólt az erős, hatalmas testü paraszt, gunyosan rázva meg a vállát, mint a ki hihetetlenkedik.

Aztán odakérte a biztos kezét, hogy áll az alku.

Klemm belecsapott a tenyerébe. Mintha érezte volna a bandita, hogy az erejét jó lesz mutogatni, mint a vasfogak, kapaszkodtak az ujjai a csendbiztos kezefejéhez. Klemm aztán visszafogta, mire a testes paraszt fölemelte az egyik lábát és elkáromkodta magát kedélyesen.

Ez volt az első mérkőzés.

Aztán a farkasveremből elindultak együtt a kelepczébe. Az uton még jobban felfokozta Klemm a lovak nagy barátjának érdeklődését, olyan izgatóan tudott beszélni a paripákról. Senki se sejtette az utczán, a merre őket elhaladni látták, hogy most indul Vér Antal, a nagytekintélyü paraszt, a szegedi várba.

A nagyvendéglő udvarán Klemm Jusztin oldalt kapta a revolverét és észrevétlenül felgombolta a táskáját. Aztán elkiáltotta magát:

— Hej, te legény!...

Mintha épen a kocsisát hivná. Odabent az

istállóban megértették, hogy jön a csendbiztos ur a betyárral. A két legény a szénagyüjtő mögé huzódott.

Aztán Vér Antal elől, Klemm Jusztin utána — beléptek az istállóba, melynek ajtaját a csendbiztos maga után hirtelen berántotta és a mit sem sejtő bandita háta mögé ugorva, elkiáltotta magát:

— No most.

Vér Antal hatalmas, vállas alakja megrázkódott a mint Klemm Jusztin elkapta hátulról a két karját. Szörnyü, vad, kegyetlen harcz következett: a két ember élet-halál küzdelme, kar kar ellen.

A csendbiztos kiáltására nem moczczant buvó helyéről a két csendlegény. Mikor meglátták a nagytekintélyü parasztot, a csendbiztost azonnal a sorsára bizták. Egy darabig nézték a szénagyüjtőből nesztelenül, mintha ott se lennének, a halálos küzdelmet.

A hatalmas erejü paraszt elorditotta magát a kelepczében és a kezei megfogva lévén emberül, a lábával küzködött.

— Add meg magad! — kiáltotta a fülébe Klemm Jusztin, mire a bandita még jobban felbőszülve, a falhoz vágódott, ugy, hogy Klemm hátul szorulván, csakhamar kidolgozta magát a biztos karjaiból. De csak ekkor kezdődött az igazi küzdelem. Hol derékon kapták egymást, hol karon ka-

paszkodtak, hol az egyik vérzett a harapástól, hol a másik . . . a rabló sürün levágta a fejét, hogy azzal zuzza össze a biztos arczát, de ez ilyenkor felszabaditva egyik kezét, a torkához kapott a banditának.

A szörnyü küzdelem közepette az elszánt rabló megkeritette a revolvert Klemm oldaláról, de ez a revolvert tartó keze e pillanatban vaspántok közé szorult: Klemm ujjai fogták körül a kezefejét.

A viaskodás közben Vér Antal orditott, mint a megsebzett vadállat, Klemm is egyre szólitgatta a legényeket, de ezek már a szénapadláson át kimenekültek.

A bezárt ajtó mögül tompán verődtek ki a küzdelem hangjai. A viaskodók őrületes elszántsággal kapaszkodtak egymásba és a revolverbe, a mivel nem tehettek egymástól egyebet, minthogy, hol az egyik verte be a fegyver agyát a másik fejébe, arczához, hol a másik verte hozzá a csővét az egyik fejéhez, arczához. A fejök, az arczuk és a kezök elborult vérrel.

— Meghalsz kutya.

— Szétszedlek gazember.

Kiabáltak egymásra a borzasztó küzködés közt, egy pillanatra sem engedve el egymást. Bizonyos volt a halál: de melyiket éri? Tán mind a kettőt. Egyszerre fojtják meg egymást. Vér és verejték csep-

pek hullottak az ellenfelek arczáról, egymásba akadoztak a lábaik is, de az istálló földjén egyik sem hevert még, pedig 15 percz óta tartott már a halálküzdelem.

S a hogy ott öldöklődtek, emésztették egymás erejét és kiharapták egymás arczát, karját, fülét, ajkát, a revolverért folytatva különösen ádáz harczot, egyszerre Klemm Jusztinnak sikerült a jászol felé forditani a haramiát, ugy, hogy egy erőteljes taszitással lebukott az a két ló közé . . . Lebukott, de Klemmet a közösen tartott revolvernél fogva magával rántotta. Lent a lovak közt a végső, elszánt tusakodás folyt le. A haramia leszoritotta az állát, mintha aczélból lett volna, hogy Klemm a torkához ne férjen, de a revolvert se adta. Ököllel zuzták egymás arczát, a bandita veszettül orditott és tigris-dühhel és erővel vetette fel magán a csendbiztost, a ki bár leteperte ellenfelét, de rajta erőt venni nem tudott. Csak a revolvert kaparithatná egy pillanatra a kezébe. Oly gyönyörüen bele lőhetne most a mellén feküdve. De ebbe kapaszkodtak mind a ketten.

Azért nem tudták egymást megölni.

De látszott, hogy az lesz az áldozat, a ki előbb elfárad. Már a haramia feltört és meghempergett 3—4-szer a csendbiztossal a lovak lába alatt. Most aztán hol egyik volt alól, hol a másik,

üvöltés volt az már, a milyen hangokban kitörtek... S Klemm Jusztin vérző fejjel érezni kezdte, hogy elhagyja ereje... akkor pedig veszve van. A hatalmas termetü haramia kitartóbb volt, valahányszor lerázta magáról a csendbiztos, őrületes hörgésszerü üvöltésben tört ki a dühtől. De csak akkor tudott erőt venni Klemmen, mikor ennek a sebéből kiömlő vér elöntötte a szemét. Behunyt szemmel védekezett most Klemm Jusztin a felülkerült haramia csapásai ellen. A revolvert pedig fogta görcsösen, mintha oda lett volna nőve hozzá a kezefeje. De a vért nem tudta letörölni a szeméről, már azt hitte, vesznie kell, midőn egyet rázkódott a zsivány alatt és magával hengergette az ajtóig.

Rémitő perczek voltak ezek. Az utolsó erőkifejtés a halálos küzdelemben. Vér Antal átfogta ellenfelét, hátracsavarván ennek a balkezét, melylyel a „közös“ revolvert tartotta, de ezalatt kiszabadult Klemm jobb keze, ugy, hogy hirtelen elkaphatta a földön nyujtózkodva az istállóajtó sarkát és egy erős rántással kilökvén, elorditotta magát:

— Emberek, tüz van!...

A haramia ekkor mást gondolt, felugrott, hogy meneküljön, de a revolvernél fogva ott maradt mégis, mert ezt még se volt tanácsos visszahagyni a csendbiztosnál.

Ekkor ujra lezuhant nagy, erős teste Klemm

Jusztinra, a ki már-már elvesztette erejét és egyre kiabált:

— Emberek.

S a legválságosabb pillanatban, a mikor a haramia jobb keze Klemm torkán volt, beugrott az ajtón egy ember, majd három csendlegény a makói biztossal, a ki megtudta az elmenekült legényektől, mi történik az istállóban. (Jártak már azóta tán a főispánnál is.)

Aztán a megkinzott nagytekintélyü parasztot közre kapták. Klemm Jusztin elcsigázva, összetörve roskadt le a padra és parancsolta, hogy kössék meg Vér Antalt.

Roppant izgalmat keltett az eset a városban. A halálküzdelemről beszélt mindenki s mikor Klemm Jusztin bevitte Laucsik elé a makói kutyát, azt mondta:

— Nagyságos uram, elhoztam a kutyát, de nagyon erős foga van.

S megmutogatta a vakmerőségének és bátorságának nagyszerü harczában kapott plezurokat.

Mekkorát nőtt aztán megint Klemm Jusztin feje, mikor kiderült, hogy a makói virilista, az általánosan tisztelt nagytekintélyü paraszt, Vér Antal a legveszedelmesebb haramiák egyike volt és a feleségével lóháton kalandozták be éjjelenkint a csanádmegyei határokat. Raboltak, gyilkoltak. A

kiben legjobban bizott, az beszélte el a vizsgálóbirónak kettőjük rémtörténeteit.

Itt van egy.

A béres legény befogta a lovakat, mikor az esthajnal-csillag feljött. Az asszony ott állt a gazdával.

— Hova mész Tóni, hogy engem el nem viszel.

— Itthon lesz dolgod asszony — felelt Vér Tóni.

Az asszony körülbelül tudta, hogy mi.

Mielőtt Vér Antal a lovak közé csapott volna, hátraszólt suttogva az asszonynak:

— Mire hazagyüvök, *nem akarom ezt látni.*

Az az „ezt", a béres legény ott állt a kocsiszin előtt és nézett a gazdája után. Később lefeküdt az istállóban.

Éjjel kilopózott az asszony, odafeküdt a kocsis mellé, megcsókolta és a következő pillanatban — *agyonlőtte.* Feltérdelve épen eltalálta a szivét a kezében volt revolverrel.

Aztán szépen el is takaritotta a kertben egy nagy fa alá.

Reggelre semmit se talált belőle, egy csöpp vért se a „nagyeszü" paraszt.

Ilyen történetkék voltak ezek. A virilista haramia és az asszonya börtönben haltak meg. Vér Tóni üveggel fölmetszette az ereit. Ez nem használt. Aztán felakasztotta magát a szegedi börtön-ablakra.

A zsineget az ingéből, gatyájából fonogatta. Az asszony pedig Mária-Nostrán halt meg s azt mondják, imádságosabb rab nem volt nálánál.

Ilyen szolgálatokat tett akkor Klemm Jusztin a közbiztonságnak és a szegedi vár urának.

A kitől a „nagy paraszt“ félt.

Olyan ember is akadt. Nem talán a börtön-vár vaskezü inquizitora, Laucsik, se nem a kemény Szremácz főkapitány (a ki Nömös Nagy Pali lába elé kötélgubanczot vetett), zsandár se (ha mindjárt egy század is), se senki a „szögedi torony“ alól, de maga a betyárok „minisztere“, Ráday gróf se az volt, a kitől Rózsa Sándor félt.

A bandához se tartozott. Fegyelmet tudott ott tartani mindig a „nagy paraszt“ kedves karikásával és szemöldökével. A kinek ez a kettő nem tudott parancsolni, az a vezér puskacsőve előtt bukott a sirba.

A félegyházi határban az öreg juhász ha beterel, subáján elnyujtózkodva ma is kedvvel mesél a „vas-ököl“ virtusairól. Ez a „vas-ököl“ egy csapásra bezuzta a Kónyi-tanya égett vályuból vert

falát. Ez a „vas-ököl“, ha tréfálni volt kedve, az országut-szélen egymásután szaggatta ki tövestől a 2—3 esztendős fákat. Vagy ha a csárdában a verekedő legénység fölé emelkedett, összeszorulva (ha mindjárt százan voltak innen is, tul is) olyan csend lett, mint a temetőben.

Ettől a „vas-ököl“-től félt a „nagy paraszt“.

Ez az ököl pedig Rádi Imre félegyházi gulyásé volt.

A haramia-vezér nyughatatlan volt mindig, mikor a nagyfejü félegyházi paraszt-Herkulesről hallott. Pedig az nem állt az utjába, be se lépett a bandába. De tán épen ez boszantotta Rózsa Sándort. Tudta felőle, hogy hajladozik a betyár-életre, ez költötte fel benne a félelmet. Vagy nem is a félelem volt az, hanem inkább féltékenység, melytől rosszak voltak a haramia-vezér álmai.

Egyszer a csupaszképü Gajdos-gyerek (a banda legfiatalabb tagja, a ki országut-lesőnek volt jó) szörnyen fölingerelte a vezért. Nem tudta a tejfelesszáju betyár-fiu, hogy Sándor bácsi nem szereti Rádi Imrét. Nagy csodálattal kezdte neki beszélni, hogy milyen erős ember Rádi.

— Tudja, Sándor bácsi, akár egy három esztendős fa gyökere, olyan pufók eres a karja; az országut kavicsát is összezuzza az öklével, ha akarja.

Sándor bácsi karikása után nyult s megkorbácsolta a Gajdos-gyereket, a ki előtte igy mert beszélni Rádi Imréről.

Aztán ha végig vágtatott a rónaságon s eszébe jutott Rádi Imrére gondolni, megállt, megfordult a félegyházi határ felé s öklével belefenyegetőzött a semmiségbe. Rádi Imrének szólt ez a fenyegetőzés.

A bandában csak néhányan tudtak a vezér titkolt gyülöletéről. Sokszor lépet vetettek a félegyházi paraszt-Herkules utjára, hogy ugy többedmaguk elkaphassák azt a vas-öklöt.

Rádi Imre mit sem tudott erről. Járt-kelt a határban gulyája mögött s ha eljött a sötét éjszaka, bebujt az erdőbe. Azt mondják, ott egy kis kunyhóban lakott egy 16 esztendős halovány arczu leány. A paraszt-Herkulesen csak ennek a gyönge virágszálnak volt hatalma.

Szörnyü haragra ébredt az 50-es év egy nyári napján Rózsa Sándor. (Azt mondják, dühében az öklébe harapott.) Azt hallotta, besugták neki, hogy a bandában elégedetlenek vannak, a kik az éjjel Rádi Imrét emlegették. De hogy mivégből, nem tudni. A haramia-vezér behuzódott Katona Pál tanyájába, magához hivatta Veszelka Imrét, legmeghittebb czimboráját. (A ki már visszakerült Illaváról.)

— Imre! — kiált Rózsa Sándor — estére nyergelünk.

— Hova, Sándor.

— Látogatóba.

— Kihez?

— Rádi Imréhez.

A betyár nagyot néz erre, de nem szól. Ha Sándor azt mondja, nyergelünk, akkor kint lesz a pitarban sötét este a két paripa fölszerszámolva; ha azt mondja, látogatóba mennek Rádi Imréhez, azt is el kell hinni. Mert ő mondja.

Este bevágtattak a sötét éjszakába s harmadnap ott mulattak együtt a félegyházhatári csárda ivójában: Rózsa Sándor, Veszelka Imre és Rádi Imre.

A félegyházi paraszt-Herkules örült a „magas“ vendégeknek, a kik egyenesen őt látogatták meg. Igy üdvözölte legalább a haramia-vezér.

Bő, csipkés ingujját felgyürte, ugy könyökölt neki az X-lábu asztalnak Rádi Imre. Mintha dagadó izmaival, a mint meg-megránditja, ingerelni akarná Rózsa Sándort. Persze, a vendégség korán elkotródott a szép kompánia elől. Csak a csárdás és a csárdásné voltak még jelen. (Mert a czigányok nem mentek emberszámba.)

Rózsa Sándort soha se látták még olyan vad kedvében. A czimbalomra ráhajolt s ugy énekelt:

Korcsmárosné, néköm halat süssék kend,
A mellé mög czitronyos bort adjék kend,
Szolgálóját istrázsára 'lijja ke',
Ha zsandár jön, hiradással legyék ke'.

A gémnyaku üvegek szaporodtak az asztalon, a kompánia szilajkodott már.

Egyszerre kiveti a mellét Veszelka Imre s elkiáltja magát:

— Száz itcze bort annak, a ki kinyitja az öklöm!

Rádi Imre nagyot nevetett. S két ujjával szétroppantja a betyár öklét, hogy szinte feljajdult belé.

— De nem kell a 100 itcze bor! — tréfálkozik aztán.

Most közbeszól a haramia-vezér, villogó szemekkel, rángatózó szemöldökkel.

— No, hát nem bánom, játszunk! Játszok én is. Elő, czimbora, (s meglóditja Veszelkát) ujjat huzzunk!

Rózsa Sándor és Veszelka Imre összeakasztanak. Ropognak az ujjak, Rózsa Sándor Veszelkát a falhoz pöndöriti.

— No, most te, Imre!

S összeakaszt ezután Rádi Imrével. A haramiavezér sohase pirosodott el szégyenletében, csak most az egyszer. Jajt kiáltott, a mint Rádi Imre megfogta a kezét.

S tovább folyik a játék, a mit a haramia-vezér tervezett az ellenség elvesztésére.

Veszelka Imre végig vág az asztalon.

— Csapláros, három darab kötőféket hozzon kend elő. Majd itt tünik ki, ki a legerősebb?

Az is erőjáték: kötőféktépés. A mit a betyárok sokszor produkáltak.

Rádi Imre nevetve fogadta az inditványt. A „nagy paraszt“ is felkiáltott:

— Hármat téptem szét a minap egyfolytában a Károlyi-pusztán, a „kutyanyaki“ csárdában.

A paraszt-Herkules kétkedően rázta meg a vállát.

— Nem hiszi kend?

— Hát majd meglátjuk mindjárt!

A csapláros előhozza a három kötőféket. Mind a hárman vesznek egyet a kezökbe.

Elsőnek Veszelka Imre áll ki az ivó közepére. Két kezefejére csavarja a kötőfék innenső s tulsó végét, megveti a lábát, nagyot lélegzik s megrántja teljes erejéből a kötelet. Az bizony épen maradt.

— Kend mán odébb állhat! — nevetnek a többiek.

Következik Rózsa Sándor.

Nem szakadt el a kötőfék a kezében. A haramia-vezér ekkor leharapott egy darab hust a szája

széléből, a markába kapta és odavágta a tamburás arczához.

Ezalatt pedig Rádi Imre jóizüt nevetett s elfoglalta a helyét az ivó közepén.

A haramia-vezér és czimborája összenéztek.

Rádi Imre tréfálkozva csavarja jobb kezefejére a kötelet, azután a másik végét kezdi odafüzni a balkezére, miközben megreng a padló szétvetett lábainak dobbanásától. Még két karikát vet a kötélből a kezefejére s mikor igy jól megkötözi magát, nevetve szivja teli arasznyira emelkedő mellét s nagyot kiált:

— No most, — egy, kettő!

Ez volt a jel.

A haramiák szeme felvillan, elkapják a tehetetlen Rádi Imre megkötözött két karját. Mint egy megtámadott oroszlán ordit fel a paraszt-Herkules. Ez az utolsó hangja volt.

Rózsa Sándor belelőtt a szivébe.

Rádi Imre lebukott a padlóra. Elhullott, mint egy nemes vad s a nem méltó ellenfél, a „nagy paraszt“, a halálban vonaglótól igy vett búcsut:

— Senkitől se akar félni Rózsa Sándor, vidd meg föl ezt, komám!

S a hajnali szél a csárda kutágasán himbálta, ringatta a paraszt-Herkules véres tetemét.

A „nagy paraszt“ lakása.

— Nyárban. —

Mikor Rózsa Sándor után utoljára becsapták a szegedi vár kapuját, a haramiavezér földhöz vágta a báránybőr süvegét s vadul az égre kiáltott:

— . . . Száz zsandár-golyó ért volna inkább kint a pusztán!

A biró előtt is háborgott még s kitört a haragja:

— Tessék azt is a tekintetes biró urnak bemondatolni abba az irásba, hogy én mondom: gyáva ellensége volt Rózsa Sándornak a nemes város minden zsandárja.

A biró csendre intette a dühöngő haramiát s tovább diktálta jegyzőkönyvbe azt a fondorlatos rendőri taktikát, a mivel Rózsa Sándort becsalták a várba. (Tudvalevőleg „kedves puskájá“-t igérték

neki vissza, melyért gyakran jelentkezett a főkapitánynál. s mely a várban őriztetett.) Ott, a hol Somogyi (akkor rendőrbiztos volt) csalogatja, ujra kitör a haramia:

— Csak azt is irják oda, mert oda illik, hogy nem érdemelte ezt Rózsa Sándor.

Aztán odalépett a biróhoz s fölemelt fővel kiáltott:

— Vagy bujkálóztam én valaha?

Verte a mellét, vér futotta be a két szemét, kidagadt az ér a nyakán, valahányszor a biró előtt, a börtön-ajtón keresztül, a munka-házban rabtársai előtt ezt hangoztatta:

— Én nem bujkáltam soha!

A „nagy paraszt"-nak ezt a dicsekedését el is lehetett hinni (ha nem is egészen). Mert hiszen épen a vakmerőség volt a taktikája. Ezzel kötözgette be sokáig a rendőrség is a várbeli hatalmasság szemét.

Csak egy eset a sok közül.

A haramia-vezér bandájának viselt dolgaiból kimagaslik az az eset, a mikor Szeged alatt a vonatot megállitották és kirabolták.

A városba még nem érkezett be a vonatmegállitás hire, a haramia-vezér hajnalban már itt volt s reggel audiencziázott a főkapitánynál azzal az alázatos instancziájával, hogy „adják már vissza kedves puskáját."

Ki álmodta volna ekkor, hogy néhány órával előbb vezényelte bandáját a vonatrablásra? Persze, azt se gondolhatta senki se, hogy a „nagy paraszt“ két legjobb paripáját áldozta föl (mind a kettő kidőlt alóla), hogy beérkezhessen a rendőrség félrevezetésére . . .

Egy napon beköszönti a „nagy paraszt“ a jóreggelt a főkapitány tanyájába. A család épen kint nyaralt. Képzelhetni a rémületet.

— Ej, hát olyan ijesztő vagyok én! mordul rá a haramia a szepegő gyerekekre s az urnőre.

— Dehogy, dehogy. Üljön le, Sándor bácsi! — figyelmeskedik az urnő remegő kézzel.

— Már az este be akartam köszönteni, hanem mondok, ismerem az asszonynépet, hogy milyen galamb a szive. Hát itt kint háltam a kukoriczakazal oldalában.

— Ez szép volt magától, Sándor. Hát egy kis reggelivel szolgálhatok-e?

— Azért néztem be, eszem a szentjit.

Mikor itt mutatta magát a vén haramia, akkor éjjel is dolgozott a bandával.

Hanem ha ellepte a felső határt két század ulánus, 10—12 zsandárcsapat, a „nagy parasztot“ mintha elnyelte volna a föld. Ilyenkor lakásába huzódott vissza.

Katona Pál tanyájának volt egy kis része, mely

benyult a tanyaudvar elejére. Ez a kis darab terület, mely inkább kertnek látszott, minden esztendőben be volt vetve buzával. Jobb fajta buzával, melynek szárai magasan kihajtanak a föld fölé.

Ez a himbálózó kalász-lugas volt Rózsa Sándor nyári lakása, szür volt a derekalja, ott feküdt mellette fegyvere, karikása, kulacsa, tarisznyája, mik hogy mindig teli legyenek, Katona Pál gondoskodott arról. Mig ki nem tisztult a határ, mig lövések zugtak át az erdőn, mig megriadt madárcsapatok csaptak át a magasban a haramia-vezér feje fölött, addig nem mozdult innét. A forró napnak hátát forditotta, az éjszakának arczát, takarózott a csillagos éggel s elaltatta magát a susogó kalászszal.

Senki, Katona Pálon kivül senki nem tudta, még a banda se, a vezérnek ezt a nyári lakását.

Hanem egyszer nagy veszedelem fenyegette meg ezen a lakásán. Ekkor is vakmerőségével vezette félre a katonákat.

Zsandárok, ulánusok fegyverezték, bujták át a vidéket, a vetéseket, erdőket. Ki volt adva a rendelet: letiporni minden vetést, meg kell tisztitani a határt.

Katona Pál tanyája körül jártak a katonák. Átbujták már a kukoriczevetést s a luczernában térdig járva, közeledtek beljebb-beljebb.

Rózsa Sándor megrendült a kalászok között.

Fölkapta fegyverét, gondolkozott, s ügyes taktikája nem hagyta cserbe. Néhány lépésre voltak már a katonák. Egyszerre térdre áll, kiveti a fejét a kalászok közül, a puskáját ráfogja a közeledő ulánusokra s vadul káromkodva odakiált:

— Hát már a becsületes gazda vetését se hagyják békében, letapossák virágjában?!

— Igaz van neki, szekény emper, — mormogtak az ulánusok s másfelé vették utjokat.

A haramia-vezér pedig lebukott a göröngyökre s telenevette a kalász-lugast.

A tizezer forintos fej.

A szegedi várnak még nem volt se grófja, se Laucsikja.

A „nagy paraszt“ pedig már magasra kiemelkedett a puszták fölé. Ott suhogtatta karikását, karabélycső villogott barna kezében. A szegénylegények hüségesen forgatták rá szemeiket, parancsára várva.

Azt mondják, soha azelőtt, se azután nem nevetett Rózsa Sándor akkorát, mint mikor meghallotta, hogy tizezer forint van kitüzve a fejére.

Odakiáltott a Katona Pál komájának tanyaudvarán az asszonyhoz:

— Komámasszony, már csak hozza ki a legfényesebbik tükrét a házból. Nem szoktam belőle fésülködni, de most megnézem ezt a tizezer pengőforintos fejemet.

Meg is nézte magát a tükörben, mert hizelgett neki ez a dolog nagyon, aztán elkiáltotta magát:

— Hát majd odatartom a nyakamat, hogy megszolgáljon érte, a ki a tiz darab ezrest a tarisznyába teszi!

Másnap éjszaka megállitotta a félegyházi vonatot nyolczadmagával, odanyargalt a vonatvezetőhöz s a következő üzenetet küldte be a szegedi torony alá:

— Azt üzeni Rózsa Sándor, hogy itt vár a tizezer pengőforintos feje a hármas-határnál.

Persze, senkinek se jutott eszébe elmenni azért a várakozó fejért.

Utálta ezt a csendességet a „nagy paraszt". Kiállt a puszta közepébe s százszor is bekiáltott a torony alá dühében:

— Gyáva!

S mivelhogy nem volt ellenség, a kire rálőjjön, czélbavette a toronygombot, mely a napfényben messze beragyogott a délibábos rónaságba.

Ebbe is beleunt, kihivására nem hangzott válasz semerről, csend volt. És akárki mit mond, ez a csendesség volt a legjobb fegyver a „nagy paraszt" ellen. A vezéri talentum toporzékolt a nagy csendességben. Ellenség kellett neki. Az pedig, mint mondják, mindig olyan stratégiai tervet csi-

nált, hogy a tizezer forintos fejjel sohse találkozzék. Hát ez türhetetlen volt már, a haramia-vezér meggyülölte a nagy csendet s a Károlyi-puszta „kutyanyaki csárdájában“, mikor busan leborult az asztalra, belemordult a czimbalom szavába:

— Hátha még én becsületes ember is lehetnék!

Rózsa Sándor becsületes ember! Nem mese, kérem, ez a gondolat belekapaszkodott a haramia agyába s tán a szivébe is. Történet van erről, beigazolt történet.

Az uj koronás királyt várták Szegeden 1857-ben. Idebent ez volt a nagy esemény, odakinn a tanyákon pedig az, hogy Rózsa Sándor megunta a betyáréletet.

Rózsa Sándor becsületes ember!

Gunyosan nevetett az erdő, melynek visszhangja szajkó módra betanulta a nevét, a madár, mely megriadva száll, ha hallja lova dobogását, a susogó bokor, melynek gyökerei pirosak a vértől.

Nem törődött a nevetéssel. A tizezer forintos fej a buzakalászok között elringatta magát az első szelid gondolat bölcsőjében s a hajnalcsillag még fönt ragyogott, mikor kész volt a tervvel, mely a becsület utjára vezet.

Rózsa Sándor azt gondolta ki, hogy odajárul a koronás királyhoz kegyelemért. De miképen jus-

son a fölséges ur elé? Audiencziát bajos volna kérni. Hát majd audiencziázik ő a maga módja szerint. Lóháton.

Kiválasztja a legszebb csikót az alföldön. S azt egy sötét éjjel a szabadkai Vojnics-tanyán találta meg.

Az aranyszőrü, hosszu sörényü, vékony lábu, karcsu csikót a hogy meglátta, rátette a kezét.

— Ez alám való!

Aztán odafordult a nagyságos gazdához:

— Elhiszi-e az ur, hogy becsületes dologban járok? Hát elvihetném ezt a jószágot, tudom, utánam se lőne. De meg akarok fizetni érte. Mi az ára?

Hétszáz forintban megalkudtak. Rózsa Sándornál nem volt pénz, a földesur hitelbe is odakinálta a csikót, de nem fogadta el.

— Majd eljövök érte a hétszáz forinttal.

A haramia-vezérnek legmeghittebb embere Katona Pál komája volt. Ennél tette le a pénzét s most is háromezer forint volt nála. Katona Pál visszahőkölt, a mikor Rózsa Sándor előrukkolt neki a tervével.

— Adja kend ide a pénzemet, megveszem azt az aranyszőrü csikót, aztán ha majd végighintózik ő felsége a szegedi utczán, odarepülök mellé, ezt az irást pedig a lábához vetem.

A kegyelem-kérvényt kivette a szüre ujjából. (Egy álmoskönyvben volt elrejtve.)

Katona Pál estére igérte a pénzt a komának, estig pedig a feleségével együtt kitervezte, hogy elvágja Rózsa Sándor elől a becsületesség utját. Elárulják. Megmarad nekik a háromezer forint, ezenfelül a fejéért kapnak tizezret.

Alkonyatkor előbujt Rózsa Sándor a boglyaszobából. Subája nyakába volt akasztva s jóestét dörmög az asszonynak.

— Hol van a koma?

A menyecske megrendül.

— Odakint a marha-akolban. Azt mondta, ha keresi kend, oda küldjem.

A „nagy paraszt“, megrázva subáját, kifordult a konyhaajtón s mit sem sejtve, bekullog a marha-akolba.

Katona Pál óriás alaku, izmos ember volt. Hangos köszönéssel fogadja a komáját.

— Hát azért a kis pénzért jöttem, Pali! — szól Rózsa Sándor.

— Mindjárt, komám, mindjárt! — felel Katona Pál s a mint fordul, hátul a kezében tartott vaspántos lőcs megsuhan zugva a levegőben.

Mint egy sebzett oroszlán, ugy orditott föl Rózsa Sándor, kit a lőcs főben talált. Nem volt elég erős neki még se ez a csapás. Csak a subája

ne volna a nyakába kötve, hogy a karabélyhoz érhetne a keze. Miután ez nem sikerült, a két vasember birokra kelt.

Küzködés közben, a mint a földre terültek, eldördült Rózsa Sándor karabélya s a golyó Katona Pál karjába furódott. A haramia-vezér vak dühvel kel térdre, hogy legalább még vagy tizet lőjjön bele a komájába, de a mikor a fegyver után nyul, az akolajtóból lesuhan tizezer forintos fejére egy éles balta.

Katona Pálné tartotta a kezében.

A „nagy paraszt" vérében feküdt. Egy asszony tette először tehetetlenné. (A ki az urát elvesztette, de a tizezer forintot megkapta.)

Éjszakának idején összeszaladt egész Csorva, az eszméletlen állapotban levő haramia-vezért beszállitották a tanyaházba, ott körülvették fegyveres emberek az ágyát. Még halva sem biztak benne. De nem is volt halva.

Éjfélkor megrándul a tizezer forintos fej az ágyon, fölveti a szempilláját s a mint meglátja a fegyveres embereket, fölordit:

— Ha kiszabadulok, akkor Csorva menjen az égbe lakni . . .

A budai várban halálra itélték. Mégis elérte a czélját a „nagy paraszt", ha nem is ugy, a hogy tervezte.

Kufsteini börtöne ajtaját a királyi kegyelem nyitotta meg az első királykisasszony születésekor.

Itthon aztán ő játszotta a királyt. Nagylelkü itéletet mondott Csorva fölött:

— Pardont adok most az egyszer én is egész Csorvának!

A betyár menyecske.

A határ csöndes volt, a legelő gémes kutján delelt a dombi bojtár nyája, maga pedig ráült lóbázni a lábát a kut szélére, mig a jószágok tikkadtan dugdosták a fejeiket a kicsurranó hosszu, barna vályuba, melyben a viz, mint hosszu, széles ezüst szalag szaladt alá.

Odafönt a csárda nádfödele felett éhes vércse bolondozott a pitvar galambjaival, melyek eresz alá, az ambitus párkányán, a konyha rácsos ajtajára menekültek . . .

Bent az ivóban pedig a menyecske bolondozott egy fekete haju legénynyel, a ki ide menekült azt mondja, a hol épen — a veszedelem van.

Hát az, egy szép veszedelem ez az asszony, a ki a „lebukiban“ mérte a lángszinü homokit a

szegény legénynek, utasnak, megszálló vásárosoknak, mindenkinek, a kiknek kedvök volt, meg bátorságuk a határon áthuzódni a madárral és betérni a „lebuki"-ba. Ez a csárda ott ül valahol a majsai határon, mint egy vén banya, a kopott főkötőjével — a nádfedelével és apró, pislogó szemeivel, melyek gyakran könyeznek; hajnalokig villogó kicsi ablakaival, melyeken kiver a pára gyöngyökben s a hol a Láng Pirosnak, a „rivó erdő" néhai való csőszének az özvegye szokott danolni a szegény legényekkel, ha jókedvre száll.

Egy szegény legény, göndörhaju, erős fiu ott maradt, el se akart, el se tudott menni harmadnapig, negyednapig és csak azt énekelte keservében, Láng Pirosért epekedve, hogy: „bárcsak ez az éjszaka, tizenhárom napig tartana . . ."

Odabizta a szegény legény akár az egész lelkét, ha kérte Láng Piros. Ismerte is a „lebuki" szépasszonya a határ minden betyár-gyerekének, árokbuvó, kéményleső vén gazemberének a — mesterségét, szűre ujját, hogy mi van benne.

Hanem ezt a szép szál fiut, göndörhaju barna gyereket sohase látta. Ugy jött ide, mint a hajnali szél, csak egyszer negyedmagával megzörgette az ablakát. A többiek kibujtak aztán másnap virradásra az utszélre, mert épen „vásárosok ideje" volt.

Ezzel az egygyel, Vihar Andrással, az asszony

se birt, a kinek a göndörfürtös fiu olyan szépeket mondott, hogy a madár se danol szebben, ki a párját csábitja.

Elkapta a kezét szilaj tobzódás közben:

— Ehol van ni, most találom meg, honnét veszi az uristen az esthajnali csillagot.

— Aztán honnét? huzódott vissza Piros aszszony félig lecsukva a szemét, melynek csillagfényébe a szegény legény lelke beleveszett.

— Hát te adod neki, mikor lefekszel, hogy tegye ki az égre szépségnek, eszem az istenedet... Hát áldjon meg szépen, ne add oda neki erre az éjszakára, meglesz még egy hajnalon a te csillagod nélkül is...

— Én bizony nem adom neki, ha csak el nem veszi, nevetett az asszony kirázva a szép kövér ujjait a legény kezéből.

— De elveszi ám babám, el, mikor észre se veszed, felnyitja azt a selyem szempilládat, a mivel letakarod és ellopja... épen csak ugy, mint a hogy én is csak akkor veszem észre, hogy nincsen a helyén a szivem, mikor már elloptad...

Kipirult a szép asszony orczája és egyet fordult dévajkodva:

— De hallja, nálam bizony haszontalan is keresné.

— Akkor meg inkább soha meg se találjam.

És aztán a szegény legény fényes fekete szemébe csak bele nevetett, csak belenézett egykor is, máskor is a „lebuki“ szép asszonya olyankor, ha Balázs János nem volt „otthon.“

Balázs János voltaképen bent lakott Majsán, négy lovon járt, ha kedve tartotta nappal, éjjel csak lóháton, gyanus ember volt mindig, sohase fogott rajta se zsandár keze, se a biró esze. Nem birtak vele, mert mindig eltévesztették a csapásokat, a miken Balázs János járt. Senki se tudta: mért nő ugy magától az a kis porta, mintha minden szem buza két szekérre valót teremne, minden birka minden héten négyet-ötöt ellene, a Balázs János bugyellárisát pedig éjjelenkint a tündérek tömnék meg osztrák-magyar értékü bankóval.

Ő maga pedig a messze határon sok helyütt volt „otthon“: minden zsivány-bujtatónál, laposokon gubbasztó csőszkunyhókban, pásztor viskókban a tanui, a kik alibijét mindig tudták igazolni, szintén ezekből valók voltak.

De a legédesebb otthona Balázs Jánosnak a „lebuki“ volt, a hova gyakran látták a két pejjel befordulni, de soha se látták még az ivóban. Hát hova megy akkor? Néha ott veszett öt-hat napig. Hol pihen, hol buvik akkor?

A szél is arról dumált, az asszonyok is, hogy Láng Piros vetegeti az ágyát a gazdag parasztnak...

A legények a határról bomlottak az asszony után, de az nem adta oda Balázs gazda egy szavát semmiért, senkiért: ugy rejtette, ugy féltette, mintha csakugyan a szive szakadozna érte.

Egyszer-máskor rémitgették:

— Majd megköti egyszer a selyemkendőt kötélnek . . .

— Ugy elveszni is csak szebb lesz, mint kenddel élni . . . — mondta Piros annak, a ki incselkedett vele.

A Vihar András jobban tudott vele beszélni. Sok szomoru nótát énekelt neki, mert hej, ugy van, hogy a szép asszony szereti a nótát, mint a madár az erdőt és hogy az asszony odaült mellé, elmondta neki, hogy miért bujdosik?

— Hát bujdosik az istenadta?

— Az ám, mert, hogy nem jelentem meg a katona-soron.

— Na itt akár eltemetve, ugy ellehet baj nélkül, simogatta az asszony a szép vigasztalással.

— El is vagyok én már temetve a te szemedbe, édes angyalom — sóhajtotta Vihar András . . .

És aztán ez igy ment egy darabig. Egyszer ezt kérdezte a csaplárosné a legénytől:

— Hát mire végzi András evvel a sorsával? Örökké csak nem bujdosik. Segiteni se lehet már?

— Dehogy nem lehet.

Mohón kérdezte a szép asszony:

— Aztán mivel?

— Ki lehetne váltani a büntetést. Két százas elég volna, vagy három a kiváltásomra, de nem visz az Isten rá, hogy kiálljak az országutra. Nem nekem való, mert hátha — ölni kék érte . . .

Harmadnap éjjel Balázs János feje alá nyult a Láng Piros patyolat keze, a mikor a haramia aludt s ugy tett mintha átölelné.

A bugyellárisát ölelte ki a párna alól és kilopott belőle 300 frtot. A bankókon vérfoltok voltak. Hajnalban lóháton volt Balázs János és elvágtatott, nem vette, vagy nem akarta észrevenni, hogy drágán kapta az éjszaka a Láng Piros csókját.

Aztán Vihar András dolga mindjobban ment a „lebuki"-ban: Láng Piros kinyitotta neki azt a hátsó kis szobát, a melynek a falba elvesző nyilásán szokott be- és kijárni — Balázs János.

Az első éjjel, a mit itt töltöttek, a szerelmes asszony a 300 frtot, a mit Balázs János bugyellárisából kiölelt, beleölelte Vihar András mándlija zsebébe.

— Magamnak akarlak kiváltani, András . . . — sóhajtott a szerelmes asszony.

Aztán a legény már szépen elbánt vele. Megmutogatta Láng Piros, mi van a láda fenekén:

a Lévi zsidó selyme, bársonya, a tóbágyi uraság aranyai, ezüstjei.

Ugy hordja neki Balázs János — a csókjáért.

Világos, szerelmes éjszakákon a katonaszökevény vállára borulva suttogta:

— De gazdagok lehetnénk, hé András, ha én akarnám, ha te akarnád.

— Hát akarjuk.

— De megölnek Balázsék.

— Elviszlek én, rád sohse találnak.

Láng Piros elkezdett beszélni:

— A „fehér kereszt“-nél, a kettős dombi határ alatt, ismered azt a nagy nyárfát? Mikor a déli harangszó hallatszik Majsáról, ez a nyárfa az árnyékának a csucsát egy kőre veti, ettől a haszontalan kődarabtól 2 lépésre az árnyékon ..... ha .....

— Ha — biztatta András édes öleléssel.

— Ha ...

Lódobogás hallatszott. Utasok érkeztek. A szép asszony kibontakozott Vihar András karjából.

Reszketett, félt, kiszaladt az ivóba. Emberek tértek be oda, köztük egy koldus, a ki, mig a többi az asztalhoz telepedett, odasántikált a söntésbe, az aszzonyhoz és a fülébe sugta:

— Itt van-e Vihar Andris? Üzenetet hoztam neki.

Bizalmatlankodva nézte végig Láng Piros a koldust.

— Kéménylesőknek nincs itt helyök, keresse kend másutt.

— No, no, nem kéményleső az, szentöm, jó lösz neki tudni, hogy bent van a katonai komissió Zomborba, ha szabad akar lenni, most váltsa ki magát, azt izeni a szüléje.

Láng Piros látta most már, hogy a koldus az ő emberük, beeresztette Andrishoz. Később maga is visszatért a hátsó szobába, de a koldus már nem volt sehol.

Vihar Andris ölbe kapta a menyecskét és ezt mondta neki:

— Nem kell a szabadság te nélküled. Nem mék.

— Eredj, kérte az asszony. Aztán majd . . .

— Gyere velem, Piros, elviszlek, sose látnak többet. Azt is hagyjuk ott, a mit a dombi határ nagy nyárfája őriz.

— De biz azt kár volna . . . de gazdagok lennénk, másra sose szorulnánk.

— Hát pénz van ottan?

— Pszt . . . a szájára tette Piros a kezét.

— S addig hivta, csalogatta szerelmes szóval, szép jövendővel a szerelmes legény Láng Pirost, a mig az felült a kocsira, felrakták a tulipántos ládákat hajnalhasadtával és vitte a két pej Andrist

és kedvesét, vitte, vitte s meg se álltak, mig egy nagy sárga házra nem találtak.

Ott egy nagy szobában elrejtette Andris a szeretőjét.

— Várj itt rózsám, mig visszajövök a szabadságlevéllel. Aztán délre visszamegyünk a dombi határ nyárfája alá, kimérjük azt a két lépést, a melyikkel a boldogságunk utján elindulunk.

Láng Piros várt, várt és egyszer csak kinyilt az ajtó és belépett rajta egy — csendőrfőhadnagy.

Ugyanakkor a másik ajtón beugrott egy fiatal daliás csendőrőrsparancsnok és katonásan megállt a főhadnagy előtt.

A „lebuki“ csárda szép asszonya ugy megingott, mintha elszédült volna, a mikor a csendőr szavát hallotta.

— Jelentem, főhadnagy ur, elhoztam a — szeretőmet.

Láng Piros leesett a padlóra és sivalkodott, mint egy vércse:

— Jaj, megvagyok csalva.

Szépen felölelte Vihar Andris a szeretőjét a padlóról és maga mellé ültette. A főhadnagy ur se volt rest, melléjük szegődött: ketten szépen csititgatták, bátoritották. Asztalt teritettek és vidám lakomát csaptak a lebuki csárda szép asszonyának

a tiszteletére. A lakomán a „lebuki koldusa“ tálalt fel, egy jóképü csendőrlegény.

Ezen a lakomán, a mig Vihar Andris a szeretőjét ölelve tartotta, a főhadnagy ur 3 rablógyilkosság, 7 rablás és több-néhány rémes büneset titkát szedte le a vallatás müvészetével a szép csaplárné piros szájáról . . . S ezen a szép s vig éjszakán kilencz betyárnak, legkivált Balázs Jánosnak fonták meg koczintgatás közben a legpompásabb hurkot, melynek szálait Klemm főhadnagy erősen a kezében tartotta.

Kibontották a tulipántos ládákat, kirakta Láng Piros az ezüstöket, a selymeket a „szeretője“ elébe.

— Ez a fürtös zsidóé volt, az Rabos korcsmárosé . . . Az a vég selyem a Kohn Éliás boltjából való . . .

A lebuki csárda szép asszonya egy kicsit remegett, de hogy már itt volt a „zsandár urak“ kezében, hát hol sirva, hol nevetve mondta el a szörnyü dolgokat, csak azt kérte: ki ne eresszék, mert szétszedik a betyárok, a mint igérték, szivét veszik, haját szétszórják, ujjait levágják, fára fölakasztják . . .

S másnap délben ott a dombi határ nagy nyárfájának az árnyékában az ő kicsi lábával mérette ki a főhadnagy azt a két lépést, a hol eltemetve volt a tóbágyi uraság kincse és a koponyája.

Ekkor aztán Klemm főhadnagy erősen megfogta a kezébe kapott szálakat, melyeknek végén kilencz hurok volt megkötve, egyet-egyet rántott nagyot és kétszer huszonnégy óra alatt a határ rémeit a huroknál fogva berántotta a zombori nagy sárga házba.

Az érdemkeresztes kanász.

Nem utolsó ez sem azokból a furcsa történetekből.

A „nagy paraszt“-nak eredeti ötletei voltak. Benne volt mindegyikben az izmos furfangja. Hiu is volt az eszére, mint a gyermek a játékára. Kedve volt az urakkal incselkedni. Az volt az igazi mulatsága, ha félrevezette a kaputos embert. Becsufolódott a határból a várba is. Több jót nem tudott az urakról mondani, mint hogy könyvből szedik a tudományt és tükörből fésülködnek. Ebben fejezte ki kicsinylését, gunyját s fölvillant a szeme, ha dicsekedve emlegette:

— Én meg itt tanultam csak a buzakalászok közt, meg az erdőben.

Ezért kereste az alkalmat mindig, hogy az a két tudomány összemérkőzzék. Abban volt aztán

a győzelme, ha az urakat félrevezette. A mi sokszor megesett. A karikás és a karabély mellett ez volt még az, a mivel a haramia-vezér a banda fölött uralkodott. Elismerték ebben is a fölényét. Ha engedetlenség támadt néha, azzal altatták el a szenvedélyeket:

— Sándor tud mégis csak egyedül az urakkal bánni.

Legnevezetesebbek voltak a „nagy paraszt“ temetései. Az urak számára rendezte ezeket is, ha széles kedve támadt.

A legbüszkébb arra a temetésére volt, a melylyel egy csapásra félrevezette a várost, a megyefőnököt és a miniszteriumot.

Ezt a hires temetést pedig rendezte a „nagy paraszt“ a szokomi réten.

Az országutakon megszaporodtak a zsandárok. Beszédesebb lett a föld a kukoriczában, kalászokban bujkáló haramiákkal. Ha a füleiket ráfektették a rögökre: zsandárlovak dobogását adta vissza. A „nagy paraszt“ dühöngött, hogy az apró legények ismét utjába hajtják a zsandárokat. Magához hivatta Veszelkát s kurtán beszélt:

— A bandákat meg kell tizedelni.

A hüséges czimbora gondoskodott arról, hogy a haramia-vezért veszélyeztető apró bandák fejei kéz alá jussanak.

Megvitte Halász Gazsi, Zöldág Marczi és Harangozó Jóska haramiáknak hirül, hogy Sándor szeretne velök mulatni. A betyárok lelkesedve vették az üzenetet s harmadnap ott mulattak együtt a szokomi réten egy kunyhóban.

A fegyvereket odatámasztották a kunyhó oldalába. A „nagy paraszt“ ölelkezett a czimborákkal az asztal körül. A fejek lebuktak, a térdek inogtak s a három rabló üveggel a kezében rákoczintott a haramia-vezérre. Az pedig tust adott a felköszöntésre.

Hármat lőtt a három haramia szivébe.

— No most legalább nyugton lesznek kendtek!

Ez volt a circum dederum. Azután pedig a haramia-vezér kiállt a kunyhó elé s nagyot fütyentett.

Egy kóczos, barna kanászgyerek lohogott elő a kukoriczából. Rongyos szürt huzott maga után.

— Mi a, Sándor bácsi?

— Temetünk, Marczi! Dereglyét elő, két rossz lovat.

Becsei Marczi — igy hivták a kanászt — engedelmeskedett.

Elővonszolta két rossz gebe a ravatalt. Rátették a holttesteket s azután a „nagy paraszt“ maga elé állitotta a bamba kanászt.

— Ide legyen az eszed, kölyök, a mit mon-

dok. Itt nyujtózkodnak istenben boldogult Halász Gazsi, Zöldág Marczi meg Harangozó Jóska czimboráink. Hát beszállitod őket a városba, érted-e, aztán azt adod hirül az uraknak, hogy te lőtted agyon ezt a három haramiát. Ezt mondd, kölyök, mert melléjök fektetlek.

A kanász megrémül.

— Hát miért mondjam én azt, he?

— Urat csinálnak belőled, meglásd . . .

A haramia-vezér majd halálra nevette magát, mikor hirül vette a temetés eredményét.

Az urak csakugyan urat csináltak a bamba kanászból. Hogyne, nagy érdeme volt. Három rablógyilkos fejét hozta be az igazságszolgáltatás elé. Összeültek a zöldasztalnál, tanácskozandó a hős kanász sorsáról.

Ezer forint jutalmat kapott. De még ez semmi. A megyefőnök ajánlta a bamba suhanczot a miniszteriumnak. Fölvitték Budapestre. Ott bemutatták a nagy uraknak, mint valami csodát.

S érdemkeresztet tüztek a szürére . . .

Mikor aztán visszakerült az érdemkeresztes kanász a határba, a „nagy paraszt“ ugy megnevetett ujra az urakon:

— Könyvből szedik a tudományt, tükörből fésülködnek!

— — — — — — — — — — — — — — —

Hanem az érdemkeresztes kanásznak megtetszett ez a dolog nagyon. Kedve szottyant még egy keresztre.

Három hétre ezután karabélyt szerzett s Hudola Jóskát a pannaháti réten agyonlőtte.

Meg is szerezte hát a másik keresztet.

Az akasztófa keresztjére került.

A talyigás szenátor pipája.

— Öreg sarzsitól. —

A történeti hüség kedveért mindenekelőtt legyünk tisztában azzal, hogy voltaképen a társadalomnak miféle kimagasló egyénisége lehetett az, a kit a nép egészséges észjárása a „talyigás szenátor“ elnevezéssel különböztetett meg a többi földi halandótól.

Biz ez gunyoros titulus volt, a melylyel a hatvanas évek legelején egy ma is élő városi hivatalnokot csufoltak meg. Ez a jeles férfiu a mondott időben még mint külterületi tanyai kézbesitő fogyasztotta a város kenyerét: szerény javadalmazásához mérten talyigán hordta szét az intő és egyéb czédulákat a kapitányságokban. A nyikorgó talyiga meg az abba fogott gebe képezte összes vagyonát. De azért büszke volt a czimére, a mit ő kigyelme valami jól megérdemlett kitüntetésnek tartott.

A mai nemzedék fiatalabbjai is jól tudják (hagyományként szállt rájuk), hogy Szeged város történetének az ötvenes évek végét s a hatvanas évek elejét föltüntető lapjai szomoruak, sötétek, feketék. Rablóvilág volt akkor a szép alföldön s különösen Szeged óriási kiterjedésü határa a futóbetyárok állandó fészke, buvóhelye volt. A hatóság ébersége, minden erőlködése, a zsandárok ügyessége nem volt képes az alapján megrendült közbiztonságot helyreállitani.

Rózsa Sándor garázdálkodása is erre az időre esik.

De a vezér rettegett hirén kivül a kegyetlenebb futóbetyárok neveit is országszerte ismerték már. És ezeket a szomoru neveket a legvakmerőbb gaztettek egész serege övezte körül.

A hires Huboda, a legvérengzőbb betyárok egyike, az akkor még vizzel körülvett szokomi réten élte gyöngynapjait. A rét közepén sürü nádassal betakart magaslaton állt a Becsei uram tanyája. A hozzáférhetlen tanya volt a főhadiszállás, a hová ladikon minden harmadnap benézett Krémikker Nagy Tóni, Huboda hüséges czimborája, meg a szegény Zöldág Gyurka, a ki fiatal, deli legény létére a Huboda rábeszélése és biztatása folytán hagyta el szép selymes nyáját, a félegyházi hármashatár ölén kinálkozó szabad pásztoréletet.

Harangozó Ábel a majsai határból került a szegedi földre. Jómódu szülők gyermeke volt, de őt is, mint annyi mást, futóbetyárrá tett a czimboraság, de leginkább a katona-sorozástól való félelem. Gyönyörü termetü, nyulánk legény volt, kitünő lovas s a mellett szelid természetü. Irtózott a vértől, hanem gulyát elhajtani vagy ménest szétugratni, párját ritkitotta. Mint Hubodának, ugy az ő fejére is nagyobb dij volt kitüzve.

A ragyás képü Osznovits Pista a dorosmai határban bolyongott. Korán kivált a bandából, a maga kezére dolgozott. Mint később kitünt, a péteri csárda volt a buvóhelye, a hol meleg étel, vetett ágy, ölelő kar várta. A csárdásné szenvedélyesen megszerette ezt a romlott lelkü embert, kitünő buvóhelyet készitett a számára. A csárda udvarán ugyanis egy nagy kup kukoriczaszár volt összerakva; a leleményes asszony kunyhó alaku üreget vájt annak belsejében s a bejáróul szolgáló nyilást egy nagyobb kévével takarta el.

Fazekas Dávid a csongrádi határban garázdálkodott; a hetyke Csányi Bandi pedig a gyevieket rémitgette. Gacsi Jóska a kisteleki bandának volt főnöke, Juhász Peti meg Tömörkény körül fosztogatott. Veszelka Imre, a „legszebb paraszt“, Rózsa Sándor leghübb czimborája, a felsőtanyákon, a dorosmai járásszélen tette rettegetté a nevét. Ráday

alatt életfogytiglan lett elitélve, királyi kegyelemből azonban föltételesen visszanyerte szabadságát. Most teljesen megőszülve, de azért életerős öreg ember s künn a Veszelka-tanyán csöndesen szántogat és becsületes munkával keresi kenyerét. Olyan jóságos az arcza, szelid a nézése. Ki ismerhetné föl benne a hatvanas évek hires zsiványát, a kinek köny és átok hullt a nyomába . . .

Csányi Bandinak nyoma veszett, legalább kevés életjelt adott magáról; de annál jobban emlegették Kecskés Istenes Gergelyt, a ki Kátai Balog András czimborájával a csójosi határcsőszt családostól legyilkolta.

Ilyen állapotok mellett csoda-e, ha a Szegedről kiinduló vagy ide iparkodó vásárosok a legnagyobb aggodalommal indultak utnak. A fölforgatott társadalmi rend nyomasztó hatását megérezte a környék ipara, kereskedelme. Magában a városban napirenden voltak a rablótámadások; egy éj nem mult el egész sereg házásás és lakásfeltörés nélkül. Ahhoz pedig valóságos elszántság kellett, hogy valaki a külterületen a tanyák közt bolyongjon, hivatalosan vagy a saját érdekében.

A mi talyigás szenátorunkat megáldotta a jó ég több jeles tulajdonsággal, deli alakkal, ékes hanggal: csak a bátorságból csepegtetett szörnyen keveset a szivébe. Az év bármely szakában napfelkölte

előtt sohasem indult ki az éjjeli szállásról s ujabb nyugvóhelyet keresett, mielőtt ráesteledett volna. Pedig a talyiga saroglyájában folyton egy fölfegyverkezett pusztázó kuczorgott, de drága életének s lovának a megvédésére ezt a födözetet mégis kevésnek találta.

Egy ködös novemberi délután a nevezetes talyiga a megszokott kettős teherrel nyikorgott a csengelei uton előre. A fegyveres pusztázó — Dávidnak hivták — válogatott édes szavakkal biztatta a kifáradt gebét, minthogy a szenátor ur dühös gyeplőrángatása az ügetés elérésére vékony eszköznek bizonyult.

— Siessünk uram! — szólt komoran a pusztázó. — A Kordás malma még messze, a félegyházi határon van. Öreg este lesz, mire oda érünk.

Hasztalan volt minden földi erőlködés, nógatás, gyeplőrángatás, a szegény párát ki nem lehetett hozni a flegmájából. Csöndesen baktatott előre.

Igy történt aztán, hogy mire a talyiga a csengelei erdőhöz ért, sötétség borult a földre. Hideg szél tört keresztül a pusztán, belekapaszkodott az erdő ritka üstökébe, zugva megrázta kegyetlenül. A kezdetben permeteg, de később sürüvé vált ólmos eső sikamlóssá tette az utat. A talyiga kétségbeejtő lassusággal haladt előre. A szenátor urat szinte kirázta a hideg a félelemtől.

Mintegy óráig tarthatott a rémes utazás. A két bátor férfiu szólni sem mert egymáshoz. Bizonyára attól remegtek, hogy a beszélgetés közelben ólálkodó rablót, zsiványt hoz a nyakukra.

Egyszerre csak a malomhoz értek. Hosszu, nádfödeles épület, a melynek két szobája abban az időben korcsmahelyiségül szolgált. A malomnak még tavaszszal megszökött a molnárja.

A korcsmárosné, egy éltes, alacsony asszony, szivesen látta a két váratlan vendéget. A szenátor valami tanácsi végzést hozott a számára, csakhogy erről ráér holnap is beszélni. Vacsora, meleg szoba, puha ágy az ő kivánsága. Fáradt, el van csigázva az uttól, az átélt félelemtől.

A korcsmárosné félreintette Dávidot, a derék pusztázót.

— A lovat ne az istállóba, hanem a szinbe kösse be. A szerszámot meg vigye föl a padlásra.

— Ugyan miért? — kérdezte szorongva a tanyai rend eme kiváló őre.

— Éjfélkor vendégek jönnek. A fajta szegénylegények: Gazsi Jóska negyedmagával. Az istálló kell a lovaiknak. Gondolom, kegyelmed sem óhajtja a velük való találkozást. A padlás tele van rakva szénával.

Dávid elértette a szerény czélzást. Egyszerre elfelejtett mindent: hideget, éhséget, talyigás sze-

nátort. Összenyalábolta a szerszámot s fürgén fölmászott a padlásra. Elbujt a széna közé.

A korcsmárosné, hihetőleg ismerte a másik vendég bátor természetét, egy árva szóval sem emlitette előtte az éj lovagjainak bekövetkező látogatását. Főzött neki krumplis-tarhonyát avas szalonnával, a mi jól esett a szenátor ur elkényeztetett gyomrának. Vetett neki ágyat a kályha mellett s a kérdezősködésre a pusztázó sorsa felől teljesen megnyugtatta. Lefeküdt szegény, jó helyre jutott.

A korcsmárosné csöndes jó éjszakát kivánt vendégének s kitipegett a konyhába. A szenátor ur pedig titkos gyönyörüséggel nyujtózkodott végig puha fekvőhelyén s igazi megelégedéssel konstatálta, hogy nagyon jól érezi magát; de szent igaz az is: hogy mióta kézbesitő, a maihoz hasonló veszedelem nem fenyegette még soha. Csakhamar elszenderült.

A félénk embernek mindig éber az álma. A szenátor ur egyszerre csak fölriadt: valaki megbökte a vállát. Fölpislantott; a korcsmárosnét égő mécsessel a kezében látta az ágya előtt.

— Keljen föl a ténsur szaporán — szólt csöndesen. — Egy kis baj van.

A „baj“ szó megtette a hatását. A talyiga boldog tulajdonosa ugy kiugrott az ágyból, mintha vizzel öntötték volna nyakon.

— Talán rablók, zsiványok törnek ránk — hebegte magánkivül.

— Csak látogatóba jöttek Gacsi Jóska, Harangozó Ábel meg négy czimbora.

— Mit akarnak velem, szegény tanyai kézbesitővel? — nyögte amaz remegve.

— Roszszat aligha. Megakarják ismerni. A talyiga elárulta, hogy rajtuk kivül más vendége is van a korcsmának. Hiába, a szegény legénynek óvatosnak kell lenni. Hát csak öltözzék föl az ur.

Már ennek aztán fele sem volt tréfa.

— Hová visznek? . . . kifosztanak, megölnek.

— Szó sincs róla, — kedélyeskedett a korcsmárosné. Nem olyan közönséges kapczabetyárok ezek. Vacsorát készitettem a számukra. A kisházban (a szoba tanyai elnevezése) ott ülnek már az asztalnál. Tiz itcze bort tettem elébük. Csak az urat várják.

A szenátor ur az öltözködéshez látott. A széken hevert a ruhája, hanem azért semmit sem talált, a mire hirtelenében szüksége lett volna. Fölhuzta a csizmáit és csak akkor vette észre, hogy a nadrágot forditva vette magára. Magyaros lajbliját meg épen a kabát fölé akarta erőszakolni. Minden izében reszketett.

A korcsmárosné szánakozó mosolygással nézte ezt a gyerkőcz-viselkedést. Jó tanácsot osztogatott neki.

— Majd az urat közéjök ültetik az asztalhoz. De ne kérdezzen semmit tőlük. Azt tegye, a mit parancsolnak. Akkor jót állok érte, nem lesz semmi bántódása.

(Hát te érted ki áll jót, te vén égetni való? — gondolta a szenátor ur elkeseredve. Csak *gondolta,* de nem merte mondani.)

— Most már mehetünk, — sürgette a korcsmárosné, nehogy értünk jőjjenek. Tartson utánam. Ne féljen semmitől.

A mécs halvány világa mellett keresztül haladtak a konyhán. Egy alacsony ajtóhoz jutottak. Az asszony nagyot rántott a fakilincs madzagán s a másik pillanatban föltárult előttük a szoba belseje. A mint a fagygyu-gyertya fényénél kivehető volt, hat szürös alak ült az asztal mellett. Az ajtónyilás zajára egy visszatekintett közülök s vontatott hangon megszólalt.

— Kerüljön beljebb az ur. Épen megtér köztünk! Tecza néni, hozza be a paprikást. Korog a gyomrunk.

A szenátor ur egyre-másra kivánta a „szerencsés jó estét mind közönségesen“, de biz erre egy hang választ sem kapott. A barátságtalan fogadtatás végkép elcsüggeszté; szentül meg volt győződve, hogy ezek a vad emberek csupa kedvtelésből szijat hasitanak kövér hátából.

Az, a ki előbb beszélt, maga a hires Gacsi Jóska, egy vad kinézésü vállas betyár, a fal mellett a padon helyet mutatott a vendégnek, a ki előtt összefolyt a világ s hideg verejték lepte el a homlokát.

Olyan nyomasztó volt a csönd a szobában. Azok a kérges szivü emberek némán maguk elé bámultak s még annyi fáradságot sem vett magának valamelyikük, hogy a gyertya megnyult hamvát leütötte volna. Sötét, durva arczukat szinte ijesztővé tette a félhomály; de vad tüz lobogott a szemekben.

A korcsmárosné nem sokáig váratott magára. Pár percz alatt a bográcsos hus ott párolgott az asztal közepén. A jeles kompánia mohón hozzá látott az evéshez, de a szenátor ur sem várt többet egyszeri kinálásnál. Folyton fülébe zugott az asszony tanácsa. És csaknem kifordult szájából a paprikás falat.

Elfogyott az eledel, kiürültek az itczés palaczkok, a korcsmárosné szó nélkül megtöltötte valamennyit. Jól ismerhette a vendégei szokását, gusztusát.

Eddig Gacsi Jóska beszélt, de most megszólalt Harangozó Ábel is sokkal szelidebb hangon.

— Tán rá is gyujthatnánk. Van-e az urnak pipája, dohánya?

— De még milyen! — pattant föl a szenátor önfeledten, a dohányos ember lelkesültségével. — Majd mindjárt behozom.

— Maradjon a helyén! — szólt rá a betyár parancsolólag. — Az a gazdasszony dolga lesz.

A korcsmárosné kisietett s csakhamar egy szépen szivott, hatalmas tajtpipával meg egy öblös dohányzacskóval tért vissza.

A szennyes szür belsejéből előkerültek a mocskos cseréppipák, mialatt a dohányzacskó kézről-kézre járt.

Harangozó Ábel szintén megtömte a pipáját, de nem gyujtott rá, hanem e helyett kiüritette az itczés palaczk piros tartalmát.

Gacsi Jóska egyre feszelgett a helyén, mialatt sóvár pillantással nézegette a szép sárgára szivott tajt-szerszámot, a melynek szakavatott megtömését a nekibátorodott szenátor épen befejezte. Élvezettel rágyujtott. De alig szippantott egy-kettőt: az értékes szerszám szopókája kirepült a foga közül nagy hirtelenséggel.

— De szép pipája van az urnak! — kiáltott föl Gacsi Jóska gunyosan. — Jó lesz ez nekem: emlékül vagy ajándékba. Jobban is illik az én számba . . . nézze csak!

És hátradőlve olyan hatalmas füstfelhőket fujt a gyertya felé, mint valami elhizott török basa.

A bortól fölhevült czimborák nagyot röhögtek, hanem a deli Harangozó Ábel mint a vadállat ugrott föl helyéből.

— Teszed le azt a szerszámot mindjárt! — förmedt Gacsira dühösen. — Kapczabetyár volt minden nemzetséged, az vagy magad is!

A vén betyár ijesztő pofája most torzult el igazán. Kidülledt szemei a Harangozó Ábel daczos arczára tapadtak. Aztán engedelmesen letette a pipát a tulajdonosa elé — egy hang vagy megjegyzés nélkül.

Hanem nyomban rá széles kedve támadt. Mintha mi sem történt volna, fütyürészett nyelvével, ujjaival csettentett. Barátságosan közelsimult a szenátorhoz, a kit a hideg borzongatás fogott el ettől a vonzalomtól.

— Igyunk tovább ténsur! — kiáltott harsányan. — Ha mindjárt kapczabetyár vagyok is, megkivánom a barátságot. Tud-e dalolni? Ért-e a nótázáshoz. Hát hogyne értene, a képéről látom.

A szenátor urban másféle emberi gyöngeség éledezett. Nagyon hizelgett neki a betyár előleges bizalma. A bor gőze fejébe szállt már, nem is unja a czimboraságot.

Megköszörülte a torkát s egy régi betyárnótára gyujtott.

Megátkozott engem az édes anyám,
Hogy ne legyen se országom, se hazám.
Csipkebokor legyen az én szállásom,
Ott se legyen soha megnyugovásom.

Az érczes erős hang, a meglehetős előadás vegyes hatást tett a társadalom eme üldözött vadjaira.

Gacsi Jóska tüzesen verdeste az asztalt, a czimborák szájtátva hallgatták a nótát, a melynek minden szava rájuk illett, mintha rájuk csinálták volna. Harangozó Ábel könyökére támasztotta a fejét s elmerengeni látszott a dal értelmén.

— Még egyet, másikat, — ujjongott Gacsi Jóska. — Megaranyoztatom a torkát. Csak minél búsabbat, siralmasabbat.

Harangozó Ábel fölkapá a fejét.

— Czimborák, elég volt a jóból. Indulunk, messze a csengelei puszta.

A szenátor urnak torkán akadt az ujból megkezdett nóta s erős sóhajtás alakjában röppent ki belőle. A kompánia föltápászkodott. De Gacsi Jóskának elsötétült a tekintete.

— Isten áldja meg az urat, — köszöntött lassan a szenátor felé; majd hirtelen a füléhez hajolt és sugva mondá:

— Ilyen drága tajtékpipája nem volt, de nem is lesz az urnak soha.

Aztán bevágódtak az ajtók. Csakhamar erős lódobogás hallatszott. A banda nekivágtatott a sötét éjszakának.

*
* *

A mi jeles talyigás szenátorunkat az átélt kaland után annyira elnyomta a buzgóság, hogy Dávid, a padlás szénájából előkerült pusztázó, még délfelé is alig tudott bele lelket verni. A mint aztán kibujt a vaczkából, a korcsmárosné utána kiáltozott.

Nagy sokára került elő az asszony, valahonnét az udvarról. Alakja megvolt görnyedve s kötényével törülgette a szemeit.

— Szegény Ábel! — zokogta panaszosan. — Az én jótevőm, oltalmazóm!

— Mi történt vele? — kérdezték mindketten egyszerre.

— Ma reggel halva találták a csengelei itatókutban. Saját czimborái földelték el. Egy hét óta ő volt a banda feje, de a Gacsi Jóska azóta irigységből mindig ellene tört.

A bátor szenátor ur agyán hirtelen átczikkáztak annak az elvetemült rablónak akkor még alig érthető szavai:

— Ilyen drága tajtékpipája nem volt, de nem is lesz többé az urnak.

Gacsi Jóska kegyetlen boszut állt a kapczabetyár szóért. Idegen előtt lett igy megcsufolva, megszégyenitve. Nemsokára őtet is elérte a sorsa.

A reményteljes Bogár-gyerekek bandájába került. Czimborái egy vitás osztozkodás alkalmával botokkal agyonverték.

A tiszt.

A sötét idők romantikájának egyik legérdekesebb fejezete ez. Klemm Jusztin rendőri talentumával brillirozott ebben az esetben, mely párját ritkitja. Izgatóbb, zajosabb scenákat csinálhattak a „nagy paraszték“, de ilyen érdekfeszitő, regényes stratégiával megjelenetezett gazságot messze a rónákon nem produkáltak.

Sőt a szenzácziós bünügyi regények gyártói se találhatnának ki érdekfeszitőbb mesét, mint amilyen ez a valóság volt. Ekkor tünt ki először imponálón Klemm Jusztin rendőrzsenialitása, a ki a hires történet idejében kisteleki csendbiztos volt. A fiatal csendbiztos a pusztai „vadhajtásban“ már ekkor kivált, az erdőkben, a merre az ő lovának a patkói hagytak nyomot a homokban, nyugtalanul fészkelődtek a zsiványok, az ő karikásának már

ekkor hatalma volt és a daliás fiatal csendbiztos kedvelt „szállitója“ a szegedi vár akkori urának, Ráday grófnak.

Majdnem ugy hangzik a rablási történet az alakjával, mintha mese volna, csupamerő romantikának látszik, de ennek a „mesének“ ma is élnek a szemtanui, tán épen a két hős hiányzik: a rabló dragonyos tiszt és a mi vitézünk, a ki a tiszt urnak olyan zseniálisan a nyakára hágott.

A szemtanuk és az irások egybehangzón igy beszélnek a romantikus postarablásról . . .

A tabáni erdőt kései őszi szél zörgette, nehéz felhők csüngtek az égen a rónák fölött, a kórókat, az elhullott kukoricza-levélnek esőverte barnasárga leveleit czibálta ide-oda az erős szél az avaron, a varju már ott uszott a felhők alatt, a feketedő fák koronáján, messze a határon gunnyasztó csárdák ablakai becsukták fényes szemeiket: hajnalodott.

A tabáni ut alatt valaki nagyokat kiáltott. S ugyanezen irányból egy lovas ember ugratott elő s vágtatott szilajan a kömpöczi erdőnek, mely Majsa felé sötétlett. Bőszáju ingujja, fehér gatyájának fodra lobogott a hajnali szélben és pörge magyar kalapja mellett darutoll lengett. Vissza-vissza nézett, mint akit üldöznek és ilyenkor oldalba verte nagy, erős lovát.

E pillanatokban verte meg a Czigány kocsis Kömpöczön a gazdája, *Mészáros* Lajos tanyájának ablakát. Beorditott a kocsis az ablakon:

— Kirabolták a kisteleki postát.

Házigazda és vendégei talpra ugrottak és felöltözve kimentek a határra. A Czigány kocsist pedig a pusztában vágtató lovasbetyár után uszitották, a kinek alakja még tisztán kivehető volt.

A hajnal áttetsző szürkeségében három lovas alakja uszott a messze pusztán. Elől a betyár, utána a Czigány vágtatott vakmerően, Kisteleknek pedig a harmadik száguldott Klemm Jusztinhoz.

Még látszott a távolból, a hogy a betyár sötét arcza vissza-vissza fordult és fölemeli a kezét az üldözője felé. Nedves volt a föld, meg-meg feneklett a ló patája. A Czigány kocsis, a ki mint a tenyerét, ugy ismerte ezt a nagy darab határt, megkerülte a vágtató betyárt. Csakhamar észrevette, hogy a tájékozatlan lovas rabló a vadvizeknek vág s ezzel időt veszitve, nyomába jut. Ugy is volt. Egyszer csak ott termett a háta mögött a vakmerő ficzkó.

De a rabló hirtelen megállt és egy hatalmas pisztolyt szegezett vissza reá:

— Halt! kiáltással.

Szinte elrémült a legény a betyár ijesztő arczától, koromfekete volt és vadul villogtak a szemei,

Azután micsoda *idegen* szóval riogatja folyton: Halt! Micsoda szegény legény az?

A kömpöczi- és Mészáros-erdőn átjutva, a fenyegető pisztoly elől tanácsosnak látta a Czigány kocsis lőtávolságon tul maradni s igy követte nyomon a fekete rablót, a ki Majsa felé vágtatott.

Aztán huszonöt percz se telt bele: előszáguldott a szép tarka lábu paripán a Mészáros tanyához a kisteleki daliás csendbiztos, Klemm Jusztin. Felizgatva, harczra készen, mint az igazi nemes faju kopó, mely vadat szimatol.

Előhajtotta a halálra rémült postás legénykét és először ezt kikérdezte.

— Ugy volt — hebegte az akkori kétlábu m. kir. posta, hogy a tabáni ut alatt elébem vágott a kormos pofáju lovas, engen lelükött a talyigárul, egy nagy pisztolyt mutogatott a csőves felirül, de olyan nyelvön szót, a mit én nem értök, osztán a postát szétszödte, az egyik zsákot elvitte magával.

Klemm Jusztin megsarkantyuzta a lovát és neki vágott annak az utnak, a merre a rabló és az üldözője eltüntek. Szállt alatta az a karcsu paripa. A Mészáros tanyából csudáját nézték, csakhamar oly távolságban volt, hogy akkorának látszott csak paripájával, mint egy, a levegőben uszó barna sólyom.

A majsai temető felé hurrát kiáltott a Czigány lovasra, a ki ott vesztette el a posta-rabló nyomát. Sebtiben elmondta aztán a Czigány kocsis a csendbiztosnak, hogy az üldözött rabló berugtatott a temetőbe és a sirok sürü fái közt eltünve, nyoma veszett. Hanem a zsákot, azt utközben elhajitotta. Tán azért, mert megtudta, hogy rosszul választotta ki a posta-csomagok közül, vagy hogy az üldözőtől utat nyerjen.

Klemm tisztában volt azzal rögtön, hogy a rabló a Majsán állomásozó dragonyos század nagy summában havonkint rendes napon érkezni szokott zsold-pénzére pályázott, melynek érkezési napja épen ez a nap volt.

A fiatal csendbiztosnak hirtelen átvillan az agyán egy gondolat. Ott hagyja a temetőt, az utat, bevágtat Majsára, fölveri a falut, a birót is, megkéri a dragonyos század kapitányát, hogy rendelje ki a századot a rabló után.

Tudni való, hogy ebben az időben, 1874-ben még meg volt rakva a Rádayék birodalma a dragonyos csapatokkal, melyek a zsivány üldözési hadjáratban részt vettek.

A kapitány alarmot fuvatott. Katonák, a falu talpra álltak.

A trombita harsogása még tartott, a midőn egy fölnyergelt ló szaladt gazda nélkül végig a köz-

ség határán. A temető irányából vágtatott, nagy, erős állat volt, katona-nyereggel. Az okos állat nagyon jól ismerte az utat, a trombita-harsogás felizgatta egy kissé és kényeskedve futott be a faluba . . . egyenesen a katona-lovak istállójába, a hol el nem tudták képzelni, micsoda kalandos kirándulásból tért haza a derék állat.

A század sorfalban állt, a kapitány széttekintett. Senki se hiányzott . . . Csak egy tiszt, egy hadnagy.

Erre odalépett a fiatal csendbiztos a kapitányhoz és igy szólt:

— Százados ur, csak egy-két megbizható legényt kérek a sorból.

A kapitány kérdő tekintetére hozzátette erős hangsulylyal:

— Ezt a rablást katona követte el.

A százados idegesen rázta meg a fejét. Azt morogta, hogy ez vakmerőség.

— Akkor jőjjön százados ur is velem, szólt kevélyen Klemm Jusztin.

A százados is igy akarta. Hát együtt mentek nyomozni.

Három dragonyos legény volt velök. Alig indultak el, a falu végén, egy nyitott könyvvel a kezében, szemben jött velök egy *fiatal dragonyos hadnagy*. Ugy lépdelt, mint a ki sétauton van.

A kapitány kérdőre vonta, hol jár korán reggel, nem hallotta az alarmot?

A tiszt nyugodt volt. A fölebbvalóval szemben dukáló, de szinte kevély hangon felelt:

— Szokásos reggeli sétámat tettem, az alarmot nem hallottam.

E közben a Klemm által lesben fölállitott Czigány kocsis odasugta a csendbiztosának, hogy a hadnagy a temetőből jött ki. Az a könyv volt a kezében és elmerülve olvasott.

A fiatal hadnagy csatlakozott a rabló-nyomozó csapathoz. Klemm Jusztin a temető előtt hirtelen megállt és a kapitányhoz szólt:

— Kapitány ur, a sirok közé tessék velem tartani.

Bementek a temetőbe, hosszan bujkáltak a sürü bokrok, fák és sirdombok között. Klemm kereste a nedves földben a friss csapást, a lehajlitott, megtaposott galyak között. A legfürgébben nyomozott a hadnagy.

De Klemm rendesen más irányban kutatott s egyszerre felkiáltott:

— Ehol ni, itt meg egy halott a sir szélén felejtette a gunyáját.

Egy rozzant fakereszt mögül, sürü, száraz bozót aljából huzogatott elő: egy bőszáju inget, egy gatyát és egy pitykés lajbit.

Az ing csupa merő kormos volt. Mintha kéményhez dörzsölték volna.

Erre meg a Czigány kiáltott fel:

— A rabló is kormos volt.

— Világos, hogy a rabló toillettirozott itt — jegyezte meg Klemm Jusztin — a mit mindannyian helyben hagytak, még a hadnagy is.

Klemm gyanuja mind erősebb lett. Na, még a fegyvernek is meg kell kerülni.

Másfél óráig tartott a sürü bozót és sirok közt a kutatás.

Egy beszakadt sir gödrében, melyet mint a pókháló beszőttek a futó galyak, találtak egy karabélyhoz hasonló nagy pisztolyt.

De már ekkor sem a kapitány, sem a tiszt nem voltak jelen. Megunták a dicsőséget.

— Ah, bah, pattant fel németül a dragonyos lajdinant, csak nem fogjuk a rabló pipáját is keresgélni.

Klemm Jusztin a tarisznyájába rejtette el a leleteket és bevágtatott a faluba. Rögtönösen és nagy titokban egy kis „tetemre hivást“ rendezett a temetői leletekből. S különösen pedig meginvitálta az érdekes rabló-toillett kiállitásra azokat a legényeket és gazdákat, a kik ott valahol a kora reggeli sétán kapott fiatal vasas-német tiszt lakása körül laktak.

Egy óra multán a fiatal csendbiztos ismét a dragonyos kapitány előtt állott:

— Engedelmet instálok, kapitány ur, a fejem rajta, de ki kell mondanom a szörnyü gyanut. Méltóztassék engem a hadnagy ur lakására követni.

A századost megdöbbentette a határozott föllépés. Az első pillanatban haragosan tiltakozott, majd beleegyezett:

— Hát menjünk — mondá — de vigyázzon, ha alaptalanul gyanusit, a feje csakugyan az ördögé.

A szokatlan vizit alig látszott kihozni sodrából a fiatal dragonyos hadnagyot. Ott heverészett a pamlagon czigarettázva, mikor a kapitánya belépett a csendbiztossal.

— Pardon, meine Herren — mentegette pongyoláját gavallérosan és eldobván czigarettáját, meghajtá magát fölebbvalója előtt. A lehető legszeretetreméltóbban mosolygott és a bajszát pödörte.

A csendbiztos a lehető higgadtságot erőltetve magára, igy kezdte:

— Hadnagy ur, a törvény nevében . . . meg fogja engedni . . .

A hadnagy hátralépett, kevélyen fölvetve a fejét. Arczán halotthalványság ömlött el.

A kapitány közbevágott:

— Hadnagy ur, önnek meg kell engednie, hogy a csendbiztos ur itt házkutatást tartson.

Erre a hadnagy visszanyerte higgadtságát, leült és a kezével a levegőbe csapva, mosolyogva felelt:

— Tessék!

Klemm Jusztin körülnézett a szobában. Mély csend volt.

A hadnagy csak biztatta:

— Kérem, csak forgasson fel mindent bátran.

— Nem azt — felelt a csendbiztos — hanem legyen szives hadnagy ur néhány kérdésemre válaszolni. Ön ma kora reggel a temetőben sétált.

— Igen — felelt a hadnagy, hátradőlve egykedvüen a székén.

— Ez körülbelül ugyanakkor volt, a mikor a rabló oda bemenekült. Nem méltóztatott a rablót észrevenni, a ki lovát ott csapta el?

— Nem vettem észre.

Erre Klemm a tarisznyából kivette a kormos inget, a gatyát és a mellényt.

— Nézze, hadnagy ur, az a legény, a ki itt lakik ebben a házban, az ön házigazdájának a fia, azt állitja, hogy ezek a toillette-czikkek az ő tulajdonai . . .

A vasasnémet tiszt nyurga, magas alakja hirtelen fölegyenesedett és ráorditott a csendbiztosra:

— Mit tartozik ez én reám? Ön engem vallat, én önt összevágom . . .

— Nono, csendesedjék, hadnagy ur, mindjárt a végén leszünk — szólt a csendbiztos, összemérve daliás alakját és lesujtó tekintetét a vasas tiszttel. S a kérdések ujabb kereszttüzébe vette a hadnagyot, a ki dühének fékét vesztve, kardját fölkapta a sarokból és sujtani akart.

Klemm egy tekintetet vetett e pillanatban az iróasztalra és a kard elé állva, e szavakkal állitotta meg:

— Hadnagy ur, ön a postarabló.

A kapitány is felugrott erre és a kardjához kapott.

A vasasnémet tiszt őrjöngve káromkodott és forgatta kardját a levegőben.

— Csak lassan, uraim, rögtön kész leszünk. Itt van még valami.

Kivette a zsákból a postarabló pisztolyát és odanyujtotta a kapitánynak.

— Ez a postarabló pisztolya, melyet a temetőben eldobott.

— Hm — nézegette a kapitány az erős, nagy szerszámot — ez katonapisztoly, a lovagló-istállóban sütögetik el, hogy a lovak megszokják a lövést.

A vasasnémet tiszt odaugrott és felszólitotta a kapitányát, hogy engedjen neki szabad védekezést e vakmerő gyanusitással szemben. E közben pedig megforgatta a kardját.

— Ez még nem teljes bizonyiték, ezt el is lophatták — szólt a kapitány és intett a hadnagynak, hogy legyen még türelemmel.

Klemm Jusztin is elővette erre a másik hangját. Megcsenditette az érczét, férfiasan odaszólván a vérre szomjazó tiszthez:

— Tegye le azt a szerszámot, mert megvágja magát.

Aztán a századoshoz fordult:

— Még van valami, százados ur, még ez az egy.

Felkapta a katonapisztolyt, kihuzta abból a fojtást s mig ezt egyik kezében tartotta, hirtelen az iróasztalhoz ugrott és rátette a kezét egy tépett német ujságlapra.

— Hadnagy ur, nézzen ide! — kiáltott és ezzel a fojtást képező ujságpapiros darabot sebesen kigöngyölitve, szépen odaillesztette az asztalon fekvő ujság tépett széléhez. — Az utolsó betüig vág . . . az a-nak fele itt, a másik fele ott, a „wegen“ szónak a fele itt, a fele ott . . . „we“ és „gen“ . . . tetszik látni és igy tovább, kérem csak, ez itt „leben“ . . . „le“ itt az ujságlapon, „ben“ itt a fojtáson, világos . . .

Beszélhetett már, a vasasnémet tiszt ezt nem hallotta, odadőlt az ágy végéhez és különös dolgokat beszélgetett . . .

Nem értették, se a csendbiztos, se a kapitánya, csupa ostobaság volt, hol egy szép lányról, hol a toronygombról, meg hogy ő maholnap szép szerével, egy kardcsapás nélkül beveszi a világot és annektálja . . . ő felségének a lába elé teszi, hogy ime: felség, vitéz katonád mit tud . . . de még valami szörnyeket is kergetett, a kik be akarják kapni.

A gazember őrültnek tetette magát.

A századosa elvette a kardját, őrizet alá vétette, elvitette és aztán nyoma veszett . . .

A vasasnémet tisztek összedugták a fejüket és megkönnyebbülve konstatálták, minő szerencse, hogy őrült volt, ah, hiszen el sem képzelhető másképen.

Hová lett? Nem lehetetlen, hogy most is él. Nem kérdezte senki.

De Klemm Jusztin megnőtt ezután egy fejjel a határon.

A Pesti-tanya.

— Öreg sarzsitól. —

Az 1852. év őszének egyik napján tizennyolcz sátoros-kocsiból álló karaván huzódott a martonosi rét felé a szegedi országut irányában.

A kocsikon szegedi iparosok ültek, a kik a kanizsai vásárból iparkodtak haza tömött erszénynyel s az el nem kelt árúk csekély maradványával s tagadhatlanul jó kedvvel, a mely a vásár kedvező eredménye által okozott örömtől mindinkább fokozódott.

A réti utak manapság is mindenütt rosszak, különösen őszkor, a midőn a beállott esőzés a szurokfekete földből tapadó kovászt csinál, a melyben agyig lesülyed a kerék s tengelyt ér a vastagadó habarcs. A karaván tehát csak lassan haladhatott előre, beállott az alkony is, de még nem

érte el a szegedi türhető s eléggé gondozott széles országutat.

A martonosi rét keskeny utja mindenütt a Tisza mellett haladt. Balról akkoriban füzfás erdő terült el, jobbról pedig a folyó meredek partja szabott irányt az utnak, a mely ekként mintegy szorost képezett a kitérés vagy visszafordulás lehetősége nélkül.

Az első kocsikban kaczabáj-áruló asszonyok ültek, a többieken pedig magyar-szűcsök és csizmadiák foglaltak helyet. A karaván népessége a kocsisokon kivül néhány férfiból s egész sereg félénk asszonyból állott, a kiknek — mint minden vásárosnak — legerősebb fegyverét a nyelv képezi.

A hosszu kocsisor a már emlitett keskeny utra tért. Az alkony erős homályt boritott már akkor a tájra. Az utasok legbátrabbjai is könnyen érthető félelembe, rettegésbe estek. A betyárvilág aranynapjait érte: a legsiralmasabb lábon állt az alföld közbiztonsága.

A mint az ut az erdőbe hajlott, hirtelen, mintha a földből termett volna elő, egy sereg lovas fogta körül a három első kocsit. A homály daczára tisztán kivehető volt a lovon ülők alakja. A rövid suba, a kézben tartott fegyver, a gombokkal pitykézett nadrág: a futóbetyárok ismertető jelei. Durva káromkodással vegyült lármával tán-

czoltatták tüzes lovaikat, a mig a kocsinülőket félholttá tette a rémület.

Egy szálas, fekete alak — ugy látszott, a vezér — leugrott a lováról s kétcsővü pisztolyát a kocsis mellének szögezve, harsányan fölkiáltott:

— Megállj! A kocsik egy sorban maradjanak. Senki le ne lépjen, ha kedves az élete.

A vad fenyegetést tompán visszhangozta az erdő. Nyomban rá siri csend következett.

A rabló ezután kezében a pisztolyt folyton előre tartva, a czinkosok födözete alatt megkezdte a fosztogatást. Kocsiról-kocsira járt, pénzt követelve. Nem talált ellenszegülésre. A szegény iparosok, a holtra rémült asszonyok az árúkért kapott tetemes összeget az utolsó krajczárig odaadták. Egyik lovas czinkos abrakos-tarisznyába gyömöszölte be a tömérdek bankót s folytonos morgásával talán azt akarta kifejezni, hogy nincs megelégedve a zsiros eredménynyel.

Mikor aztán ugy félóra multán véget ért a sikeres müvelet, a fosztogató is fölpattant lovára kevélyen, paraszt gunyolódással még ennyit mondott:

— Hát köszönöm a jóakaratjukat. Nem hiába fáradtunk. Mondják meg a szegedi agaraknak (a zsandár csufneve volt), hogy Fazekas Daninak, a fenye-kungyereknek hivják azt, a ki a kanizsai vásárból ilyen keményen kivette a maga részét.

A kipusztitott karaván késő éjjel ért be Szegedre. Hozzávetőleges számitás szerint mintegy 15 ezer forintra rugott az elrablott összeg, a mi bizony óriási pénz volt abban az időben. A vett följelentés folytán a zsandárparancsnokság négy zsandárt s három, a szolgálatra beosztott uhlánust küldött ki a nyomozás és a rablók üldözésére bizonyos Pfafsitz nevü csendőrkáplár vezetése alatt.

A káplár a szegedi tágas határ minden buvóhelyét s orgazdafészkét ismerte. Hajnalban a dorosmai határcsőszöktől azt az értesitést nyerte, hogy a Fazekas Dani bandája még az éjjel, a mint feljött a hold, elhagyta a határt s a szatymazi szőlők felé vette az utját. A banda innét a kisteleki földekre huzódott, de az ügyes zsandár folyton a nyomukban volt. A mostani gallyasi csárdában — akkor még városi csőszháznál — megpihentek, a hol a csősz kivallotta, hogy a rablók alig félórával ezelőtt vágtattak el onnét, miután megebédeltek s a fáradt lovaikat abrakkal ellátták.

Itt azonban a zsandárok elvesztették a nyomot. Hasztalan volt a kérdezősködés, kutatás: Fazekas Danit és társait mintha a föld nyelte volna el. A tizedes nem gondolhatott mást, mint hogy a betyárcsapat elhagyta a szegedi földeket.

A zsandárok csüggedten s a kudarcz miatt kedvetlenül jöttek vissza a macskási szőlők felé,

mindenütt az uradalmi földeken. Reájuk esteledett. A tizedes a Győri-szék sarkán levő régi Pesti-féle tanyát hozta éjjeli szállásul javaslatba. Bárkányi Bózó János abban a gazda, régi ismerőse, de különben is akkor minden bezárt ajtó fölnyilt a zsandár előtt; minden tanyán szivesen látták a törvény eme teljhatalmu, de sokszor basáskodó emberét.

Gyanutlanul belovagoltak a tanya mögötti szérüskertbe, a mely szénaboglyákkal volt megrakva. A tizedesnek föltünt, hogy az elmaradhatlan kutyaugatást nem hallja és hogy a tanyaépületnek kivilágolt két apró ablaka egyszerre elsötétül. Csak a konyhaajtóból szürődött ki halvány világosság. Mécs, vagy talán a tüzhely fénye volt az.

A zsandárok tétovázva vesztegeltek födött helyükön néhány perczig, midőn az egyik boglya mellől egy zömök emberi alak lépett elő. A tizedes éles szeme a gazdát ismerte föl.

Bárkányi uram egész a vezető lovához lépett.

— A Fazekas Daniék voltak most a tanyában. Itt osztoztak meg a kanizsai vásáron elrablott pénzen. Tyüh! annyi tenger pénzt sohasem láttam; tele volt bankóval az abrosz. Hanem az a baj, hogy észrevették a jöttüket és most a tanya mellett lesben állanak. Emberhalál lesz itt ma.

A tizedes meglehetősen értett magyarul, habár cseh létére törte a nyelvet.

Annyit kivett a gazda beszédéből, hogy, eltekintve a számbeli csekélységüktől, nem a legkedvezőbb helyzetbe jutottak.

Most egy erőteljes, harsány hang törte át az éj csendjét.

— Mit csináltok, agaraim, ott a boglya mögött? Gyertek ide, várunk rátok!

A tizedes nyugodtan ült a nyeregben. Ugy látszott, tervezget, fontolgat, töpreng valami fölött.

Az előbbi gunyos hang még harsányabban ismétlődött.

— Vagy talán féltek a sötétségtől? A leshelyből nem tudtok bennünket czélba venni. Majd lesz nappali világosság mindjárt. Legalább fényesen mehettek a másvilágra.

Senki nem akarja megérteni az elbizakodott betyár gunyolódását.

De Bárkányi uram türelmetlenül tipeg-topog a helyén.

— Csináljanak a zaandár urak valamit — dörmögte türelmetlenül — mert még fölgyujtják a tanyámat.

Az öreget nem csalta meg a sejtelme. Erős láng csapódott föl s csakhamar nappali világosság támadt. A tanya száraz nádfödele kigyuladt s boglyás fölületén vigan rohant tova tömör füst kiséretében a láng.

— Fölgyujtották a tanyámat! — kiáltott rémülten a gazda. — Koldusbotra jutok és ezt csak a zsandár uraknak köszönhetem.

Futott a tanya felé. Éktelen lármával költögette a béreseket, a cselédjeit.

A zsandárokat pedig, mintha lenyügözte volna a nagyszerü látvány, a melyet a tető lángtere elébük tárt. A vezető néma, csöndes maradt.

Hanem annál vakmerőbbek lettek a szegénylegények. A zsandárok a folyton erősbülő fényben jól láthatták, mint ülnek lovaikra egyenkint s aztán őrült gyorsasággal körülfuttatják a tanyát rendetlen összevisszaságban, vad kurjongatás között forgatják fegyvereiket a fejük fölött. Fantasztikus lovagjáték, kisérteties világitás mellett, mintha a monda éjféli szellemei volnának.

Minden egyes betyár kitünő czélpont. A zsandárok tétlensége nem félelemnek vagy megjuhászodásnak, de határozott gyávaságnak tünik föl.

Egy sortüz nagy pusztitást vihetne végbe közöttük. Akkor kezdetét venné egy kétségbeesett küzdelem, a mely a rablókra, mint támadókra, végzetessé válhatna.

Ismét hallatszott az előbbi gunyolódó hang, hanem most már sokkal erősebben.

— A Fazekas Dani maga akar megmérkőzni a város félénk agaraival. Czimboráit elküldi, ő meg

itt vár rájuk az égő tanya udvarában, egyedül, segitség nélkül. Jertek no! Kell egy kis kóstoló? Netek hát.

Kettős pisztolylövés dördült el. A tizedes ott a boglya mögött, a födött helyen tapasztalhatta, hogy a betyár világos helyről a sötétre kitünően tud czélozni. Mind a két golyó alig egy lábnyira oldalt sivitott el mellette, előbb a boglya széléből lecsapott egy tömöttebb szalmaköteget.

A czimborák, ugy látszott, ellovagoltak. Egyedül hagyták a vezért, a ki a tanya előtt bőszült vadként futkosott föl s alá s válogatott gunyolódással ingerelte a lesben s biztos födözet alatt álló ellenséget.

De ezt a csufságot még a négy szál pupák uhlánus sem tudta agyonhallgatni békességes türéssel. Megszállta őket a harczi kedv. Cselekvésre nógatták vezetőjüket.

Pfafsitz leszállt a lováról s villámgyorsan kiugrott a boglya elébe. Idegenszerü kiejtéssel, de eléggé érthetően és tisztán átkiáltott a rablóhoz:

— No csak várj be, mindjárt előtted leszek! Azt hiszed, hogy csak a betyárba szorult a bátorság? Majd megmutatom én is, hogy mit tudok.

Futott az égő tanya felé, ravasz, jobbra-balra csellenéssel, a homály leple alatt. Természetes, hogy a világosság által elvakitott szem nem lát olyan

tisztán, mintha a homályból néz a fénybe. Fazekas Dani egyszerre csak azt vette észre, hogy a termetes zsandár mintegy husz lépés távolságra van tőle, sebes léptekkel feléje közeledik.

Fölemelte a pisztolyát s figyelmesen czélozott. A zsandárt azonban egy csöppet sem hozta ki a sodrából az életét fenyegető eme veszedelem, sőt annyi fáradságot sem vett magának, hogy a kardját kihuzza hüvelyéből. Puszta kézzel ment neki a biztos halálnak.

A boglya mögül kikandikáló társak az elfogultsággal vegyes bámulattal nézték vakmerő társukat.

Azután olyan jelenetnek voltak a szemtanui, a melynek magyarázatához elméjük egy árva gondolatot sem talált.

A vérengző betyárnak lehanyatlott a karja. Eddig még érthető. Fegyvertelen embert megtámadni nem valami nagy dicsőség! Hanem az már különös, hogy a tizedes egészen a rabló elé lép, beszélgetésbe ered vele a várt dulakodás vagy egymás fölapritása helyett. Nem halálos ellenség, de két jóbarát jött most össze. A látszat legalább ezt mutatja.

Néhány percz mulva a hires rabló eltünt a folyton égő tanya udvarában. A tizedes visszasietett a társaihoz. Ezek azonban, különösen az

uhlánusok, morogva, hangos békétlenséggel fogadták. Most már könnyebben fitogtathatták a bátorságukat.

— Elcsiphettük volna az egész bandát — mondogatták nevetséges pöffeszkedéssel. — Náluk volt a pénz is! A tizedes az oka, hogy elrepült a szép zsákmány.

Az ekként sértegetett följebbvaló hang nélkül türte a csipős megjegyzéseket. Elfoglalta helyét a nyeregben s végre ő is szóhoz juthatott.

— Igazatok van. Csunyán viseltük magunkat. Engem méltán okolhattok mindenért, nem is mentegetem magamat. Hanem némi magyarázattal mégis tartozom.

Szeliden beszélt, csöndesen, észrevehető elfogultsággal.

— Ezelőtt félesztendővel a kisteleki határban üztük a Fazekas Dani bandáját. Tömörkény környékén kiálltak a lovaink; az én pej csikóm hozzá meg is sántult, a társaimtól tehát meglehetősen elmaradtam. A pusztabiró közeli tanyáján akartam megpihenni, gondoltam, ott bevárom a társaimat. A tanyán csak a cselédek voltak otthon, a kik közeledtemre, mint a csirkék, szétfutottak. Én mivel sem törődve, kinyitottam az istálló ajtaját, hogy a szegény párát bevezessem, a mikor hirtelen három subás atyafi közrefogott s mielőtt a védelemre

gondolhattam volna, földre tepertek, kezem-lábom összepányvázták. Aztán földobtak egy kocsira, mint valami lisztes zsákot s hosszu kocsikázás után egy előttem teljesen ismeretlen tanyára vittek.

Az uhlánus czimboráknak aligha nem borsózott a háta ettől a kedves utazástól.

— Leszámoltam az élettel. Zsandár ki nem szabadul élve a betyár kezei közül. Még az uton kiértettem a beszédükből, hogy válogatott kinzással pusztitanak el a föld szinéről. A szégyen tépte a lelkemet, átkoztam könnyelmü vigyázatlanságomat, a mely ilyen veszedelembe döntött. A tanya szobájában a gazemberek formális törvényszéket tartottak fölöttem. Egy marczona képü, ragyás betyár volt az elnök, az mondta ki rám a szörnyü itéletet. Minden gazember levág a testemből egy darabot a baltájával. Ekkor lépett a szobába Fazekas Dani, a ki azon a héten lett vezérük. Ő volt azon ember, a kit az előbb ott az égő tanyaépület előtt láttatok, a kit puszta kézzel föl mertem keresni. Kérdezte, mi a vétkem? Mikor meghallotta, hogy orvul kerültem a hatalmukba, védtelen helyzetben, haragosan összeránczolta szemöldökét s dühösen igy szólt: „Bocsássátok szabadon; menjen isten hirével! Ne mondhassa senki, hogy Fazekas Daninak vérszomjas gazemberekből áll a bandája! Menjen innét, aztán mondja meg a társainak, hogy mi is tudjuk,

mi az emberség. A betyárnak is volna még egy maroknyi becsülete, ha nem több, mint az üldözőinek!“ A mint látjátok, a hajam szála sem görbült meg, ép bőrrel megszabadultam tőlük. Hanem ekkor megesküdtem hitemre, élő istenemre, hogy Fazekas Dani iránt hálás leszek. Ha önként adja magát a kezembe, vagy a mainál százszorta kedvezőbb alkalom nyiljék a kézrekeritésére, én őt nem üldözöm, sem el nem fogom. Azért mentem hozzá nem mint ellenség, de mint barátja, jóakarója, hogy arra kérjem, meneküljön, vagy ha tetszik, lőjjön keresztül, én föl nem emelem ellene a karomat.

A társak ugy a hogy, meg voltak elégedve a magyarázattal. Hosszas fontolgatás után belátták, hogy az egész esetet el kell titkolniok, különben a legkeményebb büntetésben fognak részesülni. A szolgálathoz semmi köze a szivnek, jóindulatnak. Itt a kötelesség parancsol, a ki azt megszegi, vétkezik, megbocsáthatlan bünt követ el.

Az ám, de a gazda, a ki tanyája fölgyujtása miatt el van keseredve, figyelemmel kisérhette a dolgok lefolyását. Minden szava égő vád a kötelességét mulasztó csendőr ellen. Egyedüli menekvés, ha följelentik idejekorán, hogy Bárkányi uram a tanyáján betyároknak ad hajlékot, orgazdájuk s velük czimborál. A kire ez rábizonyul, könnyen a bitóra jut.

Csakhogy Bárkányi uramnak is volt annyi sütnivalója, hogy a saját bőre megmentését legelső dolgának tekintse. Be sem várta a tanyája elhamvadását, hanem lóra kapott s kora reggel bekopogtatott a zsandár-parancsnokság ajtaján.

Ez volt a szerencséje.

Fél óra mulva megérkezett a tizedes is vitéz társaival, hanem akkor már a porkoláb várt rájuk. Bárkányi vallomása alapján indult meg ellenük a vizsgálat, a melynek eredménye felől csekély hir szivárgott ki a közönség körébe.

Annyi tény, hogy az uhlánusokat megbotozták s mint gyávákat, visszaküldték az ezredhez további büntetés végett. Pfafsitz várfogságot kapott. Esküjének, hitére tett fogadásának lett az áldozata.

Fazekas Daninak ez volt az utolsó egérutja. A rá következő év tavaszán a kecskeméti pusztákon üldözés közben egy zsandár golyója ölte meg.

A fehér zsandár.

Az abszolutizmus szülte zsandárvilág, a mely a megrendült közbiztonság helyreállitásának ürügye alatt az Alföld valódi nyüge, békója volt, gazdag a tanulságos eseményekben. A zsandár (mintegy különleges hivatásból) nemcsak a futóbetyárnak volt réme, ellensége, de a békés foglalkozásához visszaszállingózott s nagyon csöndessé vált népnek is, a melyben folyton egy rebellis csordát látott, ekként itélt, olyan veszedelmes elemnek tartott, a mely csak a kedvező alkalmat várja, hogy ujra föllázadjon s föltámaszsza a forradalom véres napjait.

Ilyen állapot, balfölfogás mellett lehetett-e a bel- és külterület lakossága csak egy perczre is nyugodt? Nem tudta, melyik pillanatban tör rá a hatalom e vak eszköze, hogy puszta mendemondára,

vagy fölületes gyanuból odaállitsa a biróság elé, a mely tiz-husz évi várfogságnál enyhébb itéletet nem is igen szabott. Az orgazdaságot pláne halállal büntették.

Persze az a szegény tanyai gazda, a ki kényszerüség vagy a boszutól való félelem miatt a szegény legénynek éjjeli szállást, buvóhelyet adott, a biróság előtt elitélendő orgazdaként szerepelt. Ha bezárta az ajtaját, bizton számithatott rá, hogy reggelre fölpörkölik a tanyáját, takarmányát, vagyonilag tönkre teszik, sőt élete is a legkomolyabb veszedelemben forog. Ha pedig a társadalom ezen üldözött vadjainak csak némikép is segélyt nyujtott, a fölfedezéstől és annak nehéz következményeitől kellett rettegnie.

Vétenénk azonban az igazság ellen, ha el nem ismernők, hogy a zsandárhad között néhány tiszta gondolkozásu, jóindulatu, szelid természetü egyén találkozott, a kikben az erély nem a durvasággal, bántó modorral, de szelidséggel párosult. Ezekre aztán teritett asztal várt mindenütt, — mert a mi népünk megtudja becsülni az ő jóakaróit. E kevesek közül leginkább kivált Tseke Vincze, akkori felsőtanyai (szatymazi) parancsnok, a kit aránylag rövid idő leforgása alatt a *fehér zsandár* néven emlegettek a futóbetyárok veszedelmes fészkében, a szegedi és kecskeméti határ széles területén.

Tseke világosszürke, csillogó szőrü paripájától nyerte ezt az elnevezést. Karcsu, sovány állat volt, de aczélizmaiban hihetetlen erő rejlett. Mint a szél száguldott át pusztán terhével, deli gazdájával, egyforma kitartással vágtatott a homokban vagy a ruganyos gyepen. A betyárok üldözése közben a nemesvérü paripa folyton a csoport előtt járt, sokszor egész hujántásra megelőzve a legénység fürge hátasait. Méltó akarván lenni a gazdájához, a ki számtalanszor kitünt rettenthetlen bátorsága, a nyomozás, de különösen az üldözés közben tanusitott vakmerősége által.

A fehér zsandár hirét a szóbeszéd ölelte magához.

A merész cselekedetek egész serege füződött a személyéhez. Mint üldözte egymaga a Hudoba bandáját két mértföld távolságra, a csengelei erdőig, a hol a rablók három erős sortüzzel fogadták s mindössze csak a sapkáját lőtték keresztül. A hires kisbácsi János (a kit később Dabason akasztottak föl) meg se mert előtte állni, sőt Rózsa Sándor egyik fehértói tanya istálójában a jászol alá bujt el előle.

Persze éjnek idején, ágyból ugratta ki a vezért, a kit a leleményessége mentett meg ekkor az elfogatástól. De magában az a körülmény, hogy az ilyen — a vezérre mégis szégyenletes — dolog

(elbujni egy zsandár elől) került szájra: a Tseke Vincze hirét, népszerüségét eléggé emelte.

A régi igaz közmondás: hogy „bátrakhoz szegődik a szerencse", a fehér zsandáron valóban beteljesült.

A betyárok golyói sokszor a feje körül sivitgattak, a nélkül, hogy benne vagy pompás jószágában valaha kárt tettek volna. Olyan kicsinyes dolog, hogy ellőtték a kengyelvas-szijját, vagy hogy a golyó elcsapta a köpeny ujját: sokszor megtörtént vele, a mig a golyósivitást olybá vette, akár a szunyog döngését.

A derék zsandárnak Hudobára, e vérszomjas gajgonyai zsiványra fájt legjobban a foga. Élve kézrekeriteni: ez képezte legnagyobb ambiczióját. Bármint el volt törődve: ha a Hudoba felől hirt hallott, vagy a tartózkodása felől följelentést nyert, rögtön fölnyergelte a hires szürkét s a félelmes gazember keresésére indult. Sarkalta tán az önérdek is, a mennyiben a betyár kézrekeritése esetén, számára a hatóság szép jutalmat helyezett kilátásba.

Egy délután hirül hozták, hogy Hudoba két társával a gajgonyai csárdában mulat. Czifra ruhájáról, ragyás pofájáról ismertek rá a pásztorok. Lovát valamely uradalomból szerezte: délczeg tartásán, járásán meglátszik a faj nemessége, — az

uri nevelés. Most már csakugyan fittyet hány a megye minden fogdmegének.

Tseke két megbizható emberével lóra kapott s rövid óra mulva a gajgonyai csárda nádasa mögött foglalt figyelő állást, azt hivén, hogy a nádas bolyhos fölülete elég magas a ló elfödésére, szükség esetén pedig a lovast is elfödi a szem elől.

Csakhogy a csárdában észrevették a közelgő veszedelmet.

A czimborák kevésbé kitartó lovaikon megugrottak: csak a Hudoba maradt hátra. Tüntető kevélységgel körüllovagolta a csárdát, aztán pisztolyából találomra két lövést tett a nádas felé.

Tseke leoldta a fegyverét aválláról, hogy a barátságtalan üdvözletre megadja a választ. A nyeregbe térdelt föl, nem törődve azzal, hogy a felső testrésze a rabló czélpontjául szolgálhat: ugy viszonozta a lövést.

Golyója közel járhatott a hetvenkedő betyárhoz, mert hirtelen megforditotta a lova fejét. Aztán neki vágtatott a csárda mögött terpeszkedő délibábos pusztának.

A fehér zsandárnak fölragyogtak a szemei. Hév szállta meg bátor szivét s kipirult attól az arcza.

— Kezembe kerültél! — kiáltott kevély bizalommal. — Rajta, édes szürkém: vágtass a rabló nyomába.

A serény állat megértette a gazdája biztatását; a nádas zsombékjaiból kijutva, a mint pázsitot érték a patái, őrült rohanással szinte röpült előre.

Hudoba meglehetős egérutat nyert már. Mozgó, sötét pontként tünt föl a délibáb ölén, majd pedig fényözön nyelte el. De később sürübben feltünedezett ez a pont, szemlátomást nagyobbodva, kerek alakká fejlődött. A zsandár ebből észrevette, hogy a távolság folyton kevesbül, a menekülő lovának az ereje lankad s homályos körvonalakban bár, de tisztán kivehető a betyár meggörnyedt alakja.

Fogyott a távolság, de ugy látszott, a pusztának is mindjárt vége. Már a tanyák is integetnek; tömött fasorok kékes sávja övezi a szemhatárt. Tseke belátta, hogy a siker attól függ, vajjon a tanyákig beérheti-e a betyárt, mert az ott elágazó utak megnehezitik az üldözést, minden tanyakörnyék egy-egy buvóhelyet kinál a menekülőnek.

Hudobának szintén kitünő futó lova volt, de még sem versenyezhetett a szürke kitartó erejével. A távolság most már rohamosan fogyott s az első tanyánál alig kétszáz lépésre olvadt le.

— Megfoglak, Hudoba! — kiáltott a fehér zsandár diadalmasan. — Nem menekülsz meg tőlem.

A betyár visszafordult s puskáját találomra elsütötte. Azután a fegyver tusával nógatta gyorsabb futásra a tajtékzó, agyonizzadt paripát.

Hudoba az első tanya udvarára merészen bevágtatott, igy akarván üldözőjét kijátszani. A házbelieket fenyegetőleg arra ösztökélte, hogy csukják be a kaput a zsandár előtt. Nem fogadott szót neki senki.

Az udvar után szántás következett, rajta tul a városi kis akáczos-erdő látszott. A zsandár harsány kiabálása orditássá fajult.

— Mindjárt beérlek! A lovad hátán apritalak össze a kardommal.

Hudoba éktelen káromkodással mordult vissza, fegyverével a lova oldalát kegyetlenül verdeste.

A szántásból kiérve, a szürke még inkább neki iramodott s néhány hatalmas szökkenéssel alig két ölre beérte a versenytársát. A zsandár egész nyakáig előrehajolt, hogy éles kardjával elérje a megszoritott betyárt. Egy hatalmas vágást sikerült is neki karjára mérni.

A tanyaiak elképedve bámulták ezt az őrült hajszát, a kétségbeesett küzdelmet. A zsandár vágására Hudobából nem is emberi hang tört elő. Még egyet rántott a lova zablyáján, aztán visszafordult s fegyverével a folyton előre nyomuló szürkét orrban vágta.

A serény állat meghökkent s oldalt félre ugrott. Kevésbe mult, hogy a lovasát ki nem vetette a nyeregből. Hudoba a pillanatnyi zavart fölhasz-

nálva leugrott a lováról, nekiszaladt az ákáczosnak s eltünt a sürü hajtások között.

A betyár szerencséjére épen akkor ütötte meg a szürkét, a mikor a zsandár fölemelte karját a halálos csapásra. Mert azzá vált volna, ha az éles penge a fejet vagy a vállat éri.

Huboda megmenekült, de csak később derült ki, hogy a zsandár milyen mély sebet ejtett rajta. Egyik gajgonyai tanyán feküdt bele két hétig. Mint mondják a szeretője ápolta.

A banda sokáig nem adott életjelt magáról. Tseke nem is bánta nagyon, elment a kedve a további virtuskodástól. A parancsnokság ugyanis a helyett, hogy önfeláldozó müködéseért megdicsérte volna, még megleczkéztette, a miért Hudobát nem sikerült kézrekeritenie.

Hanem azért a banda egyes tagjai olykor czifra üzenetet küldözgettek a fehér zsandárnak.

— Vigyázzon magára, nehogy a kezükbe kerüljön, mert elevenen fogják megnyuzni. A hány csepp vér kihullott a Hudoba karjából, annyi zsandárt földelnek el érte. (Ohó!) Szóval, egymást érte a fenyegetés.

Két hó mulva az épen czirkáló Tsekének megsugták, hogy Hudoba kiheverte a baját, egészségesebb, mint valaha s négy társával a forrózsombói csárda körül csatangol. Egy hét alatt

három rablást követett el, sőt a gyilkosságtól sem riad vissza, mert a határcsősz fiát, a ki utánuk árulkodott, csakis ő verhette agyon.

A fehér zsandárban fölbuzdult a vér. Három társával indult ellenük. A mint elhagyták a szatymazi szőlőket, a tisztáson szemükbe tünt az egész banda és mintha valakire várakoztak volna, észre sem látszottak venni a zsandárokat, a kik erős ügetéssel feléjük közeledtek.

A szokásos hajsza vette kezdetét. A rablók néhány lövést tettek, a zsandárok viszonozták, nagy hévvel vesztegették a drága lőszert. Utoljára is elfogyott a töltényük a nélkül, hogy ellenségükben a legkisebb kárt tettek volna.

Most a menekülésük is olyan különösnek látszott. Máskor egyenes irányban iparkodtak eltünni az üldözők szemei elől, most keresztül-kasul járják a dorosmai pusztát, nagy kerülőt tesznek hiába, majd visszafordulnak, mintha a zsandárokkal incselkednének. Az eredménytelen hajszának az lett a vége, hogy a zsandárok lovai teljesen kifáradtak. Tseke kiadta a parancsot a visszafordulásra.

A banda tagjai csak ezt várták. Először néhány golyót küldtek a retirálók után, aztán támadókként léptek föl. Szerepet cseréltek.

A zsandárok belátták, hogy a tulnyomó erővel meg nem küzdhetnek s hogy mindenáron menekül-

niök kell. Vágtattak vissza Szatymaz felé, a rablók mindenütt a nyomukban voltak.

A helyzet kétségbeejtővé vált. A fehér zsandár bizott a lovában, de hát mi lesz a társaiból. Egyik-másik ló már dülőfélben volt.

A zsandárok egy közeli tanyába menekültek s Tseke vágtatott vissza Szatymazra, hogy segélyt hozva, társait megszabaditsa. Azt tanácsolta nekik, hogy zárkózzanak be a tanyaházba, védelmezzék magukat kitartó bátorsággal, mert nem fog soká késni a segélylyel. A zsandárok szót fogadtak. Ez volt a vesztük. A rablók az ablakon át egyenként lőtték le szegényeket. A Hudoba boszuja volt ez. A fehér zsandár elkésett a segitséggel. És ezt nagyon a szivére vette. Talán a lelkiismeret bántotta, vagy félt a ráháramló felelősség következményeitől, szó nélkül elhagyta az állomását s nem is tért többé vissza. Mi lett belőle, azt a tanyaiak soha sem tudták meg.

Hanem azért a hagyomány föntartá a hirét, nóta termett a vitézségéről, bátorságáról és sok ideig közmondásként emlegették:

Szaladj, szaladj szegény betyár: —
Nyomodban a fehér zsandár!

A csárdásné huga.

A szegény Zöldág Gyurka a katonaságtól, vagyis a besorozástól való félelem miatt lett szegénylegénynyé. Rossz ösvényre téritette, csalogatta a czimboraság. Pásztor társai régen czimeres gazemberek voltak már, a mikor ő rászánta fejét erre a szomoru életre.

Kerek képü, pirospozsgás legényke volt, inkább nőies arczczal, szelid szemekkel, mintha a bölcsője nem is a pázsit, a kemény, hideg föld lett volna. Pusztán nevelkedett, akár a vad cserje; nem volt oktatója. A természet azonban érzékeny szivet plántált belé. A czimborák bizony nem sok hasznát vették.

Mikor a páratlan vakmerőséggel elkövetett Zsemberi-féle rablásnak hire jutott (Zsemberi Ádám péteri juhászgazdát fényes nappal egész sereg cseléd szemeláttára fosztották meg a nyájától, több

ezer forint készpénztől), a följelentésben egy fiatal parasztleányról volt emlités téve, a ki a rablás előtt néhány órával beállitott a Zsemberi-tanyára s cselédnek ajánlkozott. A gazdának pillanatra föltünt a nem épen lányos tartásu fehércseléd, mert fejkendője csaknem az orráig le volt huzva s a szobában mintegy kémlelve, sürün körültekintgetett. Mint később kiderült, ezt a leányt csakugyan a rablók küldték előre kémkedni: milyen a tanya belső berendezése s a szobának melyik sarkában áll a tulipános láda, a melyben Zsemberi a pénzét tartja. Az eként megszerzett helyismeret tette lehetővé, hogy a gazemberek a mütétet oly gyorsan elvégezték.

A péteri tágas határból ezután sürübben érkeztek a rablások hirei. Az a fiatal parasztleány — a följelentések szerint — mindenütt ott szerepelt mint büntárs, vezető vagy épen utmutató. Hangját senki sem hallotta, mert a czimborákkal csak suttogva beszélt. A nép körében egész monda keringett róla. Sőt a törvény emberei is azt hitték, hogy valamely tekintélyesebb gazdának elbolonditott lánya: beleszeretett a banda egyik tagjába s kiséri hüségesen, érdek nélkül, bünös szenvedélyből.

Akadtak pásztorok, a kik lóháton is látták; férfimódra nyergelte a paripát s a legnagyobb kitartással folyton a czimborák közt tartott, soha el

nem maradt tőlük. Csakis férfi lehet az — asszony ruhában. Mások határozottan kinevették az ilyen fura beszédet. Lány biz az, még pedig a javából, csakhogy férfi-, sőt szegénylegény-természet szorult belé s nem bir ellentállni a hajlamának . . .

Egy délután a zsandárok biztos hirét vették, hogy a banda a péteri csárdában delelt; velük tartott a rejtélyes leány is, a mi azt jelenti, hogy ujabb rablás van készülőben. A zsandárok, hasznát akarván venni a fölfedezésnek, vágtatva iparkodtak a péteri csárdához, a sáros ut azonban kifárasztotta a lovaikat s csak este értek a czélhoz.

A csárdának nem volt vendége. Mély csend fogadta az üldözőket. A korcsmaszoba ajtaja nyitva volt s a rozoga asztalon egy olajos mécs pislogott. Élőlény nem volt látható.

Hosszas lárma, dörömbölés után előkerült a csárdásné, egy gömbölyü tagu vidor menyecske. Szivesen látta a nem várt vendégeket, a kik először is vacsorát kértek tőle.

— Nincs a háznál egy betevő falat sem — mondta sajnálkozással. — A betyárok itt voltak délben s a mi elrágni való volt, mind fölették. Hanem bor (bicskanyitó lőre) még akad. Igérte, hogy mindjárt hoz egy öblös kancsóval . . .

A vezető praktikus zsandár lévén, két társát a menyecske mellé állitotta. Ugy gondolkozott,

hogy ha a csárdában gyanus ember van elrejtve, ne adhasson neki jelt, ne figyelmeztethesse a veszélyre.

A menyecske vállvonogatva, kihivó vigyorgással fogadta ezt a gyanakodó rendelkezést.

— Őriztet, hogy el ne szökjem — szólt ingerülten. — Az igaz — folytatta gunyosan — hogy a maguk ábrázatában nem sok gyönyörüséget talál az ember.

A fanyar ital sehogy sem izlett a csárda vendégeinek. Ha üres a gyomor: a nektárnak sincs varázsa. A menyecske a mellett maradt, hogy még levest sem készithet, ám kutassák át a csárda minden zugát s verjék agyon, ha a legcsekélyebb élelemre találnak.

A zsandárcsapat vezetője aztán a betyárok kiléte felől tudakozódott; de olyan választ nyert feleletül, a min emberi bölcsesség el nem igazodhat.

— Nyolczan voltak avval a hires lánynyal együtt. Milyen a kinézésük? Mint a szegénylegényeké szokott lenni. Mit beszéltek? Hallgatott valamennyi. Volt-e sok fegyverük? Egész kocsiderékkal. Merre mentek? Azt ugyan senkinek sem kötik az orrára.

A vezető ravaszul hunyorgott apró szürke szemeivel. Kitekerte a nyakát a magyar szavaknak ugy, hogy külön tanulmány kellett hozzá megérteni.

Azt kérdezte a menyecskétől, hogy egyedül van?

— Dehogy, kérem! Nálam van most a hugom is, szegény beteg leány. Kilelte a hideg. Nincs senkije, én ápolom. Ott fekszik a másik szobában.

A menyecske némi zavarodással mondta ezt, a mi nem kerülte ki az ügyes zsandár figyelmét. Hol fekszik, meg akarja nézni.

A csárdásné nem tett semmi ellenvetést. A benyilóból fagygyugyertyát vett elő. Meggyujtotta s előtte világitott.

Keresztül mentek a szurtos konyhán s egy alacsony szobába léptek. Mindjárt föltünt a vetett ágy, a melyben csakugyan egy leány feküdt. Fejkendője eltakarta a homlokát, de a kipirult lázas arcz látható volt tisztán. A menyecske a gyertyát egészen a fejéhez tartotta a betegnek, a ki látszólag mélyen aludt.

A zsandár szemei szinte rátapadtak a mozdulatlan alakra, majd pedig mintegy ösztönszerüleg az ágy sarkára pillantott. Megrázkódott, mint a kinek fejébe fut a vér.

Az ágytakaró félre volt csuszva s a zsandár két sáros csizmafejet és sarkat pillantott meg.

Lélekjelenléte nem hagyta el: megőrizte a hidegvérüségét. Mint a kit a látvány teljesen kielégitett, megfordult s kisietett a szobából.

A menyecske gyanutlan, megkönnyebbült sóhajjal követte.

A zsandár németül beszélt a társaival csendesen, heveskedés nélkül.

(Ahán! gondolta a menyecske, azt mondja nekik, hogy innét tovább mehetnek! Milyen bolondok, egy asszony is tul jár az eszükön!)

A vezető pedig épen azt rendelte el, hogy rögtön állják körül a csárdát s a ki a falon vagy az ajtón menekülni akar, irgalom nélkül lőjjék le. Nyolczan vannak, minden sarokra kettesével jutnak.

Minden a parancs szerint történt.

A vezető egyedül maradt a menyecskével. Hirtelen előrántotta a pisztolyát s a csárdásné mellének szegezte.

— Az a te hugod? — suttogta. — Rabló, zsivány a te szeretőd! Eredj, mondd neki, adja meg magát, mert innét meg nem szabadulhat.

A menyecske kétségbeesett sikojtással rohant át a szobába. A zsandár csak az ajtóig követte s azon keresztül kezdett alkudozni a leánynak öltözött rablóval.

Beszélhetett, lármázott, feleletre sem méltatták. Csak olykor-olykor a menyecske fuldokló zokogása hallatszott.

A zsandár öklével verte az ajtót, a melyet óvatosságból nem mert fölnyitni. Közben éktelenül

káromkodott, lármázott; mindhiába, odabent nem akarták meghallani, megérteni.

Egyszerre aztán egész más hangon megszólalt a menyecske:

— Mit orditozik odakünn! Jőjjön be és nézze meg, hogy rajtam kivül nincs egy lélek sem. A kit maga keres, régen a harmadik határban jár már.

És hogy a szavainak az igazságát bebizonyitsa, hirtelen föltárta az ajtót s a gyertyával az ágyra világitott. Üres volt, eltünt belőle a beteg leány.

A zsandár bőszülten ugrott a szobába. Kezébe kapva a gyertyát, lázasan kutatott; megnézte az ágy alját, a kuczkó mélyét, az almárjom belsejét. Nincs sehol, eltünt és pedig — mint rögtön észrevehető volt — az udvarra nyiló ablakon szökhetett ki, a menyecske segedelmével.

Kirohant az udvarra s összecsőditette a társait. Nem engedtek-e ki valakit a csárdából? Esküdöztek, hogy élő lény az ő tudtukkal nem távozhatott onnét.

Most aztán a zsandár két társával megkezdte a kutatást. Fölhányták a padlást, a pinczét, a kamrát, az ólat, megvizsgálták a vertfal-kerités minden részét, — a csárdásné hugának nincs semmi nyoma. Eltünt, elpárolgott.

A zsandár a haját tépte dühében. Orditott, aztán odaszaladt az udvar közepén álló nagy széna-

boglyához, óvatosan körüljárta, de gyanus jelre vagy nyomra nem birt akadni.

Végső dühében egy eszme által megkapatva, kirántotta társa kezéből a szuronyos puskájat s ugy találomra teljes erővel beleszurt a boglya oldalába.

Tompa hörgés hallatszott, mintha a föld alól jött volna a hang. A boglyából kirántott szurony tövig véres volt . . .

Az első szurást még több követte s egy-egy élesebb jajhangot mélyebb hörgés követett. Mig végre elcsendesült minden. A hullát aztán kihuzták a boglyából. Nem volt már rajta az asszonyi ruha. Azt még a szökés idején levetette magáról. Zömök, fiatal legény volt, csakhogy nőies arczának nem volt már életszine.

A zsandárok a szegény Zöldág Gyurkát ismerték föl benne.

És azután senki sem látott többé a pusztán átvágtató betyár-bandát, a melynek egyik tagja fiatal leány lett volna: férfi módra ülve a paripán, babos-kendővel a fején s karikás-ostorral a kezében . . .

Egy harapás.

— Öreg sarzsitól. —

Annak a Szeged város külső határát képező huszonnégy négyszögmértföld sima területnek, a mely ma is felső és alsótanya elnevezés alatt ismeretes, a betyárvilágban sem volt több nyolcz szál rendőrénél, egy pusztai kapitány vezetése, parancsnoklása alatt. Természetes, hogy ez a lovasitott nyolcz ember (köznyelven pusztázó) mit sem tehetett a megingatott közrend helyreállitása érdekében, s inkább a zsandárok utmutatói, kalauzai, mint a futóbetyárok üldözői voltak.

Egy azonban mégis kivált közülök a nyomozásban kifejtett ügyessége, határozott föllépése és bátorsága által. Seffer Albertnek hivták. S minthogy pedig akkor (még az ötvenes évek elején) a külterületen nem volt rendőrlaktanya, a Mórahalom egyik csőszházában lakott Erzsi leányával, egy parázsszemü, darázsdereku, viruló szép hajadonnal.

Ismerte a tanyák legfélreesőbb zugait, a veszedelmesebb lókötőket és szegénylegényeket, azoknak orgazdáit s valamely nagyobb bűntény elkövetése után sokszor helyes nyomra vezette az üldöző zsandárokat. E miatt persze hogy szálka volt a gazemberek szemében.

A pásztoroktól, juhászoktól sokszor megüzenték neki: vigyázzon magára s csak ezen az uton járjon, ha annyira megunta az életét.

A szép Erzsi mindig szivszorongva, esdekléssel bocsájtotta el édes apját reggelenként hazulról.

— Ugy-e kerüli a veszedelmes helyeket? . . . Ugy-e, vigyáz az életére? Mi lesz belőlem, ha baj éri, ha elföldelik? Ki fogad magához, hol hajtom le árva fejemet nyugalomra?

Az erősfáju pusztázó soha sem komolyodott el erre a siránkozó szavakra. Meg tudta vigasztalni aggódó leányát.

— Kardom éles, akár a beretva. Karabélyom ficzkóval van töltve. Tündér lovam az egész alsótanyán a legfürgébb lábu paripa. Félnek tőlem, nem mernek bántani.

Ilyen elbizakodottsággal indult Seffer Albert egy hideg februári nap reggelén a pusztai kapitány közel fekvő tanyájára. Ott ki sem pihenhette magát, a kapitány egy lepecsételt hivatalos jelentést nyomott a markába, a melynek délre a városi tanács

zöld asztalán kell lenni. Seffer szó nélkül fölnyergelt s a rókusi sorompóhoz ért, mire a városház tornyában delet harangoztak.

Az edzett, vasidegzetü embert nem törte meg a hosszu lovaglás. A jelentés kézbesitése után nyomban vissza akart fordulni, de a lovának pihenésre volt szüksége. Abrakot nem hozott magával, éhes volt ő is, kénytelen volt tehát valami korcsmát keresni.

Véletlenül a rókusi kapunál levő, akkoriban hires Bláskovács-féle vendégfogadóra esett a választás.

Éppen akkor a vendégfogadó tágas ivójának lármás mulató vendégei voltak.

Városi módos polgárok nyalka gyerekei aprózták a szegedi lassut sikitó dudaszó mellett. A rozoga asztal szinte rogyadozott a pintes üvegek terhétől. A kurjongatással párosult duhajkodás akkor érte el tetőpontját, a mikor a pusztázó a szobába lépett s egy félreeső asztal mellett helyet foglalt.

Nem sokáig maradhatott békességben. A vig gyerekek közül egy deli termetü vállas legény néhány ügyes fordulattal oda tánczolt elébe s harsány hangon rákiáltott.

— Hát kend alól még sem rántották ki a gyékényt? Azt gondoltam, hogy már legalább egy korbácsra való szijat hasitottak a hátából.

A pusztázó érdes ábrázata hirtelen elkomolyodott. Villogó szemeivel nézegette végig az előtte toporzékoló legényt.

— Azért, hogy megtagadta kend tőlem a lánya kezét, maga látja, nem verem véresre a fejemet. Azért Bláskovács Pista maradok. Hja, tanyai lány csak szeretőnek, nem feleségnek való.

A pusztázó sebzett vadként pattant föl a helyéből. Elkapta a legény karját, hogy a csontjai ropogtak.

— Igy mersz beszélni, te hetyke paraszt? — sziszegte. — Én tagadtam meg tőled a lányom kezét? Te hagytad el hamis ürügy alatt, mikor láttad, hogy szeretőddé nem teheted. Megtépted a lelkét, oda dobtad a gyötrelemnek . . .

A büszke Bláskovács fiuban fölfortyant a harag. Fejébe szállt a bor gőze, meggondolatlanul imigy fenyegetődzött:

— Majd eljön a visszafizetés órája . . . nem is sokára.

A korcsmáros meghallva a feleselést, szeliden átkarolta a mámoros legényt s a mulató társai közé terelgette vissza csititó szavakkal.

Az apai büszkeségében megsértett pusztázó kirohant az ivóból. Egy perczig sincs itt maradása. Feje zug, láz fogta el egész valóját. Azt bántották meg, a ki neki a világon a legdrágább, legkedvesebb.

Már maga az a körülmény, hogy a véletlen azt a legényt elébe hozta, fölkorbácsolta a vérét. És egy nem is régi, de annál szomorubb emlék nehezedett egész terhével a lelkére.

Hogy is történt csak? A Bláskovács fiu a Lengyel-kápolnánál tartani szokott bucsun ismerte meg Seffer Erzsit, a szegény pusztázó leányát. Az ismeretségből barátság, majd mélyebb viszony fejlődött. A legény, noha a városban lakott, heteket a tanyákon töltött, a pusztázó lakása közelében levő szőllőjében; és a becsületes, romlatlan szivü leány, a fölgyulladt szerelem lángja mellett, oly szépnek, oly verőfényesnek látta a jövőt.

Mit is gondolhatott volna egyebet, mint hogy az a legény, a kit lelke egész hevével megszeretett, feleségül fogja venni.

Hanem az apai szem sokkal élesebb volt ám. Fölismerte a legény aljas szándékát. Most aztán a gyermek helyett az apa beszélt, szigoru, kérlelhetlen hangon.

— Az én leányomnak nincs egyebe a jónevénél, becsületénél. Ha azt elvesztette, mindene elveszett. Ha ő gyönge e kincsnek a megőrzésére: itt vagyok én.

Biz ez elég világosan, magyarán volt megmondva. Az elbizakodott Bláskovács fiu értett belőle. Ott lézengett néhány napig a csőszház körül, aztán

végkép elmaradt. Erzsinek hullhatott a sürü könye utána . . . .

És a mig a kifáradt paripa végső erőmegfeszitéssel ügetett a homokos ut fagyos kérgén a mórahalmi csőszház felé, a szegény ember átkozta sorsát, mely őt a gyülölt legénynyel összehozta és a mig a lányára gondolt, megvizesedtek a szemei.

Nem, nem a bánat, a hideg szél sajtolta szemébe a könyeket.

A hideg téli napra zuzmarás est következett. Az ég alján leselkedett már a vastag sötétség, mire a pusztázó födél alá, otthonába ért. Leánya tárt karokkal, meleg vacsorával fogadta.

Seffer Albert komoran, szótlanul ült az asztal mellé. Nem volt étvágya, kifordult szájából a legizletesebb falat. A leánya biztatására, édesgetésére sem tudott fölvidulni. Komoran maga elé bámult.

— Fáradt az édes apám? — kérdezte Erzsi végtelen gyöngédséggel. — Párnával béllelem ki kemény derékalját, két tömött vánkost teszek a feje alá.

A pusztázónak még erre sem volt semmi felelete. Izgatottan kisietett az udvarra, a honnét azonban csakhamar visszajött.

— Megnéztem a Tündért, kell-e még abrak a szegény párának! Rázártam az istálló ajtaját, a mi konyhaajtónkat is jól bereteszeltem.

Erzsit elfogta a félelem. Apja ilyeneket soha sem szokott előtte emlegetni.

— Baj, veszedelem fenyeget bennünket, édes jó apám?

— Hová gondolsz? . . . de nem árt az óvatosság. Tegnap a csengelei juhászok adták át Fazekas Dávid üzenetét, hogy megforgatja kését a mellemben . . . Ma megint a Bláskovács gyerek fenyegetett meg a korcsmáros füle hallatára.

Merészen fölkapta a fejét.

— Nem félek senkitől . . . Ha óvatos vagyok, csak teérted teszem. Érted, az én mindenemért.

Eloltotta a gyertyát, leült a patkára s hátát a langymeleg bubos kemenczéhez támasztotta. Erzsi odatelepedett mellé s fejét az apja vállára hajtotta.

Künn az éj sötét leplét ráboritotta a fagyos földre. A metsző szél meg-megrázta az ablakot. Kutyacsaholás sem hallatszik. Bizonyára pogány idő szórja a haragját, a mely elől a hü házőrző is födél alá menekül.

A pusztázó erős fölháborodással beszélte el leányának a vele történteket. Minden szava megsemmisitő hatást tett az Erzsi bánatos lelkére.

— Azt mondta, csak szeretőnek való vagyok! Ugy áldja meg az Isten, a mint fohászkodik. De én gyülölöm, mint a bünt. Majd megboszul engem is valaki még, ha nem más — a jó Isten!

A pusztázó nemsokára elszenderült, de nem akart ágyba feküdni. Az Erzsi fejének is nagyon jó helye volt az apja vállán, gömbölyü karjai pedig a nyakát kulcsolták.

Lágy szendergés között gyorsan telik az idő. Egyszerre hatalmas ropogás, majd valami nehéz tárgy tompa zuhanása hallatszott a konyhabejárat felől.

A pusztázó talpon termett s az asztalhoz szaladt, hogy a gyertyát meggyujtsa. Csakhogy hirtelenében a gyufát sem találta meg.

— Betörték a konyhaajtót! — riadt föl a lány sikongva. — Mindjárt ránk rohannak.

A másik perczben csakugyan kicsapódott a szoba fakilincses ajtaja s azon három bekormozott képü betyár éles baltával, késekkel rohant be éktelen szitkozódás között. A negyedik czinkos a konyhában maradt s paraszt lámpással az ajtón bevilágitott.

— Kezünk között vagy hát valahára! — orditott föl rekedten az egyik betyár.

És baltájával a pusztázó felé sujtott.

A meglepett védtelen ember karjával fogta föl az iszonyu csapást, mégis lerogyott tőle. A gazemberek fenevadként rárohantak, a szó szoros értelmében össze-vissza szabdalták, szurkálták a mig ki nem adta lelkét.

A szerencsétlen leány az iszonyattól megdermedve nézte végig a megszéditő, rémes gaztettet, aztán odarohant ahhoz a betyárhoz, a ki az első csapást mérte az apjára s a ki a czinkosok vezetőjének látszott lenni, görcsösen megragadva a vállát, a fülébe kiáltott:

— Öljetek meg engem is, ne kiméljétek az életemet. Kellett az ő vére, vegyétek az enyémet is!

A betyár szemére vágta kalapját s ellökte maga elől a leányt.

— Bujj a kuczkóba, ott van a te helyed.

Erzsi azt sem tudta mit csinál kétségbeesésében. Furiaként rohant a gyilkosra, gyönge kezeivel tán megfojtani akarta.

A betyár egy taszitásától a földre omlott, de nem eresztette el a bal karját. Tehetetlen dühében nagyot harapott rajta.

A betyár fölsziszszent a fájdalomtól. Elrugta magától a félig eszméletlen teremtést s a czimborákkal sietve elhagyta a véres tett szinhelyét . . .

A gyilkosság hire futó tüzként terjedt el mindenüvé, s pár nap alatt a távolabb eső vidéken is erről beszéltek.

A vadállati kegyetlenséggel elkövetett gaztett indoka felől mindenkinek az volt a meggyőződése, hogy az boszuból, nem pedig rablási vágyból ered.

A hatóság a zsandárokkal egyetemben ilyen irányban inditotta meg a legszigorubb vizsgálatot.

A megtört leányt csak napok multán lehetett kihallgatni.

Vallomása alapján a zsandárok letartóztatták — Bláskovács Pistát, a hűtlen szeretőt.

A vizsgálat sok terhes bizonyitékot kutatott föl ellene.

Hiszen a korcsmában nyiltan megfenyegette a pusztázót a leszámolás órájának az emlegetésével. Persze vak gyülölettel viseltetett az apa ellen, a ki a lánya becsületének megóvása czéljából őt házából kiutasitotta.

Erzsi nem ismerhette meg az arczát, de a gyilkos alakja, hangja teljesen hasonló a Bláskovács fiuéhoz. Ő a főczinkos, — senki más.

A szegény leánynak csak a második kihallgatásnál jutott az eszébe, hogy iszonyu helyzetében a borjuszáju ingen keresztül a gyilkos balkarjába harapott.

Oh, az ő éles fogainak a nyoma napok multán is meg fog látszani, nem enyésztetheti el semmi földi szer, — kiáltó seb, biztos bünjel lesz az a kerek, összeszoritott husdarab.

A tudós doktorok megvizsgálták a vádlott balkarját. És csakugyan: a kar felső részén a vastag izomban vastag kék folt volt látható. Természete-

sen, csakis a Seffer Erzsi fogai rajzolhatták oda kitörülhetetlenül azt az áruló, de a legnagyobb bizonyiték erejével biró foltot.

A sok vád ellenében a Bláskovács fiu folyton az ártatlanságára hivatkozott. Nem tagadta, hogy szóváltása volt a meggyilkolttal, de ő azon a napon a várost el nem hagyta. Este hét óráig az apja korcsmájában mulatott. Aztán hazament, lefeküdt, reggelig aludt.

Csakhogy a korcsmából eltávozta után senkivel sem volt képes az alibijét beigazolni.

A védő ügyvéd a vádlott feddhetlen előéletének hangsulyozása mellett bebizonyitani igyekezett, hogy védencze nem vehetett részt a gyilkosságban, a mely este tiz óra tájban történt. Harmadfél óra alatt a legjobb lovas sem juthat ki a városból a pusztázó lakására. Ám tegyen próbát a biróság. Ültessen föl a legkitünőbb futós paripára egy pusztázót vagy csikóst, sőt utközben kétszer is válthat lovat, képes lesz-e harmadfél óra alatt ezt az utat megtenni.

A biróság elrendelte a próbát, még pedig váltott lovakkal. Bizony teljes három órába került, mig a vádlott lakásától a gyilkosság szinhelyére érhetett.

Hanem az áruló kék folt ellensulyozásául nem tudtak mentséget találni. A vádlott maga sem em-

lékezett rá, miként kaphatta azt? Mulatozás közben valaki éles tárgygyal megütötte. Egyebet nem gondolhat.

Hanem Seffer Erzsi megmaradt állhatatosan a sujtó vallomás mellett. A vad gyülölet, a végtelen boszuvágy erős hitté érlelte meg a gyanuját, hogy Bláskovács Pista a gyilkos. Megesküszik a feszületre.

A gyanus körülmények szerencsés összejátszásán kivül minden fölhozott vádnak elfogadható, szilárd alapja van.

A birák kimondták az itéletet. A vádlottra tizenöt évi sulyos börtönt mértek. Egy hónap mulva a deli szép legény ott végezte rabmunkáját az illavai fegyház sötét falai között.

*
* *

Kilencz év mulva beköszöntött a Ráday-korszak. Az ideiglenesen eltemetett gaztettek egész serege került napfényre, sok addig rejtélyes s földerithetlennek gondolt bűntényt bonyolitott le a delegált törvényszék a kezeihez jutott adatok, vallomások nyomán.

A Seffer-féle gyilkosságról Kecskés Istenes Gergely, a kecskemét-pusztaszeri határ réme tett részletes vallomást.

Ő gyilkolta meg a pusztázót boszuból, mivel Kátai Balog András czimboráját a zsandárok kezére keritette.

Emlékezett a Seffer Erzsi harapására is. Évekig viselte a fehér fogak nyomát.

Az ártatlanul elitélt Bláskovács gyerek szabadon bocsájtása iránt rögtön megtörtént a kellő intézkedés. Kilencz évig szenvedett — egy vélt harapás miatt.

A nagyasszony rétje.

— Öreg sarzsitól. —

A nagykiterjedésü Pallavicini-féle mindszent-algyői uradalom Ányás és Hantháza elnevezés alatt ismeretes területei virágzó kertészségek voltak valaha! Az uradalom bérbe adta ki ezen területeket, és pedig ősi szokás szerint tiz évre; természetes tehát, hogy a bérlők (többnyire szegény munkás emberek) ott meg is települtek, az uraság engedelméből hajlékot épitettek, családi tüzhelyet alkottak. Nem ott ringott a bölcsőjük, a bérföldet azonban otthonnak tekintették. Itt élnek, — itt is lesz a temetőjük, abban a földben, a mely verejtékes munkájuk árán megélhetésüket biztositotta.

A két kertész-telep, különösen a harminczas években, gyorsan fölvirágzott. Hantháza egész faluvá nőtte ki magát; az ányásiak pedig akként keltek

nemes versenyre zsellér-társaikkal, hogy az uraság hozzájárulásával csinos templomot épitettek. Szaporodtak a házikók, a szorgalmas, dolgos népnek néhány kedvező esztendő teljes jólétet, megelégedést szerzett. Avval soha sem törődtek, hogy szerencséjük, létük a szerződéstől, vagyis az uradalom kegyétől függ. Ha a tiz év leteltével valami váratlan körülmény folytán az ujabb egyezség létre nem jön: világgá mehetnek, uj tanyát keresni, bolyonghatnak pusztáról-pusztára, mig elszéledve, a nyomor által kergetve, valahol menedékre, sivár otthonra találnak.

A forradalom tudvalevőleg fegyverre hivta föl a nemzet minden harczképes fiát s a szabadságot, egyenlőséget, testvériséget hirdető jelszó a hantházai és ányási zsellérnép kebelében is felgyujtotta a lelkesedés lángját. A két telepitvény férfiai csekély kivétellel beálltak honvédnek s a csongrádi hires zászlóalj egyik legvitézebb elemét képezték. Az öreg Pallavicini őrgróf, erős dynasztikus érzelmei daczára, nem nézte rossz szemmel cselédjeinek a haza ügye iránt való nemes fölbuzdulását, noha ily tömeges eltávozásuk ellen a szerződés értelmében is tiltakozhatott volna. Hanem az már csak ugyan sértő volt ránézve, hogy némely szájhős, az ily válságos idő kóbor hangulatának megfelelőleg, föld-fölosztásról, örök váltságról beszélt, az egyenlő-

ség eszméjét szája ize szerint akként értelmezvén, hogy az általuk müvelt terület az ő jogos tulajdonukba megy át; a forradalom után megszünnek az uradalom cselédjei lenni, segitséget, ritka kiváltságokat, stb. kapnak.

Ehhez járult még az is, hogy a forradalom után az eke szarvához visszatért cselédség a helyett, hogy békésen meghuzta volna magát a fészkében, folyton egyenetlenkedett, helyzetével, a sorsával elégületlennek látszott. Hát miért is ontotta ő a vérét hiába! Mig oda harczolt, a kertészség nyomoruságos helyzetbe jutott. A háboru-okozta inség őket sujtja leginkább; nincs termés, még a dohány palántát sem ültethetik el, fogytán vannak az élelemnek; az uradalom nem segit rajtuk, veszni hagyja őket!

Az őrgrófot bizonyára ezek a bántó körülmények kényszeritették aztán arra az elhatározására, hogy a birtoka szivébe ékelt eme két kertészséget föloszlatja s a tiz év leteltével nem ujitja meg a szerződést egyetlen családdal sem. A két telep ugy is vékony hasznot hajt az uradalomnak; e tiszta, ármentes területek a házi kezelés mellett kiválóan értékesithetők. Az 1851. év végével telik le a tiz év. Az őrgróf a föloszlatásra vonatkozó intézkedések megtételével Palásthy József uradalmi inspektort idejekorán megbizta, de egyuttal lelkére kötötte,

hogy ebben a kényes ügyben a lehető kimélettel járjon el.

Palásthy teljhatalmu igazgatója volt az uradalomnak. A tulajdonos teljes bizalmával ajándékozta őt meg, s annyi tény, hogy ennek a kegynek a viszonzásaul minden kitelhető, sőt tán meg nem engedhető módon is iparkodott az uradalom érdekeit előmozditani. Igazságérzete sokszor áldozatául esett tulszigorának; hajlithatlan, nyakas természete nem türt ellenvetést és mi sem volt képes eltántoritani föltett szándékától. Az uradalmi tisztek féltek, a cselédek és bérlők pedig rettegtek hatalmától; könnyen érthető tehát, hogy még a főbb tisztviselők sem viseltettek barátságos jóindulattal irányában.

Palásthy azon kezdte, hogy a tetemes bérhátralékok behajtásához teljes szigorral hozzá látott. Ezzel egyengette a bekövetkezendő pusztulás utját. A ki nem birt fizetni, annak eladatta a jószágát, lefoglaltatta a termését s megvonta tőle a szerződésben kikötött s az uradalom által évente adni szokott terménybeli járandóságot.

És alig egy év leforgása alatt az ányási meg a hantházai viskók, a megelégedés e békés tanyái pusztulásnak indultak. Lakói (egész család) elköltöztek, inkább elszökdöstek a kisteleki földekre, lábas jószág helyett keserüséget, bánatot vivén magukkal. A két kertészség nagyrésze azonban

teljes odaadással ragaszkodott a szép helyhez, hol életének hol vidám, hol borus napjait eddig nyugodtan töltötte el. Ragaszkodott a viskóhoz, melyet idegen földön saját keze emelt, ragaszkodott a röghöz, a melyet annyi kitartással, változó szerencsével művelt. Sőt sokan abban is biztak, hogy az uradalom továbbra is szerződésre lép velök: nem kergeti el őket, mintha gazdátlan ebek volnának.

Hiába reménykedtek. Palásthy kitartó hévvel s jobb ügyre valló buzgalommal folytatta az irtás, a pusztitás munkáját. A már falu jellegével biró két kertészség léte fölött megkondult a halálharang. A dohánytermés beszállitása után az igazgató közhirré tette: hogy január elsejével mindenki szedje föl a sátorfáját. A házat lebonthatja, mert arra joga van, s tetszése szerint bánhat az anyagokkal; de a föld az uraságé, a melyen idegen elem többé nem tanyázhat.

Az a tapintatlan modor és kérlelhetlen szigor, a mely Palásthy minden intézkedését jellemezte: az elkeseredett népben azt a hitet érlelé meg, hogy egyedül ez az ember oka az ő romlásuknak. Ő tüzelte föl ellenük a különben jólelkü őrgrófot s a saját hasznára a vagyonának álutakon való gyarapitása czéljából tör ellenük. Csakhamar gyülöltté vált a Palásthy név; ott a két telepen átok kiséretében emlitette mindenki. Az nem jött számitásba,

hogy az uradalom jogos talajon áll s ott, hol anyagi érdek mozog előtérben, a méltányossági tekintetek nem igen határoznak. A kolomposok badarabbnál badarabb okokkal beszélték tele a nép fejét, hogy például Palásthy felsővidéki tótokat, svábokat akar a helyükbe telepiteni: büntetésül, mert a forradalom alatt a hazáért harczoltak.

Eljött a tizedik év vége: hideg széllel, havas esővel beköszöntött az uj esztendő. A két kertészség népességének a száma felére olvadt már le; csak a tehetősebbek, a kik az uradalom zaklatásait kiállották, maradtak még együtt. Megkapták ugyan a többszörös fölszólitást az elköltözésre, de hát én Istenem! ilyen pogány időben a jó kutyát sem teheti emberi érzés hajléktalanná. A jobb gazdákból tehát küldöttséget menesztettek az igazgatóhoz, a ki a hosszas rimánkodásra néhány heti határidőt adott nekik.

Ez a terminus is letelt csakhamar, de a telepitvényesek a legkisebb vágyat sem mutatták az elköltözésre. Sőt az ányásiak az uradalmi cselédségnek ellenszegültek, a hantházaiak pedig azzal fenyegetődztek, hogy földulják az egész uradalmat, de ők onnét még most el nem távoznak.

Palásthy e hallatlan vakmerőség által felbőszülve, négyes fogatán még aznap Szegeden termett, s rámutatva a fenyegető veszedelemre, a katonai

parancsnokság közbenjárásáért folyamodott. Másnap egy század gyalogság szállta meg a kertészséget s a fegyvertelen néppel szörnyü vitézül bánt el. Az uradalmi cselédség segélyével szétüzte a kertészség lakóit, annyi időt alig engedvén nekik, hogy a legszükségesebb holmijaikat magukkal vihessék.

Abban az időben a mindszent-algyői uradalom még nem tartozott hitbizomány alá; két részből állott, s a hantházai határban egy tágas rét által volt elválasztva. A „nagyasszony rétjének“ nevezték s ma is igy hivják. A szétugrasztott nép itt szedelőzködött össze, a szabad ég alatt, kitéve a téli időjárás mérgének — födél, hajlék nélkül. A jövendő felől tanácskoztak.

Elhagyják az uradalmat: drága kincsért még csősznek sem marad itt. közülök egy sem. Elhagyják az ismerős vidéket, a melynek minden zugához a lelkük hozzá van nőve; itt hagyják halottjaikat, reményeiket! És mig az asszonyok jajveszékelve tördelték a kezeiket s omló könnyeik barázdát égettek arczukon: a férfiak szemeiben a boszu vad tüze lángolt s elkeseredett lelkükben a gyülölet által táplált boszuállás tombolt.

Elmennek ők innét örökre, de ezerszeres jaj a szerencsétlenségük okozójának: Palásthy uradalmi igazgatónak! Boszut állnak rajta: iszonyu, véres boszut! Föl fogják keresni többi ellenségeit is, a

kiket szintén koldusokká, földönfutókká tett s szövetkeznek velük. Megfosztják kincseitől (Palásthy dusgazdag ember hirében állott) aztán izekre tépik igazi gyönyörüséggel. Ezt fogadták, erre esküdtek meg közös elszántsággal — a nagyasszony rétjén.

Palásthy családjával Algyőn lakott a falu szélén levő régi tiszttartó-épületben. Bátor ember volt a vakmerőségig, de azért — tudván, hogy sok az ellensége — soha nem tartotta fölöslegesnek a szigoru óvatosságot. Egyedül ritkán utazott, a majorokat bizalmasabb emberei kiséretében csak nappal látogatta meg s mindig ugy intézte a dolgát, hogy az est födél alatt találja. Lakásán volt elhelyezve az uradalmi iroda, a melyben több hivatalnok volt alkalmazva. Hálószobája pedig valóságos fegyvertárhoz hasonlitott, a tágas lakás kapuja meg folyton zárva volt, nem tarthatott tehát attól, hogy rablók törnek rá; szóval, odahaza, az akkori rablóvilág daczára, teljes biztonságban érezte magát.

Az 1852. év februárjának egyik koromsötét estéjén, hét óra tájban, hevesen bezörgettek a tisztilak kapuján. Az elősiető udvaros soha ki nem nyitotta az ajtót a szokásos kérdezősködés nélkül.

— A hantházai öregbéres vagyok, — hangzott kivülről élénken.

— Sürgős levelet hoztam a nagyságos urnak. A beteg ispán ur küldi.

A hantházai ispán, a mint azt az udvaros is tudta, csakugyan ágyban fekvő beteg volt, tehát gyanutlanul zárta ki az ajtót, hogy a levelet átvegye.

A következő pillanatban torkon ragadták, mielőtt védekezhetett, vagy egy áruló hangot kiejthetett volna. Aztán betömték a száját, belökték a kapu alatt levő szobájába s rázárták az ajtót. Tiz bekormozott képü, fölfegyverkezett zsivány nyomult a lakás bejárata felé a legnagyobb csendben és óvatossággal. A bejárat ajtaja, a mely egy rövid folyosón keresztül az ebédlőbe vezetett, még nyitva volt.

Az ebédlőben két uradalmi irnok tartlizott s közben fogyasztgatta a jóizü magyarádit, a vacsora eme nélkülözhetlen maradványát. Persze mindkettőnek kiesett a kártya a kezéből, a mint a váratlan vendégek közül négy csöndesen belépett. Suttogó hangon, de mellüknek szegezett fegyverrel intették őket a hallgatásra. Ennyivel beelégedtek, s annak a biztositékául, hogy parancsuk pontosan betartva leend, rájuk zárták az ebédlő ajtaját.

Ezután négy rabló a hálószoba elé osont s egyikük erősen kopogtatott az ajtón.

Palásthy már az ágyban feküdt s hirlapot olvasott.

— Ki háborgat? — kiáltott indulatosan, a nélkül, hogy fölkelt volna.

— Levelet hoztam a hantházai ispántól, — hallatszott be tompán.

Palásthy semmi rosszat nem gyanitva, kiugrott az ágyból s a karos gyertyatartóval kezében megindult az ajtó felé, a mely e perczben nagy robajjal föltárult.

Palásthy száraz, magas alakja szinte megdermedt a végtelen meglepetéstől. Egy pillanat elég volt arra, hogy tisztába jőjjön iszonyu helyzetével. Két ugrással a fegyvertartó előtt termett. De már annyi ideje sem volt, hogy valamely ott csüngő töltött pisztolyát kézbe kaphatta volna. A rablók közre fogták s rövid dulakodás után leteperték a földre. Félholtra verték, aztán kezét lábát összekötözték. Pénzt kértek tőle.

A szerencsétlen embert a vérszomjas banda halálra kinozta. A féktelen boszu képes csak ilyen rémtettre. A család által tett hozzávetőleges számitás szerint a rablók közel negyvenezer forint készpénzt s egész láda családi ékszert, arany- s ezüstnemüt vittek el.

Tehát a boszu mellett a rablási szándék is! A gazemberek óriási előkészületeket tettek a tervük kivitelére, a melynek netáni meghiusulása esetén egyéb gazságtól sem riadtak volna vissza.

Mint ugyanis a meginditott vizsgálat kiderité, alkonyat után nyolczvan főnyi lovascsapat foglalta

el a falu keleti részét s csakhamar gyürüként övezte át a tisztilak környékét. Egész hadjárat egy ember ellen! A jó algyeviek rémülten a házukba zárkóztak, s mikor a holtra rémült sekrestyés félreverette a harangokat, szentül azt hitték, hogy a rablók az egész falu kipusztitását tüzték ki czélul.

A rabló csoport éjfél felé hagyta el sebes ügetéssel a falut. Az algyeviek állitása szerint a tömegből három kocsi vált ki s a szegedi ut irányában tünt el. Hogy a rablott pénzt és kincset Szeged felé vitték vagy éppen a városban rejtették el, bizonyitja az, hogy másnap az országuton egy kisebb ládát találtak. Mint corpus delictit bevitték a városházához. Megindult a vizsgálat. Befogtak vagy száz gyanus embert a hantházai és ányási szétüzöttek közül, a kik a nagyasszony rétjén boszut esküdtek; szóba került a talált láda százszor is a nélkül, hogy a bölcs biróság valamely tagjának eszébe jutott volna megtekinteni a láda tartalmát. Két esztendeig hevert a pörtárban és csak akkor volt rá kiváncsi a vizsgálat vezetője, hogy a láda mit rejteget. Az elrablott családi ékszerek egy része volt benne.

A büntető igazságszolgáltatásnak soha sem sikerült kideriteni, kik voltak az értelmi bünszerzők, kik vettek részt tényleg a gyilkosságban. Egész tuczat hajdani kertészt itéltek el tiz—husz esztendőre,

de azért a vizsgálat teljesen megfeneklett. Tág tere nyilt a többféle gyanusitásoknak, a melyek aztán maguktól szétfoszlottak. Ráday idejében ujra előkerült e rémes ügy, elejétől kezdték a vizsgálatot, s mindössze annyit értek el, hogy tiz—tizenkét emberrel szaporitották a szegedi vár lakóit.

Hanem azért a szegedi határ éltesebb pásztorai, az uradalmi régi cselédek, gazdasorba jutott vénei sokat tudnak a hantházai és ányási kertészség boszujáról beszélni. A kik a rablásban részt vettek, mind ott voltak a nagyasszony rétjén hideg téli éjben — födél, hajlék nélkül.

Mészáros Katalin.

— Öreg sarzsitól. —

A Mészáros János alsótanyai gazda udvarában megütötték a rézdobot. A dob tompa pergése árverést hirdetett, azt zúgta szomoruan, hogy a szép, nagy tanya melléképületeivel, gazdasági fölszereléseivel együtt kótya-vetyére kerül.

A jó öreg Mészáros János befogta a füleit s őrültként futkosott az üres juhakol körül. Reszkető kezeit összekulcsolva, olykor föltekintett az égre, mintha onnét várna segedelmet, vagy mintha méltatlankodnék a miatt, hogy ezt a szégyent, pusztulást, végsemmisülést odafönn eltürik . . .

Katalin leánya, egy tetszetős külsejü hajadon, egy pillanatra sem maradt el kétségbeesett atyja mellől. Gyönge szavaival egyre vigasztalta.

A halálos sebnek nem használ semmi gyógyszer; nem balzsam, de sokszor méreg a részvét, a vigasztalás . . .

Mikor aztán elhangzott a végrehajtó ajkán a „senki többet — harmadszor“ figyelmeztetés és néhány perczre rá megujult a dobpergés, a mely azt hirdette, hogy az ősi tanyának uj gazdája van már: Mészáros János behuzódott lányával a tágas fészerbe. Elhagyta az ereje, a földre roskadt.

Alakja megtört, a szemei is könyekben fürödtek, hanem azért szilárd maradt a hangja.

— Koldusok lettünk, édes lányom! Nyomorult, taposni való férgek. Hát tudd meg, kinek köszönhetjük a pusztulásunkat! Hallottad Schönfeld Jakab hirét?

— A tanyákon mint rossz lelket emlegetik.

— Lelketlen vadállat az, édes Katalinom. Még a forradalom előtt nyolczszáz bankóforintot vettem kölcsön tőle, stemplis kötelezvényre. Még a határidő előtt becsülettel megfizettem én a tartozásomat, de a kötelezvényemet nem adta vissza; avval a kifogással élt, hogy sok a dolga, nem ér rá az iratok közül kikeresni. Én ebben megnyugodtam. De valahányszor bementem a városba, mindig sürgettem az átkozott irás visszaadását. Mindig ujabb kifogással élt, mig egyszer nevetve azt mondta: János bácsi, régen elszaggattam én azt a papirost. Hittem a vén

pióczának. És most, nyolcz esztendő után, bepörölt az egész összegért a kamatok kamatjával együtt. Sirva könyörögtem neki: ne tegyen szerencsétlenné, földönfutóvá; felelet helyett az udvarosával kizavartatott a házából . . .

Szavait elfojtotta a zokogás. Homlokát, gyér fürteit simogatta.

— Eredj lányom, — szólt kis vártatva csöndesen — nézd meg, miért nem pereg a dob többé; tudd meg, kié lett a tanya, a melynek még a vakolatján is az én kezem nyoma látszik.

Katalin elhagyta a fészert. Besietett a szobába, a hol már a tömött párnákat bontogatták föl, hogy megvizsgálják a toll minőségét. Valóságos barbár munka folyt ott. Katalin eltakarta kötényével az arczát. Édes anyja fosztogatta mind azt a selymes tollat, arra az időre, a mikor férjhez mén. Hát nem szivfacsaró csak erre rágondolni is?

Rövid félóra alatt a butorok is elkeltek. Nagyobbára a becsüsök vették meg potom árért. Éppen a szent képekre került a sor, a mikor a kispásztor rémült kiabálással rontott be a szobába. Megrenditő hirt hozott.

Mészáros János felkötötte magát a fészer gerendájára.

Még a kérges szivü végrehajtó is megdöbbent erre a hirre. A becsüsök lehorgasztották fejüket,

Katalin pedig tántorodva ment ki a szobából: csak azért, hogy testben, lélekben megtörve, ráborulhasson édes apja élettelen testére s fejét elnémult szivére hajtva, elrebeghesse iszonyu fogadását, esküjét.

— A föld ne fogadjon be, ha boszut, iszonyu boszut nem állok érted, szerencsétlen édes apám. A Schönfeld Jakab kergetett a halálba, — susogta. — Szentirás a te szavad . . . Az lesz az én esküm is.

Igy indult neki Mészáros Katalin a világnak. Egyedül, mindenből kifosztva, tépett reménynyel, vigasztalás, segitség nélkül. De szive a boszu lángjától égett . . .

A mint a városba ért, az volt az első teendője, hogy fölkereste a lelketlen uzsorás lakását, a mely a régi kulcs-utcza sarkán kevélykedett. Magas, földszintes épület volt, erős, vaspántos kapuval, vasrostélylyal ellátott tágas ablakokkal.

Schönfeld hatvan év körüli magas, szikár ember volt. Feleségével visszavonultan élt, látszólag szerény viszonyok között. De azért tudta mindenki, hogy a legnagyobb mérvü uzsorát üzi, a mely ezrekkel gyarapitja évenként csalárdsággal összeharácsolt vagyonát.

Schönfeldéknek soha sem volt gyermekük. Az akkori rablóvilág miatt a háznál egy udvarost is tartottak, a kinek nem volt egyéb dolga, mint az éjjel-nappal bezárt kapu mellett üldögélni. Az uzso-

rás nagyon féltette az életét. Alkonyatkor rendesen otthon volt már, bezárkózott s másnap reggelig ránézve minden meg volt halva.

A szegény Katalin elszántan, sötét tervvel kopogtatott be a pusztulás okozójához.

Azt hallotta, hogy a háznál uj cselédre volna szükség. Ő egy szegény árva, Bácskából való, eddig is több uri háznál szolgált. Megbecsüli a helyét. Hű lesz, dolgos és engedelmes, nem ad soha panaszra okot.

Schönfeldnek megtetszett a leány. Tetszetős formáju, izmos, dologra termett. Hogy is jutott volna eszébe, hogy minden szava hazug (az árvaságát kivéve). Nyugodtsága erőltetett, alázatossága merő képmutatás. A könyörgést a boszuállás vak szenvedélye adja az ajkaira.

Az uzsorás véletlenül éppen az előző napon kergette el a cselédjét. Katalin tehát a legjobbkor jött. Nyomban megkötötték az alkut.

Mészáros Katalin még nem tudta, noha eleget töprengett fölötte, hogy mi módon fogja a boszuját kitölteni.

Az egyik legnehezebb föladat: bejutni a százszorosan megátkozott fészekbe, sikerült. Itt aztán megakadt. Mit fog cselekedni, egyedül, félénk teremtés létére? Szövetséges társról, czinkosról kellett gondolkoznia.

A véletlen ebben is segédkezet nyujtott neki. Mint minden uzsorás, ugy Schönfeld is a fösvénységet a fukarságig fokozta. Egy izben ócska felsőkabátját Klopán József nevü szabólegénynek adta át kijavitás, tisztitás végett. Klopán tisztességesen elvégezte a munkáját, de Schönfeld hibát talált benne s a kialkudott bérből bizonyos összeget lefogott. Klopán a szobából kijövet káromkodásba s fenyegetőzésbe tört ki.

— Megállj vén gazember, ezt nem viszed el szárazon.

Erre aztán a konyhában szorgoskodó Katalinnak is volt megjegyezni valója.

— Ilyen lelketlen az én gazdám! Kivenné minden ember szájából a falatot. Sajnálja tőlem az élelmet, a mellett folyton szid, becsmérel, a ténsasszony (a felesége) pedig segit neki a gyalázkodásban.

A szabó sötét tekintetet vetett a lányra.

— Hát mért nem hagyod el a házat?

Katalinból kifakadt a féktelen gyülölet.

— Minden kinzását eltüröm csak azért, hogy százssorosan visszafizethessem neki.

Kezdetben elég volt ennyi az ismeretségre. Katalinnak vasárnap délután kimenője volt s ilyenkor talált rá módot, alkalmat, hogy Klopánnal összetalálkozzék.

Néhány hónap telt el igy. Az ismeretség barátsággá, ez pedig a Klopán részéről őrült szerelemmé fejlődött. Katalin oda dobta magát e rovott előéletü ember karjaiba, mert czélja és terve kivitelére akarta fölhasználni.

A hányszor összejöttek, a gyülölet szenvedélyétől elvakult leány sirva panaszkodott a rossz bánásmód miatt, a melyben gazdája részesiti. Aztán kerülő szavakkal arra a boldogságra czélozgatott, a melyet a nagy vagyon, a sok pénz nyujthat. Mézes szavainak a mérgét apránként csepegtette be a Klopán sötét szivébe . . . Mig végre a leány kimondta a rettenetes szót, a halálos itéletet: az uzsorásnak feleségével együtt pusztulnia kell a föld szinéről. Meg kell gyilkolni . . .

De hát ki hajtja végre ezt a véres tettet?

Klopán kezdetben megborzadt a gyilkosság gondolatától. Elhalványult, habozott, nem mert a lánynak határozott választ adni.

— Loptam, tán raboltam is — mondta csüggedten — de kezemre embervér még nem tapadt.

— Nem ember az! — kiáltott szenvedélyesen a leány. — Vérszopó pióczа, megérdemli, hogy ugy tapossák agyon. Bátrabb, derekabb legénynek tanultalak ismerni. Én föláldoztam érted mindent, te nem akarsz háladatos lenni.

Aztán susogva folytatta:

— Kiszimatoltam, hogy gazdám hol tartja a kincsét. Egy keskeny vasas ládában, melynek kulcsát rövid szalagon a nyakában hordja. Mennyi ott a péuz, arany, ezüst! Mind a tied lehet.

Klopánnak fölragyogott a szeme.

— Megosztanám veled . . .

— Nem a pénz, az élete kell nekem . . .

Mészáros Katalin ezután mindig sürübben talált alkalmat a Kloppánnal való találkozásra.

Végre megállapitották a sötét terv minden részletét. Csak még a kivitel volt hátra.

1855. február 2-án reggel Katalin korábban ment a piaczra bevásárlás végett. Fölkereste a szeretőjét s tudatta vele, hogy délután Schönfeld Jakab és neje egyik rokonukhoz mennek névnapi ünnepélyre. Az udvaros sem lesz otthon. Észrevétlenül bejuthatnak a házba.

Klopán ezalatt két czinkost keritett Veszelovszki Ferdi szintén szabólegény és Judik Sándor csavargó személyében. Az utóbbit beleavatta a tervbe, Veszelovszkit azonban hamis ürügy alatt hivta el magával.

Azt mondta ugyanis, hogy a szeretőjének, Mészáros Katalinnak, ma születésnapja van: miért ne töltenének el nehány jó órát a leány szivességéből. Az összejövetel, szelid mulatozás ellen a gazdának sincs kifogása.

Mészáros Katalin teritett asztallal várta jeles vendégeit. De végtelenül levertnek, bánatosnak látszott.

— Talán megint az a nyuzó gazdád bántalmazott? — kérdezte Klopán czélzatosan a Veszelovszki Ferdi felé fordulva. — Hogy tenéked nem tud már egyszer jó napod lenni.

Katalin elpityeredett. Egyre törülgette a szemeit.

— Pokol itt az én életem. Olyan vagyok, mint a gazdátlan kutya: ütnek, vernek, szidalmaznak.

Veszelovszki jámbor természetü volt. Szeszes itallal soha sem élt, nem csuda hát, hogy mire beesteledett, a bor gőze a fejébe szállt. Még ő kezdte ujból a méltatlankodást.

— Volnék csak Klopán czimbora helyében, jaj volna annak, a ki az én szeretőmet csak egy rossz szóval is illetné!

A ravasz leány nyakába esett a deli termetü Veszelovszkinak.

— Ilyen védőt, jóakaró pártfogót adjon nekem az Isten. De ilyet is keresek!

Ezalatt hazajött az udvaros s a nélkül, hogy az épület végén levő cselédszoba vendégeinek a jelenlétéről tudomással birna, szürét nyakába akasztva, a kapu fülkéjébe huzódott.

Kemény hideg idő volt.

Benn a meleg cselédszobában Klopán a Veszelovszkit csábitgatta a bűntényre, s hogy nagyobb foganatja legyen a rábeszélésnek: Katalin titokban rumot öntött a boros pohárba.

Kevéssel hét óra után többszörös heves csengetés hallatszott.

— Istenem! — kiáltott Katicza tettetett rémülettel — hazajöttek a ténsurék. Azt gondoltam, hogy csak holnap délre jönnek vissza. Mi lesz belőlünk?

— Ha itt találnak, végünk van, — toldta utána Klopán csüggedten.

Veszelovszki tántorogva kelt föl az asztaltól.

— Mi bajunk lehetne? Bántunk mi csak egy lelket is?

— Zsandárvilágot élünk. Nem szeretnék a tömlöczbe kerülni, — mondta daczosan Judik Sándor.

Ezalatt az udvaros beeresztette a kapun a mitsem sejtő Schönfeld Jakabot és nejét. Katalin gyertyával jött ki elébük a folyosóra, világitott nekik, a mig szobájukba mentek. Előbb Schönfeld a vaspántokkal kirakott kettős konyhaajtót gondosan bezárta s a keresztvasakat fölrakta.

Katalin visszament a czinkosok közé, a kik ugyancsak fogyasztgatták a bort, sőt a rumot is, természetesen a nekibátorodás okáért.

— Most már a vén uzsorás tudta nélkül ki nem lephettek a házból. Ha ő nem, az udvaros

észrevenne benneteket. Holnap vége lesz a szabadságtoknak. Egy mód volna megszabadulni a veszedelemtől.

Klopán a csizmaszárából egy élesre fent sertésölő kést rántott elő.

— Bevárjuk az éjfélt s akkor elbánunk vele, — szólt sötéten.

A rummal kevert bor megpuhitotta a Veszelovszki tartós ellentállását. A sok beszéd, sirás, esdeklés, a tömérdek pénz nagyon gyakori emlegetése annyira elvette az eszét, hogy az udvaros meggyilkolását magára vállalta . . .

Már kora reggel városszerte elterjedt a megdöbbentő hir, hogy Schönfeldet, nejét és a szegény udvarost az éjjel kegyetlenül meggyilkolták.

A véres tett elkövetői minden készpénzt magukkal vittek, az értékpapirokat, kötelezvényeket darabokra tépték, megsemmisitették.

A cselédleányt és ennek szeretőjét Klopán Jóskát pedig ruhaszáritó kötelekkel összekötözve, betömött szájakkal a hátulsó konyhában találták meg a helyszinén megjelent városi rendőrök.

Az akkori császári törvényszék ezen az alapon, de elég lanyhán inditotta meg a vizsgálatot, a melynek hosszu huzavona után az lett a vége, hogy a gyanuba, de néhány hónapi vizsgálati fogságba került Klopán Jóskát és Mészáros Katalint bizonyi-

tékok hiányában a vád alól fölmentették s szabadon bocsájtották.

Veszelovszki a fővárosba költözött s ott csakhamar szabóműhelyt rendezett be. Judik és Klopán Szegeden maradtak, mig Mészáros Katalin a tanyán egyik rokonánál huzta meg magát.

Nem törődött velük senki, a mit az akkori zür-zavaros állapotok között nem is lehet csudálni. Nem látta meg senki, hogy Veszelovszki milyen jólétnek örvend, a másik két czimbora folyton dőzsöl, szórja a pénzt, s hogy Mészáros Katalin ha bejött a városba a hetivásárra, suhogós selyem ruhát hordott s ujjain drága gyürük ragyogtak.

Akkor nagyon helyes volt semmi olyat meg nem látni, a mely a hatalmas zsandárokkal való ismeretséghez juttatja az embert.

Megtörténhetett volna könnyen, (sőt meg is történt) hogy ártatlant kevertek be olyan bünténybe, a melyről tudomása sem volt. Hja, akkor is divott ám szépen a bünbak keresés olcsó, de hasznos rendszere.

Hanem jött aztán a Ráday-korszak. Földerült a titok s a czinkosokat pár nap alatt összefogdosták.

Mészáros Katalint testben-lélekben megtörve állitották a vizsgálóbiró elé. A lelki betegség, az önvád elsöpörte az arcz ékességét, idő előtt meg-

öregedett, s az iszonyu büntett sulya összetörte a lelkét.

Nem védte magát. De mikor a boszuját emlitette, vad tüz áradt szét megtört fényü s egyszer oly szép szemeiből.

Magára vállalta az egész büntényt, a melyért a földi igazságszolgáltatás keze nem érhette utól. Meghalt a vizsgálati fogság alatt a szegedi vár sötét börtönében.

De az apja meghidegült hullája mellett tett fogadását megtartotta.

Titkos akták.

Az alföldi rablóbandák kiirtása czéljából királyi biztossá kinevezett Ráday gróf 1869. elején jött Szegedre hivatalos apparátusával, a delegált birósággal. Már müködésének első napjaiban megmutatta, hogy kitartó erélylyel s kérlelhetlen szigorusággal lát nehéz föladatához, szigoruan szem előtt tartva a czélt, a melynek eléréséhez tagadhatlan sok segéderő állt rendelkezésére.

És ettől az időtől kezdve a szegedi vár hire elterjedt az országban mindenütt. A börtönökké átalakitott fülkék lakói naponta ijesztő mérvben szaporodtak. Először is az orgazdákra került a sor, a kiknek vallomásai alapján becsületes, kifogástalan jellemünek látszó egyének jutottak fogságba. Az ember egyik bámulatából a másikba esett. Régi bünökről hullott le a rejtély leple, elfeledett gaztettek elkövetői jutottak váratlanul a büntető igazságszolgáltatás kezébe.

A kisteleki vasuti rablás hősei, a szegedi postarablás tettesei rövid idő alatt bekerültek a szegedi várba. Rózsa Sándor sem soká élvezhette az arany szabadságot, a melyet (mint kiderül) a régi mesterségének folytatására használt föl. Kistelek és Péteri közt a vasuti sinek fölszedése, a vonat megtámadása az ő vakmerö müve volt. A bácskai és torontáli futóbetyárok grasszálásának is hamar vége szakadt. Egyenként bejutottak sirjukba: a szegedi várba, a melynek szomoru hirnevéhez most már titokzatosság is füződött.

Mert annyi nyilvánvaló volt, hogy börtönei naponta telnek; de a ki mögött egyszer az a nagy feketesárgára mázolt kapu becsukódott, az meg volt halva a világra nézve, senki sem tudta, mi történik vele. A család utánjárása, kérdezősködése kárbaveszett fáradság volt; néha arról értesitették, hogy a kit keresnek, még él és vizsgálati fogoly.

A delegált biróság által elitélteket éjjel szállitották el az ország különböző fegyházaiba. A végtárgyalások nyilvánosak voltak, de hát mit tudhatta azt a Szegedtől mértföldekre lakó feleség vagy anya, hogy mikor fog az ő élőhalottja a törvény elé állani. A kir. biztosság müködésének második évében megtörtént ugyan, hogy egy-két foglyot föltételesen szabadlábra helyeztek; ezeknek azonban nem volt semmi mondani valójuk. Minden

kérdezősködésre mély hallgatással feleltek. Mi történt velük, mi sorsa van a foglyoknak, miként vallatják őket: mindezekre a legcsekélyebb fölvilágositást is kereken megtagadták. Miféle büverő lehetett, a mely igy békót rakott a nyelvükre?!

Nem czélunk a királyi biztosságnak részben a középkorba illő müködése fölött pálczát törni: csak a megtörtént tényekre, tehát az igazságra hivatkozunk, midőn azt mondjuk, hogy a vizsgálat sokszor tullőtt a czélon; a sok gazember között akadtak olyanok, a kik ártatlanul, a boszuállás vagy félreértett vallomás alapján lettek megfosztva becsületüktől, szabadságuktól.

A fogságba került elvetemült rablónak egyszerü vallomása elég volt arra, hogy az általa megnevezett egyének, mint czinkosok nyomban letartóztassanak. Persze, ez az eljárás mindig menthető a vizsgálat érdekének emlegetése által; csakhogy ahhoz a tapintatnak, judiciumnak s a lelkiismeretnek is van ám egy kis szava.

Hej! ha a hires királyi biztosságnak a belügyminiszteriumhoz fölvándorolt összes iratai, azok a titkos akták valaha napfényre kerülnének! A szegedi vár fölött borongó homály végkép szétfoszlanék s ismeretessé válnának azok a titkos eszközök, a melyek segélyével az Alföld nyugalma, a közrend és biztonság helyreállitható volt.

És hogy az eszközök alkalmazásában a királyi biztosság hibákat követhetett el: az a dolog természetében rejlik. Annyi tény, hogy az egyik legilletékesebb biró, az Alföld népe, ma is tisztelettel, hálával emliti a Ráday gróf nevét.

Ha gyomot irtunk, sokszor megsértjük az egészséges, hasznos növényt. A bün földeritése tisztán a bünös lélek segélyével csak részben sikerülhet . . .

Azok a titkos akták nagyon jó helyen vannak ott, a hová jutottak. Lepje csak a por, ne háborgassa senki a nyugalmukat. Családok becsülete szenvedne csorbát, jó neve tünnék el páraként s a megdöbbentő események egész sorozata törne elő egy-egy megsárgult lap halványuló soraiból.

A titkos akták között akadnak azonban szelidebb természetüek, a melyek sok tanulságost rejtenek magukban. Egyszerüségük daczára talán némi érdekkel birnak.

I. Kvitt.

Szekeres Mihály felsőtanyai juhászgazda még a királyi biztosság kezdő évében bejutott a szegedi várba. Persz nem a maga jószántából. Egy éjjel három markos pusztázó beállitott a tanyájára, aztán katonásan tudtára adták, hogy Szegeden egy

kis sora akadt; ezután már csupa nagy urral lesz dolga! Ha szép szóra nem jön, összekötözve viszik magukkal.

Mihály gazda az ő természetes eszével rögtön kitalálta, hogy mire kell vélnie ezt a kiváló megtiszteltetést. Elborult a képe, — aztán keservesen sóhajtozott.

— Tiz esztendeje, hogy nem nyultam a máséhoz. — Meg sem kezdték az akasztást, már is rám kerül a sor!

Érzékenyen elbucsuzott a feleségétől, meg nagyocska fiától. A pusztázók vigasztalni igyekeztek.

— Pár nap mulva hazaeresztik kendet. Kihallgatják . . . nagyobb baj nem éri.

Szekeres Mihály daczosan visszavágott:

— Tudjuk azt már itt a tanyákon is, hogy a ki mögött egyszer bezáródik a szegedi vár kapuja, nehezen látja meg az többé a fölkelő napot.

Elmult félesztendő, a jó Szekeresné hiába sirta végig a napokat, hirt sem hallott az ura felől. Idő telt, nap haladt, elmult a másik év, megszületett a harmadik, — még mit sem tud a szegény fogoly sersa felől.

Pedig a három év alatt sok utánjárás, költséges tudakozódás elvitte a nyáj (az egyedüli vagyon) nagyobb részét, de a hű feleség a lelke üdvössé-

gét is odaadta volna már, csak azt tudná: halottat sirasson, vagy tápláló reménykedéssel az élő kiszabadulásáért imádkozzék . . .

Annyit ma már a titkos aktákra való hivatkozás nélkül is megsughatunk, hogy a vizsgáló biróság milyen eredeti, mondjuk, zseniális eljárást követett a foglyokkal szemben. A kit elzártak: azt hagyták a börtönnek csufolt piszkos város duban senyvedni. Évekig senki sem szólt hozzá; a fogolytársaknak, a kikkel a rövid déli séta alkalmával találkozott, tiltva volt a beszéd; a porkoláb meg a cselédjei a sirnál is hallgatagabbak voltak . . .

És az a szegény rab, a kit sokszor gyanuból, de a vizsgálat érdekében tettek azzá, sötét börtöne mélyén hosszasan elgondolkozhatott régi napjairól; volt rá ideje (ha ugyan eszébe jutott) latolgatni régi cselekedeteit. Fölbolygatta a szunnyadó lelkiismeretet, segitségül hiva emlékeit: milyen égbekiáltó, tehát bevallandó vétket követett el embertársai, tehát a társadalom ellen, amiért későn bár, de irtózatosan lakolnia kell?

Szekeres Mihály a hosszu három esztendő alatt csak egyetlen olyan bünre emlékezett vissza, a mit őszinte vallomásba foglalhat a birája előtt. azt ugyanis, hogy tiz évvel ezelőtt a Sina-féle bébai uradalom juhainak az elrablásánál segédkezett. Ő nem volt tettes, de a nyáj előtt mint

vezető az utat egyengette. Vedresházánál a Tiszához értek.

Enyhe nyári éj volt. A lég üde, a viz langyos. A rablóbandának csak egy csónak állott a rendelkezésére. Ssekeres abba hajigálta a ruházatát. Kitünő uszó lévén, beleugrott a vizbe — utmutatónak. A czimborák a nyájat utána terelték. Az egész zsákmány hiány nélkül átért a túlpartra, a szegedi földre. Hát ez volt az ő egyedüli vétke! . . .

A magános órák öröklétszerü egyhangusága megöli a leiket. Aztán föllép a kétségbeesés: halálthozó betegsége az elmének. Az az egyszerü juhászgazda győzedelmeskedett annak a hatalma fölött. És mi adta neki ezt a csodás erőt? A meggyőződés, hogy neki bünhödnie kell. Meg az élet utáni vágy: jó felesége, gyermeke van!

Egy séta alkalmával a börtönőr csuszó hálára méltó jóindulattal volt hozzá. Megszólitotta. A börtönőrnek is van szive. Meglágyult a fogoly sápadt arczától, beesett, megtört fényü szemeitől. Szánalommal ránézett és csak ennyit mondott neki:

— Elfogad kend tőlem egy jó tanácsot? Kérje, hogy vezessük a vizsgálóbiróhoz. Fontos közlendője van! Mert itt csak akkor hallgatják ki a rabot, ha önmaga kivánja. Különben elveszhet, senki sem törődik vele; elpusztul, kiviszik a kórházi temetőbe!

(Ime a vizsgálat zseniális oldala! A ki a maga jószántából tesz vallomást, az csak fölfedi az igazat! Csak nem akar továbbra is élőhalott lenni!)

Szekeres szót fogadott! Szépen megköszönte a börtönőr jóakaratját. Éz másnap reggel egyik fiatal vizsgálóbiró előtt állt már!

— Uram! — szólt hozzá daczosan. — A harmadik esztendő is elmulik már, a mióta fogva vagyok. Miért? nem tudom. Nem vádolnak, mégis el vagyok itélve. Könyörüljön rajtam.

A vizsgálóbiró hivatalos állásából kifolyólag nem türheti az érzékenykedést. A törvény kötelességet szab reá, annak kell megfelelni. Mint fiatal ügyvéd lett erre a fontos állásra alkalmazva. Emberismerő volt, de nem lélekbuvár! A szegedi vár rabjának csak kötve lehet hinni az őszinteségében; arcz, beszédmodor és köny, ugy se mindig a belső tüköre.

A fontoló ész szigoru biró ilyenkor és akaratlanul is mindig a rosszabb felé hajlik itéletének a mérlege.

A fiatal vizsgálóbiró kezdetben meg volt arról győződve, hogy a fogoly lelkét a bébai nyájrabláson kivül más vétek is nyomja. Vallatott tehát a meg nem engedett, de eléggé használt titkos eszközökkel. Minden ilyen vizsgálatnak meg volt a maga barbarizmusa!

A vége csak oda lyukadt ki, hogy a meggyötört Szekeres megmaradt a vallomása mellett. Nem vett el belőle, de nem is toldott hozzá semmit. Erre aztán szépen visszavezették a börtönébe, hogy bizonytalan időre megint ott feledjék, a mig tudniillik nem jut eszébe valami régi vétek, a melybe a vizsgálat belekapaszkodhat a vár lakóinak nagyobb gazdagitására.

A fiatal vizsgálóbiró (kisegitő erőként volt alkalmazva) egyszerre csak megunta a nehéz dicsőséget, kilépett a Ráday büvköréből s Szegeden ügyvédi irodát nyitott. Csakhamar szép klienturára tett szert, s különösen a tanyaiak vették igénybe ügyvédi praxisát, széleskörü ismereteit, elfeledve, hogy vizsgálóbiró is volt valaha.

Egy hetivásáros délelőtt erős termetü, őszbe csavarodott tanyai paraszt állitott be.

Nem sokáig huzalkodott, hamar készen volt a mondókájával.

— Emlékszik-e még rám az ur? Én vagyok a Szekeres Mihály, a kit annyira eláztatott, hogy az ötödik esztendő nagyobb felét is le kellett a várban morzsolnom.

Az ügyvéd meghökkent. Zavarodottan mentegette magát.

— Soha sem láttam kendet. A Szekeres nevet meg egyáltalán nem hallottam.

— No csak erőltesse meg az ur egy kicsit az eszét! Ismerjen rám! Én még most is érzem tenyere ütését a képemen. Mert hát nem vitt rá a lelkem a hazugságra.

Az ügyvéd kezdte magát kényelmetlenül érezni. A paraszt fönnen beszél . . . bizonyosan valami boszu, vagy gyilkos szándék hozta ide.

— Édes barátom — szólt szeliden — ha ezt cselekedtem volna is, mit kiván tőlem?

Szekeres nagyot ütött öklével az ügyvéd asztalára.

— Hát csak az a kivánságom, hogy ha az ur még másfél esztendőt elvett az életemből, adjon érte kárpótlást.

Hangja elcsöndesült, de szemei mintha ki akarnának ugrani az üregből.

— Föltételesen szabadon bocsájtottak! Csaknem öt keserves esztendő elteltével. Ügyemben holnap lesz a végtárgyalás. Mentsen ki a tekintetes ur a bajból, legyen a védőügyvédem. Az lesz, én akarom!

Annyi nyers határozottsággal mondta ezt, hogy a hajdani vádlónak torkán akadt a szó, lehorgasztotta a fejét, mintha birája előtt állana.

Hangja fenyegetővé vált. Oktalanság volna ellentmondani.

— Megigérem, bácsi, ott leszek, elvállalom a védelmet.

Szekeres Mihály oda bökte érdes tenyerét az ügyvéd elébe, a ki kelletlenül bár, de a nyugalom kedvéért magyarosan beleparolázott.

— Ember tartja a szavát — szólt mogorván. Aztán eltávozott.

De nem ment tovább a kapu aljánál. Az egyik sarokban meghuzta magát. Az ebédre siető ügyvéd szinte megbotlott benne.

— Kend az, Szekeres? Hát mit keres még itt? Mi már végeztünk . . .

A paraszt egyet csavaritott tüskés bajszán.

— Még nem, tekintetes uram. Majd csak a tárgyalás után. Hanem holnap reggelig itt maradok, nehogy elfelejtse az igéretét.

Szavának állott. Az egész éjet a kapusarokban töltötte. Reggel nyolcz óra előtt kopogtatott az ügyvédi iroda ajtaján.

Ennyi határozottsággal szemben nem volt helye a habozásnak.

Az ügyvéd a végtárgyaláson Szekeres védőjeként szerepelt, még pedig sikeresen.

Hévvel, meggyőzőleg, és a mi legfőbb, tárgyilagosan beszélt. Kifejtette, hogy vádlottra közel öt év alatt csak a bébai rablás bünrészessége bizonyult. Ennek ellenében utalt a vádlott nagyhorderejü vallomásaira (a melyeket ő persze figyelembe sem vett), a melyek a vizsgálatot megkönnyitvén, lehe-

tővé tették a czinkosok kézrekeritését. Szóval, olyan szolgálatokat tett, a melyek az államnak takarékossági szempontból is jelentékeny hasznot hoztak.

A törvényszék hosszas tanácskozás után kihirdette az itéletet, a mely szerint Szekeres Mihály bünösnek mondatik ki; de tekintetbe véve a védőügyvéd által fölhozott enyhitő körülményeket, büntetésül a már kitöltött vizsgálati fogság ideje tudatik be.

A tárgyalási teremből kijövet Szekeres komoly képpel sietett az ügyvéd elé.

— Köszönöm az urnak a szivességét. Helyrehozta, a mit elrontott! Most már kvittek vagyunk.

És hátat forditva büszkén elballagott . . .

A fölmentő itélet, ki tudja, mily iszonyu gyülöletet s ádáz boszut olvasztott föl a volt rab megkérgesült szivében! . . .

2. Paraszt karakter.

A következő történet, mint a Ráday-korszak egyik legérdekesebb epizódja, már föl volt dolgozva valahol. Vagy talán csak a szóbeszéd terjesztette s adta szájról-szájra azoknak az okulására, a kik a paraszttól minden nemesebb jellemvonást megtagadni szeretnének. És épen ezért — ha mindjárt az ismétlés hibájába esnénk is — nem tartjuk indokolatlannak a fölujitását.

A komlósi első esküdt, hajlott kora daczára, fiatal, alig fölserdült oláh leányt vett el feleségül. Az ilyen természetellenes házasság rendesen gyászos következményekkel jár: pör-patvar, féltékenységből eredő viszálykodás dulja föl a családi életet, a melyben mindkét fél boldogság helyett csak gyötrelmet talál.

Szivesen elismerjük, hogy az egyenetlenség fölidézésében az esküdtet illette meg az oroszlánrész. Egész éjjel a korcsmában dőzsölt s rendesen részeg állapotban került haza. Ilyenkor aztán a változatosság okáért először szóval, majd tettleg bántalmazta a fiatal menyecskét, buta fölfogásból a nótává fajult közmondásnak hódolt; hogy az asszony csak verve jó. Soknál ez az igazi szeretet legfényesb bizonyitéka . . .

A szép esküdtné látszólag belenyugodott a sorsába. Nem panaszkodott a férje ellen, noha ezer oka lett volna rá. A falubeli pletyka még sem hagyott neki békét.

A jó hirnév megölői azt rebesgették felőle, hogy titokban keritett sok jó vigasztalót.

Három legény után is üzent már.

Alázatoskodik, kerüli az embereket, de otthon a saját fészkében galambmódra turbékol a szeretőjével, a mig a férj a korcsmában dőzsöl.

Ha a pletykának egyszer szárnya nő, bekopog-

tat mindenhová. Az esküdt fülébe természetesen legkésőbb jutott ez a furcsa hir, s kellő hatást gyakorolt a kérges szivre, a korlátolt elmére. Ettől a naptól kezdve vált aztán csakugyan pokollá a szegény asszony megmérgezett élete.

Egy éjjel az esküdt szokása szerint jól teleszította magát pálinkával az árendásnál. Társai, két oláh paraszt, fölhozták jól kisallangozva a felesége felől terjedő hireket s egyikök gunyosan megjegyezte: fogadni merne két itcze pálinkába, hogy a menyecske most sincs egyedül, hanem fölhasználva az alkalmat, enyeleg a szeretőjével.

Az esküdtben fölforrt a vér. Egyszerre kijózanodott. Öklével nagyott ütött a fejére s vadul szitkozódott.

— Majd megtudom én mindjárt! Várjatok, visszajövök.

Fölkapva furkósbotját, kiszaladt az ivóból.

Hideg őszi éj volt. Az eső is permetezett. A csipős szél befurakodott a tüsző alá. Az esküdt fázott. Futásnak eredt s meg sem állt a templomtéren levő házáig.

Nagy meglepetésére a kapu nyitva volt. Hirtelenében azt hitte, hogy a szél forditotta ki fasarkaiból a vesszőből font alkotmányt. Belépett az udvarba s nem várt látvány tárult a homályhoz hozzászokott szeme elé.

Szép nyerges lova a kocsija elé volt fogva már. Egy subás atyafi éppen a hámmal bibelődött, mig czimborája az ülésben volt elhelyezkedve s a gyeplőt kezében tartotta. Mintha indulni akarnának.

Az esküdt tisztában volt azzal, hogy itt lókötőkkel van dolga. Vinni akarják a kocsit a szép, drága lóval együtt. Fütykösével rohant neki a kocsi elejéig visszahátrált rablónak.

A következő pillanatban lövés dördölt el, a mit tompa zuhanás, majd halálhörgés követett. Az esküdtet a közeli lövés jó helyen találta, pár percz alatt kiadta lelkét.

A gyilkosok ott hagyva a zsákmányt, kereket oldottak.

Ekkor, mintha a földből pattant volna elő, egy nyulánk alaku oláh paraszt termett a holttest mellett. Hangos kiáltással életet akart bele verni. A mellett segélyért lármázott.

A lövés meg a lárma zajára fölriadtak a szomszédok. Az esküdt két ivó társa toppant először a vész szinhelyére. A kiváncsiság meg egy kis leselkedési kedv hozta őket ide: Vajjon az esküdt talál-e valakit a házban elrejtve. Két itcze pálinkának az oláh paraszt előtt mindig óriási a varázsa.

A hullát csakhamar egész népcsoport fogta körül. A fél falu talpra állt. Mindenki a gyilkos

meg a rémes eset részletei felől tudakolódzott. Ki lehet a tettes? Kezdetben suttogva jött rá a felelet: A kit mellette találtak. A Trotia Péter! Az a nyulánk, erős legény!

Kell hozzá több magyarázat? Az esküdt a rabláson érte s fölismerte. Ez a gyilkosság indoka. Mit keres éjszakának évadján más ember portáján?

A suttogó hang erős váddá nőtt. A néptömeg közre fogta a szegény Trotia Pétert s tettleges bántalmazás után elkisérte a fulu házához. Kezét lábát összekötözték s bedobták a kamrába.

A szerencsétlen legény hiába bizonyitotta az ártatlanságát: hogy ő igaz, becsületes ember volt, életében nem bántotta a más vagyonát. Éppen az utczán arra járt, mikor a lövés eldördült. Látta, hogy két ember a kert felé futott. Ha ő lett volna a gyilkos, hát elmenekül, volt rá elég ideje. Józan észszel mást nem tehet . . .

Kinevették minden mentségét. És másnap már ott senyvedt a kikindai császári törvényszék börtönében.

Statárium lévén, menten a törvény elé állitották. Adtak neki elegendő alkalmat a védelemre. Csak azt mondja meg, hol járt, ki látta utóljára a gyilkosság elkövetése előtt.

A fogoly büszkén emelte föl a fejét. Hatalmas alakja, merész, de korántsem daczos nézése

imponált a törvény szigoru embereinek. Nem védekezett. Csak kezét a szivére téve, ünnepélyesen megesküdött, hogy ártatlan az egész dologban, az ő keze tiszta a felebarátja vérétől.

A törvényszék életfogytiglani börtönre itélte. Harmadnapra elvitték az illavai fegyházba s azután nem sokára az egész esetre a feledés leple borult...

Ki is törődnék egy szegény elitélt paraszt sorsával.

.... Eltelt tizenöt esztendő. A szegedi várban ülő rabok vallomásai rég elfeledett büneseteket támasztottak föl s adtak az igazságszolgáltatás asztalára. Igy került elő a komlósi eset is.

Egy többszörös rablógyilkossággal vádolt zsivány töredelmesen bevallotta, hogy a komlósi esküdtet egy még élő czimborájával gyilkolta meg. A miért ártatlan ember, a szerencsétlen Trotia Péter bünhődik.

A vallomás természetesen óriási szenzácziót keltett a delegált biróság körében. Az erélyes vizsgálat erre a körülményre terjedt ki leginkább. Befogták a megnevezett czimborát. Gyüjtötték a tanuvallomásokat a legnagyobb lelkiismeretességgel. És rövid idő alatt kiderült a Trotia Péter ártatlansága...

A kir. biztosság közbenjárására a fogolyt tüstént elbocsájtották az illavai fegyházból. A szegedi

várba hozták, hogy hivatalosan tudtára adják a szabadulását.

A hajdani szép fiatal legény meg volt egészen öregedve. Nem a börtön legétől, hanem tán a lelki bántalomtól! Igazi részvétet keltett maga iránt.

Mikor megértették vele, hogy szabad, könyek peregtek le az arczán. Aztán gyönge hangon megkérdezte, hogy él-e még az esküdtné.

— Meghalt régen, — mondotta a vizsgálóbiró komoran.

Mély csönd állott be. A szabaddá vált ember kebléből nehéz sóhaj fakadt. Aztán ennyit mondott:

— Azon az éjszakán az esküdtné szobájában voltam. Nem akartam kivallani, nehogy a falu ujjal mutogasson reá. Most már megmondhatom, hiszen a föld alatt nyugszik.

Ez az egyszerü szegény oláh paraszt evvel a néhány szóval tizenöt évi szenvedést válthatott volna meg.

Karakter!

A mise.

Az éjszakának pihenő csendjében altatót fu a szél az álmodó falunak. A vándor, a ki beér az országutról, világot keres mohó tekintettel. Csillagnyi fény játszik a megdöbbentő feketeségben. A tél lidércze, melyet a didergő vándor üzve üz. A hol leomlik a megfagyott könycsepp szempillájáról: a meleg hajlék. Az egész faluban ezen az egy helyen vannak még ébren. A templomtérre nyiló széles utcza fasorában, a szürke ködön át egy fekete pont mozog előre a templom irányában. Dobogás hangja szüródik el messze s a tér haván megnyulik a közeledő fekete körvonalak árnyéka.

Egy ember, a ki rohanva tart a templomnak. Nem válogatja az utat. Térdig szakad a hóba, mégis fut. Vissza-visszatekint lázas fejforgatással. Mintha valaki üldözné, mintha valamitől egyre jobban megrettenne, zihálva gázol gyorsan előre.

Valami szegény bujdosó tán, a kit üz a tél s veri a lábát futva a röghöz, hogy megdermedve

bele ne düljön a hóágyba. Őrületes egy futás ez! Miért tekint vissza-vissza, mit keresgél az elhagyott sötétben? Mintha minden pillantásban lövést várna onnét, mely leteritse, vagy hallaná az üldözők dobaját. A rettegés elfojtott hangja az, mely ki-kitör arasznyira emelkedő melléből.

Különös ember, hiszen nem hallatszik az üldözők kiáltása, a sötétből senki nem kerekedik elő nyomába. Ő pedig már mindjárt czéljánál van, a hova el nem ér üldöző kéz.

A plébánia nagy kapuját teljes erejéből döngetni kezdi. Izgatottan ráveri öklét a kilincsre, lázzal figyelve fekteti arczát a kapu hideg fájára, ha nem hallják-e még odabent. Egyszerre fölveti fejét. Belől lépések nesze hallatszik.

— Ki az? Szól valaki vékony hangon a kilincs mögött.

— Egy haldokló, néném, a kinek az utolsó kenetre van szüksége. Csak bebocsát az irgalom nevében!

Az indulatos hang nagy csengésében parancs is volt, könyörgés is.

Mérgelődő mormogással felel a fölismert nő. Haldokló, ebben az átkozott időben. Ki hallott ilyet? Oh, szegény főtisztelendő, — sajnálkozik a némber a fogai közt mormolva s megforditja a kulcsot a zárban. Nehéz lökéssel vágódik ki a kapu vasas ajtaja.

A jámbor asszony a kisértettől se rendülne meg jobban, mint mikor a jövevény rákiáltja zordul a jó estét. Pedig az éjféli látogató szép, barna arczu ifju ember. Sötét tigris-szemei villognak olyan ijesztőn.

— Uram Jézus segits!

A bolondos asszony keresztet vet magára s a lámpa fénye kisérteties tánczot jár a padlón, a mint a keze reszket.

— Ne féljen, nem ölöm meg! Előre a lámpával a tisztelendő atyához! — Az izmos legény indulatos szava beharsogja az öblös folyosót. Egyet lódit a sivalkodó asszonyon.

— Ej, ha mondom, előre!

— Jaj, szentséges szűz, minek hát az a gyilkos szerszám a kezében?

— Ez?

A pisztoly fénye megvillan a félhomályban, a mint a jövevény felemeli barna kezét. A szegény asszony csuklásba fog a félelemtől s inogva topog előre, csakhogy le nem bukik megrogyott térdeire. Most az egyszer sehogyse tudja használni a nyelvét, a folyosó végén némán oda mutat az ajtóra.

— No, kiáltson be, hogy nyissa ki!

Parancsol az éjféli látogató s az asszony megzörgeti a kilincset.

— Ki az? — hangzik ki a lelkész szava.

Erre már hangos jajjal felel a nő.

Egy kinos percz s a fegyveres ember beront a fiatal plébánoshoz.

— Köszöntsön vissza szent atyám, ha rossz szándéku ember megérdemli azt!

A fiatal lelkész elsápad s megdöbbenve tántorodik vissza.

— Rossz ember vagy, hogy fegyverrel mersz betörni Isten szolgájához. Ölni akarsz?

— Nem én! Ezt akkor használom, ha a szó nem használna.

Szakadozva zihál széles melle a betörőnek.

— Na, megteszi-e szent atyám?

— Mit kivánsz?

— Azt kivánom, hogy öltözzön fel a legszebb papi köntösébe, lapozza ki a szent énekekből a legszebb imádságot, aztán mondja el azt, ahogy tudja, olyan szépen ....

Egészen eltorzul a legény szabályos arcza s a mellére üt lázasan dagadt erü öklével.

— Szent atyám, misét mondjon az én lelkemért!

A fiatal plébános, a ki érző szivü ember, bele látott egyszerre abba a lélekbe. Nem remeg többé a pisztoly csővе előtt. Az ég felé nyujtott kéz nem öl.

— Misét, most éjjel??

— Azt hát!

— Nem ilyenkor van a beteg lelkek miséjének ideje.

Teljes erejéből kiáltott föl az éjféli látogató:

— Én ugy akarom, hogy most legyen!

— Egyház törvénye tiltja a lelkésznek az éjjeli misemondást.

— Az a törvény, a mi itt parancsol!

A lázongó lelkiismeret tüze csap ki a sötét szemekből. Az őrület vadságával veri ismét öklét magasra ziháló mellére s czéloz.

A papnak egy vonása sem változik. A részvét forrása megered szivében. Már engedelmeskedik.

Fölveszi misemondó disz-ornátusát, fényes fövegét, a mikkel a megrémült nő tipeg elő nagy pihegéssel. Magához veszi a sekrestye kulcsát s int az indulásra.

A jámbor asszonyt erősen foglalkoztatja ez a dolog, a mi itt történik, de már ő sem fél. Elől megy a lámpával az utat világitani . . .

Föltárul a templom fönséges csendjével. A küszöbön visszadöbben az ifju ember. Gyorsan eldobja fegyverét. Aztán belép s mellére hajtott fővel áll meg az oltárlépcsőnél. Az izmos alak tehetetlenül zsugorodik össze. Odaveti tekintetét a szent hely lépcsőire, szivéhez emeli kezét s e közben fölcsendül a pap első imája.

Az introitus könyörgő hangjai bongnak szerte a templom mélyében.

Az ifju pap megkezdi a misét. Magasra emeli

az oltár keresztjét s odatapasztja az ajkához, majd az episztola oldalán, a hol a nő szintén világot gyujtott már, fölhangzik a zsoltár zsolozsmája s kilenczszer száll vissza a szivbe a templom sötét boltjáról: Kyre eleyson, Kriste eleyson. . . .

Mind a kilenczszer lejebbb bukik az oltár lépcsőjén az a szenvedő ember.

A pap megáll az oltár közepén, fölcsendül a Glória dicséneke, aztán lassan lehajol a térdelő alakhoz.

— Imádkozzál !

Hangos, szakadozott sohajokban hangzik el a Miatyánk a szenvedő ajkán. Nehezen, nagyon nehezen megy neki az imádkozás.

A Graduale és az Evangelium szent igéi rezegnek át a templom csendjén.

. . . Deus, qui nullum respuis . . .

Zendül föl a pap ajkáról az ima a bűnös lelkek megváltásáért. S mintha megsujtotta volna valami a szenvedőt, ott az oltárlépcsőn, arczra bukott.

Lelkéből, buzgón imádkozik a pap. Az áhitat csendjébe valami sejtelmes hang vegyül. Oh, ha leszáll az oltár homályából az irgalom angyala s végig simitja kezével a vergődő ember izzó homlokát.

Az égő sebre csak egy cseppet az engesztelődésből.

Áldozásra elhangzik a communis hálája s fölszáll az utolsó ima Szent János evangeliumából . . .

A zsolozsma végső hullámai bugva ömlenek szerte a mély csendben.

A mise végeztével hirtelen fölszökik a legény. Tán az utolsó imával elszakadt lelkétől a gyötrelem, hogy nyugodtabb a tekintete, szelidebb a szeme fénye.

A lelkésznek egy gondolata van. Megtudni a rejtélyt.

Szótlanul, fejét lehajtva, szeliden közeledik hozzá az a rettenetes ember s a mint odaér, lázzal elkapja és megcsókolja kezét.

— Köszönöm, szent atyám!

A pap megrendül. Egy könycsepp esett le a kezefejére.

Végre megragadja az alkalmat, hogy a rejtélyes szenvedőt vallomásra birja.

— Ugy lesz teljes bünbocsánatod, ha elmondod nekem, mi az, a mi fáj? Hiszen olyan ifju vagy még.

A boldogtalan ember megrázza magát, félelem fogja el s hallható a szivverése, a mint susog:

— Oh, az a fehér kéz!

— Micsoda fehér kéz?

Fölveti a fejét, megborzadva néz körül, fölfelé.

— Itt mozog mindig a fejem fölött . . .

— Bizonyosan nagy bünt követtél el.

— Szörnyüt! Kiált az ifju lázasan, de hirtelen ismét szelidre olvad át a szava.

— Egy kis galambvértől piros a kezem.

A pap mélyen megrendül e beszédre. Szólni készül, de a boldogtalan elébe vág.

— Hanem egyet kérek még szent atyámtól.

— Mi az?

— Imádkozzon ő érte is.

— Kiért?

A legény szivéhez markol.

— Kiért?

Aztán hirtelen futásnak ered s visszakiált:

— Megtudja szent atyám, majd holnap, mikor egy hütlen lány temetésére harangoznak . . .

A parochia ajtaja bevágódik, a bujdosó rohan a téren át. Dobogás hangja szürődik el messze s a tér haván egyre fogy a futó alak árnyéka. Nem válogatja az utat. Térdig szakad a hóba minden lépésnél. Mégis fut. Mintha valamitől egyre jobban rettegne, zihálva gázol gyorsabban előre. A fekete körvonalak egészen összezsugorodnak, a szürke köd távolában mozog még valami feketeség, egy vad, egy holló alakja . . .

Oh, az a fehér kéz! . . .

SZEGED, 1897.

ENDRÉNYI LAJOS KÖNYVNYOMDÁJA.